

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Židovská obec ve Slaném do roku 1945

Petr Burian

© 2020 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Petr Burian

Hospodářská politika a správa

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Židovská obec ve Slaném do roku 1945

Název anglicky

Jewish community in Slaný to year 1945

Cíle práce

Hlavním cílem této práce je poskytnout pohled na židovskou komunitu ve Slaném od 19. století po konec druhé světové války. Práce se zaměřuje na osudy Židů ze Slaného zejména během druhé světové války, kdy tamní židovská komunita zanikla. Dále budou zkoumány hospodářské poměry Židů ve Slaném a jejich vývoj.

Metodika

V této diplomové práci bude využito kvantitativních metod při výzkumu z archivních zdrojů a literatury. Především studium příslušných židovských matrik. Z archivních materiálů bude sledováno, které židovské rodiny a v jakém počtu se ve Slaném usídlily. Rovněž bude zpracováno statistické srovnání, kam byli Židé během druhé světové války deportováni a jejich další osudy. Dále bude použit kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaných rozhovorů s odborníky na dané téma.

Doporučený rozsah práce

60-70

Klíčová slova

holocaust, matriky, perzekuce, Židé

Doporučené zdroje informací

NOSEK, Bedřich a KREJČOVÁ, Helena. Židé v českých zemích: (10. až 20. století). Praha: Victoria publishing, 1995. ISBN 80-7187-040-4.

OLIVERIUS, Miroslav. Rukověť k symbolům měst a obcí Kladenska a Slánska. Slaný: Patria, 2007. ISBN 978-80-254-0910-7.

PĚKNÝ, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer, 1993. ISBN 80-900895-4-2.

ROZKOŠNÁ, Blanka. Židovské obce na Kladensku a Slánsku. Kladno: Okresní muzeum Kladno 2000.

SCHUBERT, Kurt. Dějiny Židů. Praha: NS Svoboda, 2003. ISBN 80-205-1036-2.

Předběžný termín obhajoby

2019/20 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Ing. Martin Slaboch, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 24. 2. 2020

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 26. 2. 2020

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 05. 04. 2020

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Židovská obec ve Slaném do roku 1945" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 6. dubna 2020 _____

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu mé diplomové práce panu Mgr. Ing. Martinu Slabochovi, Ph.D. za odborné vedení, mnoho cenných rad a čas věnovaný při konzultacích této diplomové práce. Dále bych rád poděkoval Aleně Zahradkové a Jáchymovi Pešatovi za pomoc, ochotu a čas, který mi věnovali pro zpracování této práce. Rád bych také poděkoval své rodině za podporu po celou dobu studia a přátelům za jejich pomoc.

Židovská obec ve Slaném do roku 1945

Abstrakt

Diplomová práce se zaměřuje na židovskou obec ve Slaném od příchodu Židů kolem roku 1850 až do roku 1945. Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaký vliv měli Židé na život ve městě Slaný. Diplomová práce je rozdělena na teoretickou část a vlastní výzkum. V teoretické části byla stručně popsána historie města Slaný. Dále se věnuje historii judaismu a vývoji tohoto náboženství. Popsány jsou nejdůležitější okamžiky židovského obyvatelstva od starověku do konce druhé světové války. Druhá polovina teoretické práce je zaměřena na historii Židů na území Čech a Moravy. V praktické části diplomové práce byl od poloviny 19. století do konce druhé světové války sledován počet Židů žijících ve městě Slaný a Židů mimo město Slaný spadajících do slánské židovské obce. Dále byla zkoumána hospodářská činnost těchto židovských občanů. Další část byla zaměřena na zmapování slánského židovského hřbitova. V závěru praktické části byly sledovány osudy slánského židovského obyvatelstva během druhé světové války. Popsány jsou obrovské ztráty na lidských životech, kvůli nacistické persekuci Židů.

Klíčová slova: Slaný, Židé, matriky, Židovské dějiny, perzekuce, hřbitov, holocaust

Jewish community in Slaný until 1945

Abstract

The diploma thesis focuses on the Jewish community in Slaný since the arrival of Jews around 1850 until 1945. The aim of the thesis was to find out what influence the Jews had on life in Slaný. The thesis is divided into theoretical part and its own research. The theoretical part briefly describes the history of the town Slaný. The next part is devoted to the history of Judaism and the development of this religion. The most important moments of the Jewish population from antiquity to the end of World War II are described. The second half of the theoretical work is focused on the history of Jews in Bohemia and Moravia. In practical part of the thesis, the number of Jews living in the town of Slaný and Jews outside the town of Slaný belonging to the Slaný Jewish community was monitored from the mid-19th century until the end of World War II. In addition, the economic activities of these Jewish citizens were examined. Next part was focused on mapping Jewish cemetery in Slaný. End of practical part followed the fate of the Jewish population from Slaný during World War II. Huge loss of human lives is described because of the Nazi persecution of the Jews.

Keywords: Slaný, Jews, registers, Jewish history, persecution, cemetery, holocaust

Obsah

1 Úvod	12
2 Cíl práce a metodika	13
2.1 Cíl práce.....	13
2.2 Metodika.....	13
3 Literární rešerše.....	15
4 Teoretická část	18
4.1 Slaný	18
4.1.1 Historie města Slaný	18
4.1.2 Slaný v době husitské.....	19
4.1.3 Město Slaný za dob Habsburků	20
4.1.4 Symbol města.....	20
4.2 Historie Židů	21
4.2.1 Starověk a vznik judaismu.....	21
4.2.2 Středověk.....	25
4.2.2.1 Židé a vliv islámu.....	25
4.2.2.2 Židé a křesťanství.....	26
4.2.3 Novověk	29
4.2.4 Židovské obyvatelstvo od začátku 20. století do konce druhé světové války 31	31
4.3 Židé v Čechách a na Moravě	35
4.3.1 Počátky židovského obyvatelstva v českých zemí.....	35
4.3.2 Zhoršení společenského postavení pro Židy v českých zemí.....	36
4.3.3 Vzestupy a pády českých Židů v 16. a 17. století.....	38
4.3.4 Sílicí antisemitismus v Čechách	41
4.3.5 Zlepšení situace Židů v Čechách	42
4.3.6 Období před druhou světovou válkou	44
4.3.7 Doba německé okupace a druhá světová válka	46
4.4 Židé ve Slaném	49
5 Praktická část.....	52
5.1 Synagoga ve Slaném	52
5.2 Židovský hřbitov ve Slaném	53
5.3 Slánské židovské matriky	67
5.4 Hospodářská činnost slánských Židů	74
5.5 Osudy slánských Židů v koncentračních táborech.....	75
5.5.1 Židovské oběti nacistické persekuce registrované ve městě Slaný v době Protektorátu.....	77

5.6	Po stopách Židů ve Slaném.....	103
5.7	Životní příběh slánského Žida pana Ludřka Eliáše	105
6	Závěr	117
7	Seznam použitých zdrojů	120
7.1	Odborná literatura	120
7.2	Internetové zdroje.....	122
8	Přílohy	124

Seznam obrázků

Obrázek 1	Šalamounův chrám v Jeruzalémě	22
Obrázek 2	Židovská diaspora v době římské říše	25
Obrázek 3	Hořící synagoga v Opavě.....	47
Obrázek 4	Synagoga ve Slaném.....	53
Obrázek 5	Plánek židovského hřbitova ve Slaném	55
Obrázek 6	letecký snímek židovského hřbitova ve Slaném stav z roku 2020.....	56
Obrázek 7	Náhrobek Aloise a Charloty Langweilových.....	62
Obrázek 8	Artur Langweil (vlevo) a Rudolf Langweil (vpravo) s Heřmanem Löwytem kolem roku 1895	64
Obrázek 9	náhrobek Abrahama Rammera na židovském hřbitově ve Slaném.....	65
Obrázek 10	Náhrobek rodiny Beckových a poslední pohřbené osoby na slánském židovském hřbitově – Vlasty Salusové (1920–2004).....	66
Obrázek 11	Luděk Eliáš v roce 2016	106

Seznam tabulek

Tabulka 1	Řada I náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru	56
Tabulka 2	Řada náhrobků podél horní zdi.....	57
Tabulka 3	Řada II náhrobků podél postranní zdi směrem dolů	58
Tabulka 4	Řada III náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru.....	59
Tabulka 5	Řada IV náhrobků podél postranní zdi směrem dolů	59
Tabulka 6	Řada V náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru	60
Tabulka 7	Řada VI	60
Tabulka 8	Jihozápadní roh hřbitova	60
Tabulka 9	Narození Židé spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)	67
Tabulka 10	Narození Židé spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)	68
Tabulka 11	Zesnulí Židé spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)	70
Tabulka 12	Zesnulí Židé spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)	71
Tabulka 13	Oddané židovské páry spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)	72
Tabulka 14	Oddané židovské páry spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)..	73
Tabulka 15	Slánští Židé zemřelí v Terezíně	77
Tabulka 16	Seznam židovských obětí registrovaných v Protektorátu ve městě Slaný	78

Seznam grafů

Graf 1 Hospodářská činnost Židů ve Slaném od poloviny 19. století.....	75
Graf 2 Místa úmrtí slánských Židů po deportaci z Terezína	76

Seznam příloh

Příloha 1 Nacistická vyhláška z roku 1940, která vyhrazuje Židům ve Slaném čas na nákup	124
Příloha 2 Synagoga ve Slaném okolo roku 1870	124
Příloha 3 Synagoga ve Slaném z (pohled na východní část)	125
Příloha 4 Zarostlé náhrobky břečťanem na slánském židovském hřbitově	125
Příloha 5 Nejstarší náhrobek na slánském židovském hřbitově patřící Bertě Bondyové..	126
Příloha 6 Zarostlý náhrobek břečťanem na židovském hřbitově ve Slaném	126
Příloha 7 Nečitelný náhrobek na židovském hřbitově ve Slaném	127
Příloha 8 Alois Langweil okolo roku 1895.....	127
Příloha 9 Charlota Langweilová okolo roku 1895	128
Příloha 10 Abraham Herz starosta židovské náboženské obce v době stavby synagogy..	128
Příloha 11 Zničený náhrobek na slánském židovském hřbitově.....	129
Příloha 12 Mojžíšovy desky s desaterem božích přikázání na synagoze ve Slaném	129
Příloha 13 Původní modře malovaný strop s hvězdičkami slánské synagogy	130
Příloha 14 Památník obětem popraveným a umučeným během druhé světové války ve Slaném	130
Příloha 15 Obřadní síň u židovského hřbitova ve Slaném	131

1 Úvod

Diplomová práce je zaměřena na slánskou židovskou obec od poloviny 19. století do poloviny 20. století a osudy slánských Židů během druhé světové války.

V úvodu teoretické části je stručně popsána historie města Slaný.

Židé měli v historii většinou nelehké postavení ve společnosti a několikrát byli v historii omezováni na svých svobodách. Teoretická část popisuje tyto okamžiky v různých dobách historie a jakým způsobem se Židé s nepříznivými situacemi vypořádali. Často museli upustit svoje obydlí a přestěhovat se do jiné oblasti nebo dokonce státu. Díky své schopnosti v obchodu však našli vždy rychle uplatnění na novém území. Dále je popsána židovská historie na území Čech a Moravy. Situace pro židovské obyvatelstvo na českém území byla velmi proměnlivá a záleželo, jaký panovník byl u moci. Některá období byla pro české Židy příznivá a velmi se jim dařilo, jiné období bylo náročné a museli čelit antisemitistickým názorům většinového obyvatelstva. V závěru teoretické části je popsán život Židů ve městě Slaný, kteří ve městě žili až od poloviny 19. století, a přesto zde vznikla početná komunita židovského obyvatelstva.

V praktické části jsou popsány zachované židovské památky ve městě Slaný a jejich současný stav. Dále je sledován demografický vývoj židovského obyvatelstva ve městě Slaný od druhé poloviny 19. století do konce druhé světové války. Na základě kvantitativního výzkumu jsou prostřednictvím studií židovských matričních knih získány informace. Sledovány jsou počty narozených, zemřelých a oddaných Židů ve Slaném a Židů náležících do slánské židovské obce. Matriční knihy jsou naskenovány na internetových stránkách Národního Archivu v Praze. Osudy židovského obyvatelstva na území Čech a Moravy doplňuje fakt, že před válkou zde žilo více než 100 000 Židů, kteří byli evidováni ve 153 židovských náboženských obcích a po druhé světové válce v Čechách a na Moravě bylo obnoveno pouze okolo 20% židovských obcí, kde žilo jen okolo 10 000 Židů. Před válkou žilo ve Slaném 92 Židů a holocaust přežilo pouze 11 z nich. Zdejší židovská obec po druhé světové válce zanikla.

Téma bylo vybráno z důvodu zájmu o historii především o období druhé světové války, ke kterému pronásledování židovského obyvatelstva nejen v Čechách patří. Nejbližší a alespoň částečně zachovaná židovská obec od autorova bydliště se nachází právě ve Slaném.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce bylo poskytnout pohled na slánskou židovskou obec, která zde v minulosti působila. Přiblížit dochované židovské památky ve městě Slaný. Především podrobný popis židovského hřbitova a popis dochovaných náhrobků.

Dalšími cíli práce bylo zjistit, jaké povolání Židé ve Slaném od poloviny 19. století do začátku druhé světové války vykonávali. V práci byl sledován počet narozených, zemřelých a oddaných Židů příslušejících do slánské židovské obce žijící mimo město Slaný a přímo ve městě Slaný.

Cílem práce bylo také popsat osudy slánských Židů, kteří museli čelit nacistické persekuci během druhé světové války. Dále zjistit kolik slánských Židů zemřelo a přežilo transporty, koncentrační tábory a pochody smrti.

Cílem teoretické části práce bylo popsat historii města Slaný. Dále byly připomenuty významné mezníky v historii Židů, které měli vliv na vývoj židovského obyvatelstva v různých etapách historie. Popsány byly vztahy Židů s ostatními obyvateli, které bylo často doprovázeno utlačováním Židů. Další část teoretické práce měla za cíl popsat židovské obyvatelstvo v Čechách a na Moravě. Zmíněny byly významné události dějin českých Židů od příchodu v době středověku až po konec druhé světové války.

2.2 Metodika

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a na část praktickou. Ke splnění cílů byla použita metoda kvantitativního výzkumu a terénní výzkum.

Pomocí kvantitativního výzkumu je možné získat větší množství dat, které slouží k obecnému pochopení dané problematiky. Výhodou kvantitativního výzkumu je velké množství číselných dat, které se mohou následně vyhodnotit a zapsat ve formě tabulek a grafů. Získaná data jsou platná a spolehlivá.

V teoretické části byly informace čerpány pomocí kvantitativní metody. Informace byly čerpány hlavně z odborné literatury, která se zabývá historií Židů a osudy tohoto národa ve světových a českých dějinách.

V praktické části práce byla při badatelské činnosti použita metoda kvantitativního výzkumu, která využila spolehlivé informace z matričních knih narozených, zemřelých a oddaných Židů ve slánské židovské obci. Data z matrik posloužila k sestavení tabulek

ohledně demografie ve Slaném. Informace z matričních knih, které se práce netýkaly, nebyly zahrnuty. Získaná data se dala přesně vyčíslit a převést do formy tabulek. Výhodou studia byla dobrá dostupnost dat z matrik. Nevýhodou byla špatná čitelnost některých údajů. Druhý kvantitativní výzkum byl proveden z odborné literatury, která pojednávala o slánských židovských obětech během druhé světové války a studiem databáze holocaust.cz, která obsahovala data o obětech holocaustu. Tyto zdroje byly porovnány pro lepší vypovídací hodnotu výzkumu.

Další část byla tvořena terénním výzkumem hrobů a náhrobků na židovském hřbitově ve Slaném. Získaná data se dala zapsat do tabulkové formy a výhodou výzkumu byl klid na zaznamenávání dat. Nevýhodou byly špatně přístupné náhrobky zarostlé břečťanem, nemožnost přečíst staré a poničené údaje na náhrobcích a nedochování některých náhrobků. Bylo zde také použito zkoumání dostupných videozáznamů, které pomohly lépe pochopit situaci slánských Židů.

3 Literární rešerše

Pohled na historický vývoj města Slaný popisuje kniha Rukověť k symbolům měst a obcí Kladenska a Slánska autora Miroslava Oliveriuse. Kniha se zaměřuje převážně na historii Kladna a Slaného. Popisuje první zmínky o městě Slaný, kdy se stalo městem královským a změny ve městě s tím související. Kniha popisuje, jaké výhody město mělo ze statusu města královského, ale také jaká neštěstí se ve městě přihodila. Publikace zachycuje vývoj města Slaný ve významných dobách, především v době husitské, kdy bylo Slaný několikrát místem konfliktů. Dále je zde popsán vzestup města před bitvou na Bílé hoře a jeho úpadek během třicetileté války. V dalších pasážích jsou uvedeny hospodářské a sociální události, které město ovlivňovaly až do vzniku samostatného Československého státu. (Oliverius, 2007)

Publikace Slaný kapitoly z historie královského města autora Libora Dobnera popisuje starší i novodobou historii Slaného, která je obohacena o medailonky významných osobností města. Pojednává o historických budovách ve Slaném, jaký měly účel a kdo je vlastnil. Dále je zde popsáno, jakým způsobem se ve městě žilo a pracovalo. Nakonec ukazuje mnoho fotografií a obrázků slánských pomníků, soch a pamětních desek nejen židovského obyvatel. (Dobner, 2016)

Kniha Dějiny Židů od Kurta Schuberta popisuje vývoj židovského náboženství a osudy Židů v průběhu staletí. Jsou zde popsány první antižidovské postoje v antické době. Dále publikace obsahuje zmínky o neustálém přesouvání židovského obyvatelstva v Evropě od středověku až po současnost. Publikace zmiňuje útoky křesťanů proti Židům, protože údajně mohou za nepříznivé situace ve společnosti. Zmíněný je i židovský obchod a využívání jejich schopností se přizpůsobit podmínkám v dané době. V závěru publikace jsou informace o rasové nenávisti vůči Židům. (Schubert, 2003)

Historií Židů se zabývá kniha Dějiny židovského národa od Paula Johnsona, která v úvodu popisuje první Židy, zemi zaslíbenou a jejich náboženství v úplných počátcích za dob Abrahama a Mojžíše. Dále rozebírá vztahy Židů a křesťanů ve starověku a rozebírá první známky antisemitismu vůči Židům. Publikace popisuje společenskou situaci Židů ve středověku, jejich zaměstnání, vzdělanost, ale i jejich pronásledování při křížových výpravách. Jsou zde popsány první zmínky o ghettech a jejich vlivu na ostatní obyvatele měst. V kontrast je postaven židovský vzestup a emancipace proti zvedající se vlně protizidovských myšlenek. Kniha popisuje osudy Židů během obou světových válek,

zvláště osudy Židů v koncentračních táborech. Autor na konci knihy popisuje snahy a války Židů, které vedly ke vzniku samostatného státu Izrael. (Johnson, 2007)

Historie Židů v Čechách a na Moravě, kterou napsal Tomáš Pěkný, poskytuje informace o Židech na našem území a jejich nelehké situaci od počátku středověku až do dob emancipace. Kniha popisuje překážky a úskalí, kterým museli čeští a moravští Židé čelit v průběhu dějin. Kniha popisuje lepší časy, kdy se Židům na našem území dařilo a žili v blahobytu pod vládou králů, ale také období perzekucí, útlaků, obviňování z rituálních vražd a vypovězení Židů z měst. Popsány jsou zde i osudy pražského ghetta a úskalí života Židů ve stísněném prostoru. V druhé části jsou popsány židovské svátky, způsob obživy Židů u nás, významné židovské obce a jejich památky. (Pěkný, 1993)

Publikace Židé dějiny a kultura je psána více autory, kdy se každý zaměřil na určitou problematiku židovských dějin. Vladimír Sadek ve zkratce popisuje vývoj Židů od příchodu izraelských kmenů do Izraele až po současnou situaci Židů ve světě. Jiřina Šedinová zaměřila svoji kapitolu na působení Židů na českém území a popisuje jejich osudy. Miroslav Kárný a Anita Franková se věnují nejhorší události v židovských dějinách, kdy byli Židé pronásledováni a vražděni v koncentračních táborech. Leo Pavlát navazuje, zmínkami o protižidovských krocích v průběhu celé historie, a jak to židovské obyvatelstvo zasáhlo. Na konci knihy autoři Alexandr Putík, Leo Pavlát a Jiří Fiedler popisují židovské svátky tradice a zvyky. (Pavlát a kolektiv, 1997)

Slaný a Slánsko v letech 1939–1945 je součástí sborníku z historické konference ve Slaném v roce 2010, který sestavili autoři Pavel Bartoníček, Jan Čečerdle, Blažena Hrabánková a spol. Kniha popisuje, jakým způsobem Židé ve Slaném během okupace žili. Dále popisuje, jakým omezením museli slánští Židé čelit v době Protektorátu Čechy a Morava. Popsány jsou zde přípravy na odsun židovského obyvatelstva z města a protižidovské akce nejen německých vojáků. Dále je zde popsán příběh slánského Žida Lud'ka Eliáše, který holocaust jako jeden z mála slánských Židů přežil. Je zde zmíněno, jak žili ostatní obyvatelé města Slaného za německé okupace. Je zde zmínka i o zemřelých lidech v době druhé světové války, a na jakých hřbitovech byli pochováni. Na konci publikace jsou popsány poslední dny druhé světové války ve Slaném. (Bartoníček, Čečrdle, Hrabánková, 2011)

Kniha Židovské obce na Kladensku a Slánsku od autorky Blanky Rozkošné se zabývá historií židovských obcí v okolí Kladna a Slaného. Dává vzpomenout na významné budovy a stavby, jako jsou synagogy, hřbitovy a školy. Popisuje jednotlivé

vesnice prostřednictvím židovských rodin v době, kdy ve vesnici či městě žili. Publikace také připomíná významné osobnosti židovské komunity. Publikace je doplněna fotkami významných židovských budov ze zkoumaných oblastí. Tragický osud židovské komunity na území okolo Kladna a Slaného v době druhé světové války dokreslují informace o zemřelých Židech, a do jakých koncentračních táborů byli odesláni. (Rozkošná, 2000)

4 Teoretická část

Tato část práce nejdříve popisuje historii města Slaný a jeho postavení v různých dobách na českém území. Popsána jsou privilegia města a důležité okamžiky města během jeho existence. Další část práce popisuje obecnou historii Židů na světě. Popsán je vývoj judaismu ve světě a problémy, kterým Židé museli od jeho vzniku až po konec druhé světové války na celém světě čelit. V poslední části je pozornost upřena na Židy v Čechách a na Moravě. Popsány jsou osudy českých Židů, kteří na české území přišli ve středověku a poznali zde horší i lepší podmínky pro život.

4.1 Slaný

Slaný je město ve Středočeském kraji a spadá do okresu Kladno. Nachází se přibližně dvacet pět kilometrů severozápadně od Prahy a má přes 15 000 obyvatel. Je to bývalé královské město.

4.1.1 Historie města Slaný

Slaný patřilo v minulosti mezi velmi významná města. V oblasti hrálo město Slaný důležitou roli, protože zde byly farní trhy, kostel a městské hradby. Dále vedly přes město obchodní cesty. Většina původních osadníků, která ve městě žila, byla české národnosti. Mnoho panovníků posilovalo postavení Slaného v oblasti politické i hospodářské.

První zmínka o Slaném souvisí s původem jména města. Město Slaný je spojeno se slaným pramenem, který u nás byl velmi neobvyklý. Václav Hájek z Libočan vypráví o tom, jak roku 750 jeden ze služebníků knížete Nezamysla našel pod horou pramen slané vody. Poté kníže poslal solnáře, aby z pramene vařili sůl. Zanedlouho bylo solivařičů takové množství, že založili osadu, tak údajně vzniklo město Slaný. (Kazda, 1920, s. 7–8)

Ovšem archeologické nálezy dokazují, že počátky města sahají do mnohem staršího období, do raného středověku. Území města a jeho okolí však bylo osídleno dávno předtím v době pravěku. (Oliverius, 2007, s. 83)

První nejistá zmínka o městě je ze 30. let 12. století, kdy trhovou oblast získal Břevnovský klášter. Tržiště bylo doplněno kostelíkem sv. Gortharda. Slaný bylo v této době tržním střediskem. První spolehlivá zmínka o Slaném pochází z roku 1262 a týká se trhových osad, které odváděly poplatky klášteru sv. Jiří na Pražském hradě. (Oliverius, 2007, s. 83)

Slaný se stává královským městem na přelomu 13. a 14. století, kvůli tomu se musí uzpůsobit jeho okolí. Přestavbou prošel i kostelík sv. Gotharda do raně gotické podoby a stal se z něj trojlodní chrám. Díky statusu města se mu dostává určitých privilegií, například občané Slaného nemuseli platit mýto na pražském mostě. Karel IV. podpořil obchodování ve Slaném, když legalizoval tamější severní trasu. Dále mohli města obchodovat se solí, mohli odkazovat majetek. Nejdůležitější pro města bylo právo mílové, které mělo za následek prosperitu městských řemesel. Toto právo zakazovalo řemeslníkům pracovat blíž jak 11 kilometrů od města.

Slaný také zažilo nepříjemné chvíle, které přibrzdily rozvoj města. Jedním z nich byl požár roku 1371 v době, kdy ve městě bylo mnoho lidí, protože se zde konal velký trh. Ztráty na životech i majetku byly značné. (Oliverius, 2007, s. 84)

4.1.2 Slaný v době husitské

Na začátku 15. století byla společnost rozdělena sporem mezi zbohatlou církví a měšťany, kteří nesouhlasili s nedůstojným životem církevních příslušníků. Město Slaný bylo během husitské revoluce významným místem mnoha událostí. Začátkem roku 1420 byli ze Slaného vyhnáni benediktini a ve městě byli kněží podávající pod obojí. Nastal velký příval venkovské chudiny, protože Slaný patřilo mezi města, která měla být spasena. V květnu roku 1420 vyrazili Slánští na pomoc Praze, jenže krátce po jejich odchodu si město podrobil Vilém Zajíc z Hamzburku spolu s křížáckým vojskem, a to mělo za následek opuštění od kališnických praktik. Ovšem již roku 1421 Slánští otevřeli brány vojskům Pražských a stalo se pevným článkem pražského husitského městského svazu. (Krajník, Pospíšil, 1985, s. 44)

V roce 1425 se Slaný stalo obětí vnitřních rozporů v husitském odboji, kdy radikální větev husitů zaútočila na město a po dvanácti dnech ho dobyla. Slánští se účastnili vítězné bitvy u Ústí nad Labem i prohrané bitvy u Lipan. Po všech těchto událostech sestávali v odporu proti císaři Zikmundovi, až roku 1436 po sněmu v Jihlavě se podrobili. Po této dohodě bylo Slanému zaručeno ponechání si majetku, který nabylo za revoluce, v plné výši. V roce 1436 skončily husitské války, ale husité v Čechách stále byli a ve Slaném měli velkou převahu ještě dvě století po skončení války. (Krajník, Pospíšil, 1985, s. 45)

Město Slaný po válce podporovalo Jiřího z Poděbrad, a ten jim jejich přízeň vracel v podobě privilegií. Ve městě mu nad bránou postavili sochu jako symbol uznání. Na konci 15. století a na začátku 16. století Slaný upevnilo postavení královského města a díky tomu

mohlo pořádat více výročních trhů a mělo právo pečetit červeným voskem. (Krajník, Pospíšil, 1985, s. 46)

4.1.3 Město Slaný za dob Habsburků

Hospodářský rozvoj ve Slaném stále pokračoval, a město rozšiřovalo svůj majetek. Slaný a další města však byly potrestány za odboj proti králi Ferdinandovi I., a ztratili tak určitá privilegia a majetek jako trest. Slaný se poté snažilo získat ztracený majetek a povedlo se mu to roku 1561. (Oliverius, 2007, s. 86–87)

Bitva na Bílé hoře měla pro Slaný osudové následky, protože Slaný stálo na straně poražených. Slaný bylo zbaveno práv královského města a dostal ho do zástavy Jaroslav Bořita z Martinic, který spravoval smečenské panství. V roce 1638 Slaný chtělo požádat o znovuzískání královského statutu, ale neuspělo a definitivně se stalo městem poddanským. Rok poté do Slaného vtrhli Švédové při svém tažení během třicetileté války a město trpělo pobytém vojsk. Navíc na konci války Slaný zasáhla morová rána. (Oliverius, 2007, s. 87)

Po válce bylo potřeba obnovit zničené město a jeho hospodářství. Prvním krokem byly nová tržní privilegia a pořádání trhů, což znamenalo finanční přínos pro město. V druhé polovině 17. století Slaný hospodářsky i kulturně vzkvétalo a v roce 1666 byla dostavěna slánská kolej. Toto vedlo ke zvýšení vzdělanosti ve Slaném a okolí.

V 18. století se Slaný se stalo důležitým centrem obchodu a řemesel. V roce 1794 se město vymanilo z poddanství a stalo se ochranným, kdy mělo chránit stávající vrchnost. Navíc bylo Slaný zbaveno povinnosti platit různé poplatky a plnit povinnosti poddaného města. V roce 1884 byl Slanému obnoven titul královské město. (Oliverius, 2007, s. 87–89)

4.1.4 Symbol města

Znak města byl s největší pravděpodobností převzat ze staré pečeti pocházející z doby kolem roku 1348. Znak je tvořen štítem s českým dvouocasým lvem, který má korunku. Na horní straně štítu klečí chlapec držící zavřenou přilbu, která má složená orlí křídla. Na těchto křídlech jsou zlaté lipové lístky. (Hušáková, Příbyl, 2011, s. 7)

4.2 Historie Židů

Tato část se věnuje vzniku judaismu a historii židovského národa v průběhu dějin na území Blízkého východu a Evropy.

4.2.1 Starověk a vznik judaismu

Dějiny židovského obyvatelstva sahají až do starověku, kdy sídlilo na území starověkého Izraele. Toto místo bylo multikulturní oblastí. Izraelské kmeny se kolem roku 1250 př. n. l. dostali do Kanaánu.¹ Příběhy před dosažením Kanaánu jsou popsány v Pěti knihách Mojžíšových, hlavně v knize Genesis, která popisuje osudy hlavních postav židovského náboženství Abraháma, Izáka, Jákoba a dalších. V této době tito kočovníci cestovali územím Předního východu a podle Bible se část z nich usadila v Egyptě, kde se stali otroky. Tyto lidi vymanil z otroctví Mojžíš, zakladatel judaismu. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 4) Další knižní zdroj uvádí počátek židovského obyvatelstva do doby 3100–1600 př. Kr., kdy předkové Abrahama působili v Mezopotámii jako nomádi. (Baumann, 2000, s. 15)

Mojžíš se narodil v Egyptě rodičům pocházejících z izraelského kmene Lévi. Mojžíš usmrtil věznitele, který mučil a trýznil izraelský lid, proto musel utéct z Egypta. Poté se Mojžíšovi v křoví zjevil Bůh a dal mu za úkol dovést Izraelity do Kanaánu – Země zaslíbené. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 4–5) Bůh dal Mojžíšovi za úkol vrátit se do Egypta a odvést izraelský lid na svobodu. Faraon Mojžíšovi nedovolil lid odvést, a tak na Egypt bylo sesláno 10 ran. Před poslední ranou, která měla zabít všechny prvorozené, se Židé zachránili tak, že zabili jehně a potřeli jeho krví svoje dveře. Mojžíš vedl svůj lid k Rudému moři, které se rozestoupilo. Poté ještě 40 let museli putovat Sinajskou pouští. Hospodin se zjevil Mojžíšovi na hoře Sinaj, kde mu předal desatero Božích přikázání a Tóru, která obsahovala základní body židovské víry a židovských zákonů. (Spiegel, 2007, s. 58)

První egyptské písemné zmínky o Izraeli pochází z let 1224–1214 př. n. l. V této době osídlilo izraelitské obyvatelstvo Kanaán a byli rozdělení do několika kmenů. Vznikala tak nová seskupení, která spojovala víra v jediného Boha. Hebrejské obyvatelstvo

---

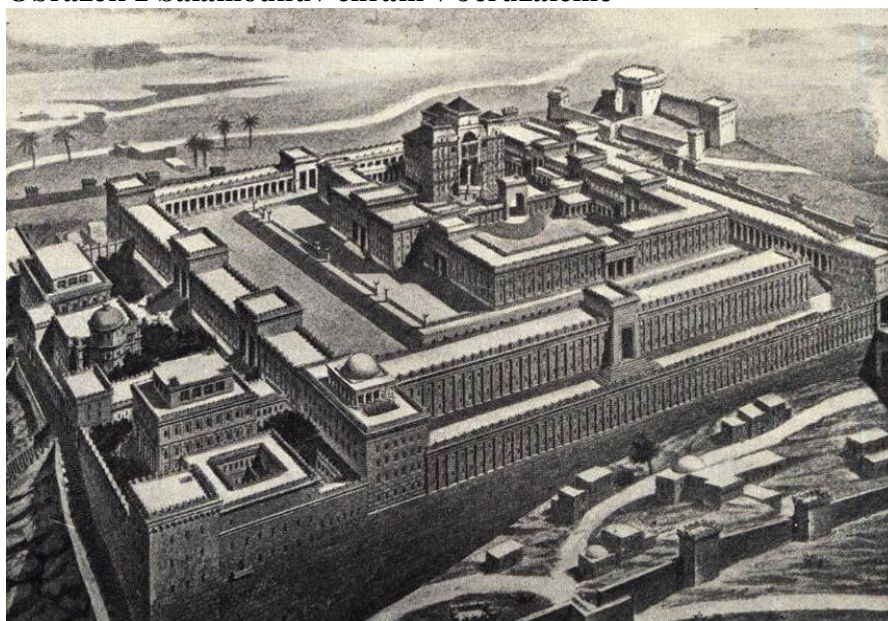
¹ „Jako geografická veličina označuje od 15. století př. n. l. do helénistické doby syrské pobřeží a jeho zázemí až po Galileu. V širším smyslu označuje Kanaan pásmo v Palestině ovládané Egyptany, ve Starém zákoně západojordané území; ještě později pak celé území zaslíbené Hospodinem Izraeli a Izraelem obsazené a obývané. Jazykem, jímž se mluvilo, byl řeč Kanaanu.“ (Pavlincová, 1994, s. 60)

postupně na území Kanaánu získávalo početní převahu a stalo se dominantním etnikem. Následně pojmenovali území Izrael, což znamenalo „Bůh vládne.“ (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 6)

Postupem času izraelské kmeny upouštěly od nomádského stylu života a začaly se usazovat. Zabývaly se zemědělstvím, pastevectvím a řemeslnictvím. Změna struktury života, válečné konflikty a sousední státy, zapříčinily vznik izraelského království. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992 s. 7) Na boží žádost pomazal prorok Samuel prvního krále, kterým byl jmenován Saul, jenž vládl v 11. století př. n. l. Saul spáchal sebevraždu po zničující porážce od sousedního národa. Poté na trůn usedl David, kterého si Bůh velmi oblíbil. David sjednotil izraelské kmeny a poté dobyl Jeruzalém. Toto město se stalo hlavní centrem říše. Vítězné bitvy a úspěchy Davida měly za následek vznik silného království. (Spiegel, 2007, s. 59)

Po smrti Davida se králem stal jeho syn Šalamoun. Šalamoun postavil Jeruzalémský chrám na Chrámové hoře (dnes je zde muslimský chrám a mešita). Chrám se stal středem židovského života a třikrát ročně se konaly poutě do chrámu. Po smrti Šalamouna se izraelské kmeny nepohodly a rozdělily se na severní část Izrael a jižní část Judu. V roce 721 př. n. l. Asyřané zaútočili na severní část a toho území zdevastovali. Izraelské obyvatelstvo, které přežilo a uteklo, se začlenilo do nových společností a tím pádem ztratili i víru. (Spiegel, 2007, s. 60)

Obrázek 1 Šalamounův chrám v Jeruzalémě

Zdroj: idnes.cz 2020-03-16

Judské království, které přetrvalo, mělo několik střetů s okolními státy, ale zažívalo stále ještě sociální a politický vzestup. V roce 587 př. n. l. Babyloňané království obsadili a zničili Jeruzalémský chrám a nejbohatší občané byli posláni do zajetí v Babylonu. Židé si přesto zachovali svoji víru a náboženské tradice. (Baumann, 2000, s. 16)

Příchod Peršanů, kteří si podrobili Babyloňany, znamenal pro Židy možnost vrátit se na původní území. Mnoho Židů se však pro návrat nerozhodlo, protože se jim lépe bydlelo v diaspoře.² Nechtěli do zničené země, kde by museli vybudovat životní podmínky od začátku, proto se do Izraele přesunula jen část židovského obyvatelstva. Židé znovu staví chrám na stejném místě, který je menší, ale poskytuje opět duchovní útočiště. (Spiegel, 2007, s. 60)

Další fází v židovské historii je období helénismu. Alexandr Veliký v roce 333 př. n. l. porazil perského krále a do Předního východu se dostal helénistický vliv. Po rozpadu říše Alexandra Velikého vzniklo mnoho menších územích celků, ale helénismus se prosazoval v kultuře a politice stále víc. Mezi židovským obyvatelstvem se helénismus rozšířil jen v horních vrstvách, ale zbytek Židů se k němu stavěl negativně a viděl v něm hrozbu pro tradiční víru. Židé žijící v diaspoře řečtinu přijali a spojili ji s náboženskými tradicemi. V Judeji se v této době stupňovaly spory mezi helénisty a pravověrnými. Poté nastal pokus o násilnou helénizaci Antiochem IV., který obsadil Jeruzalém a vyplenil svatý chrám. Židé si to nenechali líbit. Povstání lidu vedené Makabejci vyhnalo helénisty ze země. Židé získali roku 164 př. n. l. zpět Jeruzalém a znovu vysvětili Jeruzalémský chrám. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 10)

V následujících letech docházelo k nemalému počtu sporů uvnitř židovského obyvatelstva, které bylo rozděleno na tři myšlenkové proudy. Farizejové hlásali přísné zachování Tóry a jejích předpisů, esejci vyznávali apokalyptická a mesiášská očekávání a kněží, bohaté rodiny se řadili k Saducejovcům, kteří chtěli mít náboženský vliv ve společnosti. (Baumann, 2000, s. 17)

Rozporů uvnitř židovského společenství využili Římané a v roce 63 př. n. l. dobyli Jeruzalém. Judea začala spadat pod římskou říši a musela se odpovídat Římu. V roce 40 př. n. l. Římané dosadili do Judy krále Heroda, který byl plně loajální Římu. Herodes měl silný vztah k helénistické kultuře, kterou tvrdou politikou a brutalitou prosazoval. Tento styl vlády však zapříčinil krizi, která pokračovala i po jeho smrti, kdy Římané

---

²Používané označení pro židovské obyvatelstvo, které žije mimo Izrael. V Izraeli jsou tak označováni Židé, kteří nemají zájem se zabydlet ve své vlasti a nemají národního ducha. (Pavlincová, 1994, s. 34)

rozdělili království mezi jeho děti. V této době ovlivňoval lid v Galileji a Judeji Ježíš Kristus a pomalu vznikaly křesťanské vesnice. Členové vesnic měli původ židovský, ale postupem času přibývali pohanští obyvatelé. Mezi rozhodující skupiny v židovském kruhu obyvatel patřili Saduceové, což jsou kněží vlastníci velké množství půdy. Tato skupina odmítala posmrtný život. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 11)

V roce 66 n. l. se oddíl militantních Židů rozhodl povstat proti Římu. Jejich plán byl obsadit Jeruzalém a vyhnat Římany z jejich země. Řím s reakcí dlouho nečekal a v roce 70 n. l. Římané pod vedením Tita dobyli Jeruzalém a zničili druhý Jeruzalémský chrám, ze kterého zůstala jen západní část tzv. Zeď nářků. Řím porazil Židy na všech frontách a od roku 73 přestal existovat židovský stát. Židé byli z Judeje vyhnáni a rozprchli se do celé Evropy, Afriky a na východ. Židé se roku 132 ještě jednou snažili vzepřít římské nadvládě, ale po dvou letech byla tato vzpoura potlačena. Do Jeruzaléma byl poté Židům zakázán vstup a Judea získala označení Palestina. Od této doby skončily židovské dějiny v jejich zemi a Židé se stali skoro na 2000 let národem bez vlasti. (Spiegel, 2007, s. 67–68)

Židovským vzdělavcům se však povedlo zachovat náboženské a duchovní hodnoty. Gameliel II. vedl shromáždění, které se snažilo dát definitivní podobu souboru biblických knih a vytvořit finální stav ústních zákonů navazující na pět knih Mojžíšových. Ústní zákon měl obrovský význam, protože se stal spojovacím poutem židovského obyvatelstva v období diaspor. Zajišťoval jednotu židovského obyvatelstva rozptýleného na mnoha územích. V Galileji ve městě Uša vzniklo centrum vzdělanosti, které nadále šířilo židovské tradice. Ústní zákon byl poté přepsán do sbírky Mišna. V následujících letech vznikly dva Talmudy, babylónský a jeruzalémský, z nichž druhý se nezachoval v plném rozsahu. Tóra³ a Talmud⁴ se staly základními kameny židovského náboženství. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 19–21)

---

³ „V Pentateuchu výraz tóra označuje konkrétní nařízení nebo rituál. Současně je však celý Pentateuch považován za zjevení, kterého se podle tradice dostalo Mojžíšovi na Sinaji, a je proto nazýván Mojžíšova tóra nebo jen krátce Tóra. V plné šíři tak pojem tóra zahrnuje jak písemnou, tak ústní tóru“. (Pavlincová, Horyna, 2003, s. 208)

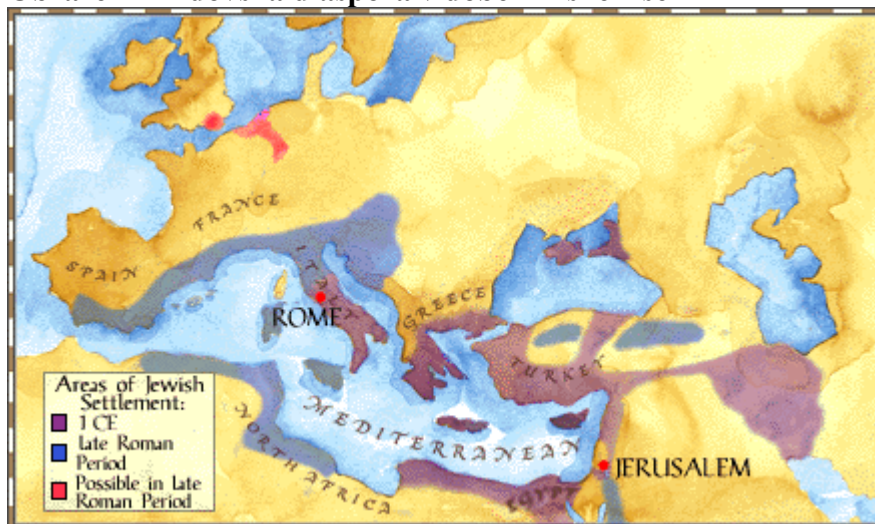
⁴ „Pod tímto názvem figurují dvě díla: palestinský (jeruzalémský) a babylónský. Babylónský talmud má trojnásobný rozsah oproti palestinskému, stal se základem tradičního judaismu a běžně se pod označením talmud rozumí právě on. Tvoří jej dvě základní části: mišna, písemně zachycená ústní tóra, a gemara, která je vlastně souborem komentářů a výkladů k mišně, vzniklým mezi 3.–6. stoletím“. (Pavlincová, 1994, s. 106)

4.2.2 Středověk

Začátkem středověku žilo židovské obyvatelstvo okolo Středozemního moře, na Arabském poloostrově, v jižní asijské části Ruska až k Číně, ale nejvíce jich bylo na Středním východě. (Schubert, 2003, s. 26)

Obrázek 2 Židovská diaspora v době římské říše

Zdroj: shekel.cz 2020-03-16

Římská říše přijala křesťanství, a to znamenalo zhoršení situace pro Židy. Dříve Židé v římské říši patřili mezi normální občany, kteří měli práva a povinnosti. V této době směli existovat jen z důvodu, že budou v budoucnu obráceni k pravé víře křesťanské. V roce 553 byl vydán výnos, který upravoval vztah Židů v křesťanské zemi. Židé byli omezováni a nesměli stavět nové synagogy a nemohli zastávat vedoucí postavení. Židovské obyvatelstvo ale nařízení nerespektovalo a stavělo synagogy dále. Císař Justinián zasahoval do bohoslužeb Židů a chtěl, aby je vedli v řečtině, protože antická kultura měla vést Židy ke křesťanství. (Schubert, 2003, s. 26–27)

4.2.2.1 Židé a vliv islámu

Islám jako křesťanství vzešel z judaismu, ale odlišoval se natolik, že se stal samostatným náboženstvím. Židovské obyvatelstvo a judaismus se rozšířil v Arábii na počátku křesťanské doby. Mohamedovi se líbilo u Židů striktní dodržování monoteismu a chtěl zničit pohanské náboženství. Z počátku se Mohamed inspiroval v židovské víře i v zákonech o stravě, čistotě a vše zapsal do Koránu, arabské bible. Mohamed poté zjistil, že Židé se nezačlení do nového náboženství, a tak změnil sváteční den ze soboty na pátek.

Většinu stravovacích zákonů zrušil, ponechal jen zákaz konzumace vepřového masa. Postupem času se z islámu stalo agresivní náboženství a docházelo k násilné konverzi obyvatel. (Johnson, 2007, s. 161–163)

Od poloviny 7. století židovské dějiny zasáhl islám. Po islamizaci Egypta, Předního východu, severní Afriky, velké části Španělska se velká část židovského obyvatelstva ocitla v islámské kultuře. Vliv islámu se projevil, když mnoho židovských učenců kromě hebrejštiny začalo používat arabštinu pro psaní svých filozofických a vědeckých prací. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 25)

Mohamed zjistil, že Židé jsou dobří obchodníci a vzdělaní lidé, a tak je nechal žít za předpokladu, že budou odvádět část svých zisků. Židé byli omezováni, museli platit různé druhy daní a sloužit muslimskému panovníkovi, ale měli možnost praktikovat svoje náboženství. Muslimové měli s Židy společný základ ve víře a židovské obyvatelstvo nebylo pro muslimy hrozbou, ale zdrojem financí pro svoje umění obchodovat se zbožím. (Johnson, 2007, s. 174–175)

Španělsko se v 10. století stalo centrem židovských vzdělaných občanů. V této době ve Španělsku byla převaha muslimů, kteří měli k židovskému obyvatelstvu kladný vztah, a docházelo tak k rozvoji židovské poezie, filozofie, a dokonce mohli Židé zastávat vysoké pozice na úradech. Situace se změnila s rostoucím vlivem křesťanství ve Španělsku. Následně do země vtrhli Berbeři na pomoc muslimům a zastavili postup křesťanů. Poté ve Španělsku propukla náboženská intolerance a snaha obrátit Židy na islám. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 26)

4.2.2.2 Židé a křesťanství

Křesťané z judaismu převzali skoro vše jako knihy, písmo, svátky, hudbu, zpěv, mučedníky, posvátnou budovu a duchovní autoritu. (Johnson, 2007, s. 143)

Křesťanství vychází z židovského učení, ale Ježíšovo učení a kázání stále více uráželo Židy. Židé zatkli Ježíše, protože nechtěli, aby hanobil jejich víru, kdy se Ježíš výrazně vyčleňoval proti chrámové bohoslužbě. Odmítal vázat víru na budovu, která víru izoluje jen pro vzdělané osoby. Ježíš hlásal, že člověk chudý, nevědomý i hříšný může mít přímý kontakt s Bohem, pokud v něj věří. Pro většinu Židů byla tato slova falešná. Následně byl Ježíš odsouzen k smrti a ukřižován. (Johnson, 2007, s. 129–130)

Mnoho učenců Ježíšovy nauky pocházelo z řad židovského obyvatelstva. Jeden z nich, Pavel, je považován za vynálezce křesťanství, když použil Ježíšovo učení a vytvořil

novou teologií. Pavel hlásal, že se proroctví naplnilo a Kristus se vtělil do Ježíše. Dále bylo prohlašováno, že židovský zákon je zastaralý, a to se Židům pochopitelně nelíbilo a snažili se křesťany zastavit v šíření jejich víry. (Johnson, 2007, s. 131)

Ve středověku bylo židovské obyvatelstvo omezováno na svých právech. Začalo to koncem 4. století, kdy bylo křesťanství podporovaným náboženstvím a ostatní formy víry byly potlačovány. Útoky chudých občanů na synagogy byly běžné. Do 5. století přišli Židé o většinu práv a privilegií. (Johnson, 2007, s. 160) V Evropě se Židé setkávali s antijudaismem, kdy byli vydírání, vyháněni z domů a stali se oběťmi násilí. V druhé polovině prvního tisíciletí se ještě nenávist naplno neprojevila. Mezi velké zásahy do židovské společnosti můžeme zařadit vyhnání Židů ze Španělska a z Francie. Kvůli tomu se židovské obyvatelstvo od 8.–10. století přesouvalo do střední Evropy. Ve většině případů byli Židé více či méně tolerováni. (Chouraqui, 1995, s. 49)

V roce 1095 na koncilu v Clermont-Ferrand papež Urban II. vydal nařízení k první křížové výpravě. Úkolem výpravy bylo osvobodit Svatý hrob z držení nevěřících. První křížová výprava neměla královského velitele a organizace byla na velmi nízké úrovni. Vojska si musela obživu obstarávat na územích, kterými procházela. Cestou navíc rabovali a ničili židovské vesnice. Křížáci se navíc řídili heslem, které vidělo Židy jako nepřítel Krista, a bylo je potřeba také potrestat. Přestože Jindřich IV. nařídil biskupům a knížatům ochranu Židů, tak v německých obcích nastala pro židovské obyvatelstvo nepříjemná doba. (Schubert, 2003, s. 39)

„Obrovská vlna takzvaných křížáků se valila Evropou směrem na Blízký východ. Svatým úkolem bylo zabít muslimy. Proč ne také Židy? Žili u nich, to byla výhoda. Proč by se tedy na nich „rytíři“ nepocvičili? Vždyť to byli Boží vrahové. A byli to „nevěřící“, zrovna tak jako muslimové. Ani jedni, ani druzí nechtěli uznat Ježíše za Mesiáše. Myšlenka se proměnila v čin a stateční válečníci církve řádili v Evropě v krvavém opojení“. (Spiegel, 2007, s. 77–78) Židé byli také často nuceni ke křtu. Poté co Jindřich IV. v roce 1097 povolil nuceně pokřtěným Židům se vrátit ke svému náboženství, vypadala situace lépe, ale Jindřich se na křížácké výpravě velmi obohatil, protože zabavil mrtvým Židům všechn majetek. Židé od roku 1103 dokonce ztratili právo na nošení zbraně. (Schubert, 2003, s. 40–41)

Druhá křížová výprava začala roku 1146 pod vedením Ludvíka VII. a pro židovské obyvatelstvo nebyla tak drastická jako první. Židé sice museli odvádět určitý finanční obnos křížákům, ale neměli být vražděni a nuceni ke křtu. Křížáci však chtěli vzít Židům

něco navíc, a tak útočili na hospodářské oblasti, aby Židům ukradli co nejvíce. (Schubert, 2003, s. 41)

V roce 1144 byli Židé obviněni z rituální vraždy v obci Norwich. 20. března se ztratil chlapec jménem Vilém, který byl naposledy viděn v jednom židovském domě. O dva dny později byl nalezen na okraji lesa s oholenou hlavou, na které měl nespočet bodných ran. Samozřejmě z vraždy byli obviněni Židé, kteří prý opakovali Kristovo umučení. Tato příhoda zapříčinila, že se Židé v Anglii už nemohli cítit v bezpečí. Navíc třetí křížovou výpravu vedli Angličané pod vedením Richarda Lví Srdce a během tažení napadali mnoho židovských čtvrtí. Největší židovské krveprolití zaznamenalo město York, kde byla vyvražděna celá židovská populace. (Johnson, 2007, s. 204–205)

V období mezi jednotlivými křížovými výpravami židovské utlačování nijak neustávalo. Protižidovsky smýšlející společnost viděla v Židech velkého nepřítele a jakýkoliv problém v Evropě nastal, byla to vždy vina Židů. Byli obviněni z morové epidemie, která se Evropou prohnala. Lidé v této době ještě nebyli tak vzdělaní v medicíně a nevěděli o bakteriích a virech. Křesťané tak nařkli Židy, že otrávil potoky a studny. Tato obvinění navíc podpořil fakt, že Židů zemřelo na následky moru méně než křesťanů. Velkou zásluhu na tom mají lepší hygienické návyky Židů, kteří museli dodržovat rituální koupel a očistu, a tak se mor v jejich společnosti šířil mnohem méně. (Spiegel, 2007, s. 78)

Křesťanská církev měla k judaismu a Židům v této době velmi negativní vztah a zastala se mnoha zákonů, které zasahovaly do života židovských obyvatel. K největším změnám došlo na IV. lateránském koncilu v roce 1215, který nařizoval Židům nosit odlišující označení. (Pavlát, 1997, s. 86) *„Židovské znamení se v různých zemích lišilo. Mělo podobu žlutého či červenobílého kolečka či pásky na svrchní části oděvu, dále zvláštní pláštěnky, kápě, čepce či klobouku, krejzlíku, stužky do vlasů. Z Itálie jsou známy i červené zástěry pro ženy či zvláštní modré stuhy. V německých zemích a zemích rakouské koruny se stal typickým židovským znamením žlutý špičatý klobouk, který přešel i do znaku pražské židovské obce. Až na nečetné výjimky Židé nosili potupné znamení téměř ve všech evropských zemích. Tato povinnost přitom trvala mnoho set let“.* (Pavlát, 1997, s. 89–90)

Ve 13. století v období po křížových výpravách se situace židovského obyvatelstva v Evropě ustálila. Židé byli prohlášeni za služebnictvo panovníka a museli mu odvádět vysoké poplatky, ale panovník je díky stálému finančnímu příjmu chránil před křesťany. Židé byli odsunuti do svých ulic a čtvrtí. Postupem času se vytvořila židovská ghetta. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 34) Židé už dříve bydleli v oddělených ulicích

a čtvrtích, ale nemělo to antižidovský podtext. Stejným způsobem bydleli i cechovní řemeslníci. Židům to vyhovovalo z náboženského hlediska, protože měli blízko synagogy. Navíc zde bylo vše, co židovští občané potřebovali, jako košer řezník, místo pro rituální koupele a školy. Teprve po basilejském koncilu v roce 1434 byla ghetta tvořena pro oddělení od křesťanů. Židé museli bydlet daleko do kostelů, aby nerušili křesťany při modlitbě. (Schubert, 2003, s. 29)

Ochrana Židů panovníkem však nebyla ve 13.–15. století dostatečná a pogromy⁵ proti Židům se čas od času vyskytly. Židé také mohli pouze obchodovat a půjčovat peníze, protože nesměli vlastnit půdu a provozovat řemesla. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 34)

4.2.3 Novověk

Přechod ze středověku do novověku byl pro Židy lemován trvalými přesuny ze západní a střední Evropy na východ. Židé byli vyháněni z jednotlivých zemí s nemožností se vrátit. Židovské obyvatelstvo bylo z Anglie vyhnáno už v roce 1290 a vrátit se mohli až v druhé polovině 17. století. Židé byli z Francie vyhnáni ve 14. století a první návrat byl na konci 18. století. Největší odliv židovského obyvatelstva byl ze Španělska a Portugalska na konci 15. století, kdy toto území opustilo více než 100 000 obyvatel vyznávajících judaismus. Ve velkém prchali Židé z Německa na východ ze strachu před násilím. Zemí zaslíbenou v tomto období se pro židovské obyvatelstvo stalo Polsko, kde měli Židé normální podmínky pro život. (Pavlát, 1997, s. 92–93)

V Německu podněcoval antižidovské smýšlení Martin Luther, který zvolil podobný postoj k Židům jako v minulosti Mohamed. Oba dva dali židovskému obyvatelstvu možnost vidět jejich náboženskou pravdu, kterou Židé odmítli. Následně se postoj k Židům změnil z milého a vstřícného na nenávistný a plný agrese. Luther svoji nenávist vůči Židům sepsal roku 1543 v díle *O Židech a jejich lžích*, ve kterém navrhoval bourat židovské domy a zapalovat synagogy. Chtěl Židům vzít i jejich vzdělanost. Vyhrožoval rabínům trestem smrti, pokud budou nadále učit, a měli být zabaveny všechny knihy. Viděl Židy jako d'ábelské břemeno a tento názor používali němečtí nacisté. (Pavlát, 1997, s. 88)

---

⁵ „Původně obecně užívané označení pronásledování určité skupiny obyvatelstva spojené s pleněním a násilnostmi. Postupně se vžilo jako název výtržností a násilností páchaných na Židech. Jako pogrom se též označuje pronásledování a vraždění Židů ve středověku a na počátku novověku, např. během křížových výprav a tzv. černé smrti v západní Evropě, které vedli k migraci Židů na východ“. (Pavlincová, Horyna, 2003, s. 166)

Vydáním buly Pavlem IV. v polovině 16. století dostala židovská ghetta finální vzhled. Ghetta, která soustředila Židy na jednom místě, byla rozšířena po celé Evropě. Ghetto bylo obeháno hradbami a mělo jen několik bran, které byly hlídány strážemi. Židovské obyvatelstvo mělo zakázáno přenocovat mimo ghetto, které bylo se západem slunce zavíráno. Komplikací pro židovské obyvatelstvo byla stejná velikost ghetta s narůstající populací. Ghetto bylo velmi přelidněné a také se zde snáze šířily různé nákazy. Požár byl pro stísněný prostor ghetta velkým nebezpečím. V Evropě byla ghetta až do 19. století. (Pavlát, 1997, s. 89)

Pronásledování, ničení majetku a zabíjení se ani postupem doby Židům nevyhnulo. Křesťanské postoje vůči finančnímu a náboženskému životu židovského obyvatelstva se neměnily a stále měly protižidovský charakter. V polovině 17. století bylo zabito v Polsku, Litvě a Bělorusku na 100 000 Židů kozáky, které vedl ukrajinský kozák Bohdan Chmelnický. Jeho cílem bylo vyhlazení židovského obyvatelstva na Ukrajině a v přilehlém okolí. O 200 let později ruský car Alexandr II. na Ukrajině opět pronásledoval židovské obyvatelstvo, které následně z velké části emigrovalo do Spojených států amerických. (Pavlát, 1997, s. 94) Obtíže Židům přinesla i vlna protižidovského smýšlení na konci 19. století, kdy byla znovu diskutována židovská otázka. Obvinění proti Židům byla založena na politických, ekonomických a nově i rasových tématech. V Německu a Rakousku vznikaly nacionální politické strany zaměřené proti židovskému obyvatelstvu. (Sadek, 1997, s. 30–31)

Na druhé straně osvícenství přineslo židovskému obyvatelstvu v Evropě mnoho pozitiv. Na konci 18. století se zhroutil feudální systém. Rušila se sociální, náboženská a politická omezení židovského obyvatelstva a docházelo k zrovnoprávnění. (Sadek, Franková, Šedinová, 1992, s. 38) Navíc Židé se snažili asimilovat ve společnosti a učili se i jazykům dané země. První zákony o zrovnoprávnění židovského obyvatelstva byly vyhlášeny ve Francii roku 1791. Byla zrušena židovská ghetta a Židé se mohli vzdělávat na univerzitách. Ostatní státy rychle Francii následovali. (Sadek, 1997, s. 29)

Přiznání rovnosti Židů zlepšovalo podmínky i v ostatních zemích. V Anglii se roku 1858 stal poprvé Žid členem parlamentu. V Německu ale asimilační myšlenky stály za vznikem rozporu uvnitř židovské komunity. Jedna skupina ortodoxních Židů stále následovala starý způsob života a učení Tóry a druhá reformní skupina se snažila přizpůsobit moderní době a stát se platným členem společnosti. Reformisté také převzali od křesťanů varhanní hudbu. (Spiegel, 2007, s. 96–97)

S emancipací se měnili životy Židů a v různých oblastech na to skupiny židovského obyvatelstva reagovaly jinak. V určitých oblastech si museli Židé nechat změnit jména a naučit se jazyku dané země, to ale znamenalo vzdalování se od jejich tradic a nastávala tak krize židovské identity. (Schubert, 2003, s. 90)

Židovské národní hnutí, nazývané sionismus, bylo reakcí na narůstající vlnu protižidovských myšlenek na konci 19. století. Vznikl v západní Evropě a hlásal touhu po návratu do původní země, Izraele. Název byl odvozen od hory Sión v Jeruzalémě. Zakladatelem sionismu se stal Theodor Herzl, který viděl řešení protižidovských nálad jasně, ve vytvoření židovského státu. Sionistické hnutí začíná prvním koncilem v Basileji roku 1897. Toto hnutí se snaží znovu osídlit Palestinu Židy a dát tak možnost vniku vlastního státu. (Sadek, 1997, s. 32)

4.2.4 Židovské obyvatelstvo od začátku 20. století do konce druhé světové války

Události odehrávající se na počátku 20. století navazovaly na okamžiky z konce 19. století, kdy se židovství rozvíjelo a Židé mohou svobodně žít bez omezení. Na druhou stranu se na konci 19. století rozšiřoval antisemitismus⁶, který přešel i do nového století. Jedním z názorů, který byl protižidovský, byl založen na fyziologických vlastnostech Židů. Židé měli kudrnaté vlasy, křivý nos, tmavé oči a ploché nohy a byli tak nebezpečný pro „čistý“ německý národ. Navíc měli Židé podle Marra špatné i charakterové vlastnosti, které mohli ohrožovat život v Evropě. Byli prý lstiví, chamtiví, měli zájem jen o peníze a uměli výborně lhát. (Spiegel, 2007, s. 100–101) Další názor byl, že za všechny nežádoucí situace v Evropě mohli právě Židé. Byly obnoveny myšlenky ze středověku, ale místo šíření nálezů a kontaminování vody ve studni byli Židé konspirační, kteří usilovali o konec Nežidů. Nejsilnější reakci antisemitismu vyvolalo založení Všeobecného židovského společenství, které chtělo pomáhat židovskému obyvatelstvu v zemích, kde byli diskriminováni. Protižidovští zastánci v této organizaci viděli centrum židovských lstí a lží. (Pavlát, 1997, s. 98–99)

---

⁶ „Pojem, který začal prosazovat necelých deset let po zrovnoprávnění Židů v německém císařství novinář Wilhelm Marr (1819–1904). Snažil se tak dodat tehdy vzvednuté vlně nepřátelství vůči Židům ve střední Evropě zdání programového, ideologického a vědecky podloženého hnutí. Nová protižidovská agitace, označována jako antisemitismus, byla vyvolána emancipací Židů a jejich vstupem do nežidovské evropské společnosti; současně i odmítavým postojem určitých skupin obyvatelstva vůči nastupující moderní industriální společnosti. Zároveň byla i doprovodným jevem nacionalismu, který silil ve všech evropských zemích a podle něhož jsou Židé cizím asijským prvkem, neschopným se integrovat do evropské společnosti a přijmout její kulturu. Pojem antisemitismus byl brzy rozšířen na všechny formy nepřátelství vůči Židům, které v minulosti existovaly.“ (Pavlinová, Horyna, 2003, s. 46)

Antisemitismus v Rusku byl posunut na další úroveň, když bylo potřeba někoho označit za sociální a politické problémy v zemi. Ruská organizace napsala falešný spis, který měl usvědčit Židy, že představují nebezpečí pro celou zemi a ohrožují svět. Protokoly sionských mudrců byl název těchto falešných listin. Spisy byly sestaveny, jako kdyby je psala nějaká tajná organizace Židů. (Spiegel, 2007, s. 102)

Reakce na sebe nenechala dlouho čekat a na východě, kde osvícenské učení nebylo tak silné, začaly propuknout pogromy proti Židům. Přelom 19. a 20. století v Rusku znamenal pro Židy jednu katastrofu za druhou. Docházelo k obrovským pronásledováním židovského obyvatelstva a pogrom střídal pogrom až do roku 1906. V této době bylo zabito na 150 000 Židů a kolem 2,5 milionu židů emigrovalo do Spojených států amerických, Kanady, Argentiny a Jižní Afriky. Ovšem i na západě Evropy se antisemitské myšlenky projevovaly, jako v kauze Alfreda Dreyfuse. Dreyfus byl francouzský Žid sloužící v armádě, který byl neprávem obviněn ze zrady proti své zemi. Byl nařčen, že prozradil důležité informace nepříteli v německo-francouzské válce. Důkazy byly zfalšovány, ale až po mnoha letech byl Dreyfus zproštěn obvinění. Důležitost aféry umocňoval názor, že Žid nemůže být loajálním občanem, který hlásili antižidovští zastánci. (Spiegel, 2007, s. 102–103)

Protokoly sionských mudrců se v Německu celkem dobře uchytily po první světové válce. Spisy za pravdivé považovali lidé zmatení z porážky a občané, kteří vystupovali proti demokracii. Tyto skupiny viděli v demokracii zánik společnosti. Občané, kteří spisům věřili, postrádali ztracený řád. Nacistická struktura těmto skupinám nabízela řád nový. Deník Der Stürmer velmi výrazně vystupoval proti Židům. Každý výtisk měl na titulní stránce napsáno: „Židé jsou naším neštěstím“. Tento deník vycházel od roku 1927 do konce druhé světové války. Deník prosazoval, že Židé jsou nepřáteli Německa. Navíc tvrdil, že rozdíl mezi kapitalismem a komunismem není pravý, protože obě strany podléhají tajné židovské organizaci. Tento deník útočil na Židy hlavně přes náboženskou nesnášenlivost a tvrdil, že Židé jsou ztělesněním ďábla. (Schubert, 2003, s. 103)

Další deníky zaměřené proti židovskému obyvatelstvu měli spíše rasový podtext, kdy tvrdili, že Němci a Židé jsou naprosto charakterově a vzhledově odlišní. Židé mohli za úpadek německé společnosti, protože podporovali parlamentní demokracii. Deníky také psaly, že židovský charakter a jejich krev bude pro Německo ranou do zad. Rasový antisemitismus se vyskytoval i u německé církevní společnosti. Své postoje proti židovské společnosti sepsalo ve směrnicích, která se obracela na Bibli, kde je psáno o hněvu

a zakázané lásce. Jejich zájmem bylo zakazování sňatků mezi Němci a Židy. Proti tomuto vystupování se však postavila církev a židovského obyvatelstva se zastávala. (Schubert, 2003, s. 104–105)

Hitler byl veden již od malička k antisemitismu. Sepsal knihu *Mein Kampf*, kde tvrdil, že si Židy jako problém uvědomil v době raného mládí. Hitlerem založená strana NSDAP velmi agresivně vystupovala proti Židům a antisemitismus byl hlavním bodem jejího programu. Stal se velmi zaujatým proti Židům a tento stav přenesl do druhé světové války. Hitler ve 20. letech 20. století spojil pomluvy proti Židům. Obchodovali s prostitutkami a šířili syfilis. Dával tak německým občanům najevo, že Židé jsou nebezpeční nejen politicky, ale nesou i biologická nebezpečí. Tento fakt ovlivnil mnoho protižidovsky smýšlejících lidí. Židé byli vnímáni nacisty jako bacily a bylo potřeba s nimi bez rozdílu skoncovat. (Johnson, 2007, s. 452–454)

Nacismus slavil úspěch hlavně mezi studenty, kteří na školách Židy velmi utlačovali. Studenti navíc pořádali mnoho protižidovských demonstrací za vyhnání Židů z vysokých míst ve vládě a odborných profesí. Protesty byly tak agresivní, že byly na konci 20. let vládou zakázány. Ovšem to nacisty nezastavilo a ve školském prostředí vládli dříve než v zemi. (Johnson, 2007, s. 455)

Začátek nejhoršího období pro židovský národ a vzestup nacismu byl zapříčiněn světovou hospodářskou krizí, bez které by se nacisté nedostali k moci. Hitler byl 30. ledna 1933 jmenován prezidentem Hindenburgem kancléřem. Jakmile Hitler upevnil svou pozici, začal systematicky útočit na židovské obyvatelstvo. (Johnson, 2007, s. 462)

V roce 1933 se dala do pohybu událost, kterou nacisté označovali jako konečné řešení židovské otázky. Pro zbytek světa, a hlavně pro Židy se jednalo o holocaust.⁷ Jen pouhých sedm týdnů trvalo, než nacisté vybudovali první koncentrační tábor Dachau. Po nástupu k moci začal Hitler povzbuzovat individuální útoky na Židy, které nabíraly na síle a vyvrcholily v létě roku 1935. 15. září měl Hitler projev a vyhlásil norimberské zákony. (Johnson, 2007, s. 464) První stanovoval, že občanem říše může být pouze občan s německou nebo příbuznou krví. Tímto Židé ztratili občanství a práva v Německu. Druhý zakazoval sňatky Židů s Němci, aby se zachovala německá čest. Porušení zákona většinou

---

⁷ „Holocaust hebrejsky *šo'a* v obecném významu genocida, vyvraždění národa; ve vztahu k Židům nepřesné označení éry nacistické perzekuce Židů v letech 1933-1945 (nepřesné proto, že pod termín holocaust spadá též násilná likvidace některých jiných menšin, např. Romů). Holocaust začal okamžitě s nástupem nacistického režimu 1933 politickou a občanskou diskriminací Židů v Německu, která byla uzákoněna tzv. norimberskými zákony zbavujícími Židy občanských práv“. (Pavlincová, Horyna, 2003, s. 91)

znamenovalo smrt. Následující dramatická událost se odehrála v noci z 9. na 10. listopadu 1938. Během této tzv. „křišťálové noci“ bylo zničeno 267 synagog a vykradeno 7 500 židovských domů a obchodů. Navíc bylo uvězněno na 30 000 Židů v koncentračních táborech. Německo a obsazené Rakousko opustilo v letech 1938–1939 více jak 200 000 židovských občanů. (Kárný, Franková 1997, s. 58–60)

Po křišťálové noci byli Židé vyloučeni ze škol a byli oddělováni od ostatních občanů v čekárnách i v hromadných prostředcích. Měli vyhrazeny čtvrtě, kde mohli bydlet a většina majetku jim byla zabavena. Navíc v roce 1939 Hitler obvinil Židy, že můžou za válečný konflikt. Mohla tak začít genocida židovského obyvatelstva. Na začátku války Židé měli minimální příjem potravin a museli tvrdě pracovat s nedostatečným vybavením. Navíc od září roku 1941 museli všichni Židé starší šesti let nosit přišitou Davidovu žlutou hvězdu s nápisem „Jude“ na oděvu a v říjnu téhož roku byla Židům zakázána migrace. (Johnson, 2007, s. 467–468)

Během války zemřelo mnoho Židů vysílením, hladem a nemocí v pracovních a koncentračních táborech. Na mnoho Židů byly pořádány hony, posílány vyhlazovací čety. Ovšem podle Hitlera byly tyto způsoby při vyhlazování Židů příliš pomalé. Tak v roce 1942 na konferenci ve Wannsee bylo rozhodnuto o přeměně několika koncentračních táborů na tábory vyhlazovací. Mezi největší vyhlazovací tábory patřila Osvětim, která dokázala za den usmrtit na 60 000 židovských mužů, žen a dětí. Dále Majdanek, Treblinka a Belzec. (Johnson, 2007, s. 472–476)

Mnoho Židů vstupovalo do armád, které bojovaly proti německým nacistům. Na východě byla v Buzuluku formována jednotka, ve které bylo velké procento českých a slovenských Židů. Mnoho Židů působilo v partyzánských oddílech v Polsku, Bělorusku a Rusku. Na západě vstupovali Židé do cizineckých legií, kde bojovali ve Francii a poté utekli do Anglie. V Anglii se vytvořila velmi početná družstva tvořená židovskými emigranty. (Kárný, Franková 1997, s. 78)

Židé se snažili vzdorovat i v ghettech, nejznámější povstání bylo ve varšavském ghettu roku 1943. V počátku akce židovští vzbouřenci slavili malé úspěchy, ale nebyli dostatečně vyzbrojeni, aby dokázali odolat německé armádě dlouho. Nacisté ghetto vypálili a zabili velké množství Židů. Některým se však povedlo utéct a bojovali pak v partyzánských oddílech. (Schubert, 2003, s. 108)

Nacistickému běsnění od roku 1933 do konce druhé světové války padlo za obět' přes 6 milionů Židů, převážně z Polska a Sovětského svazu. (Kárný, Franková 1997, s. 81)

4.3 Židé v Čechách a na Moravě

Tato část popisuje život Židů na území Čech a Moravy. Od středověku až po konec druhé světové války. Jsou zde popsány změny společenského postavení Židů v daných dobách historie. Zmíněny jsou i protižidovské zákony a jaký vliv měli na jejich život.

4.3.1 Počátky židovského obyvatelstva v českých zemích

Přestože historie Židů je datována do starověku, na území českých zemí žijí Židé jen více než tisíc let. První Židé se na naše území dostali jako obchodníci přes obchodní stezky z jihu a východu, a nejednalo se tak o trvale žijící v českých zemích. První nejistý písemný doklad o přítomnosti Židů na našem území je ze začátku 9. století. Druhý je z počátku 10. století, kdy celní a plavební řád Ludvíka IV. údajně dokládá přítomnost Židů. První obecně přijímanou zprávou o pobytu Židů na našem území datujeme do let 965–966, kdy diplomat Ibrahim Ibn Jakub ve své zprávě zaznamenal přítomnost Židů v Praze. Tato zpráva bohužel nepopisuje, zda se jednalo o usedlíky nebo obchodníky. (Pěkný, 1993, s. 13)

V 10. století přes Prahu vedla hlavní obchodní stezka, a to mělo za následek, že mnoho Židů si v českých městech zakládalo sklady a poté se zde načas nebo natrvalo usadilo. Zahraniční obchod v této době u nás spravovali především Židé, a měli tak zásluhy na začátcích zahraničního obchodování v českých zemích. V následujících stoletích měli Židé velký vliv na rozmach domácího obchodu, podnikání a hospodaření. Je velmi pravděpodobné, že se podíleli na vývoji českého mincovnictví a díky tomu byli váženými lidmi. Na konci 11. století mohli Židé zakládat autonomní obce, byli však stále považováni za cizince. (Pěkný, 1993, s. 14–15)

Životní situace Židů se však rychle změnila, protože jejich svoboda, výsady a bohatství se nelíbily domácím obyvatelům a nepomáhaly ani nepřátelské vztahy křesťanů k Židům. Bohatství Židů lákalo i panovníky, což je zaznamenáno v Kosmově kronice. Jedná se o moment, kdy Vratislav táhl na Moravu, tak ho kněžna přesvědčovala, aby místo na Moravu svou pozornost na Židy v Praze obrátil. (Pěkný, 1993, s. 16) *„Na Boha táhne, kdo na své napadne. Nebo jakékoli zde daleko při hranicích svých vyhledáváš míti kořisti, ukáži ti lepší, které se nacházejí uprostřed twého králowstwí. Nebo nikde se lépe neobohatíš, nikde wicenezwelebiš jako we podhradí Pražském a w ulici Wyšehradské. Tam jsau Židé zlatem a stříbrem nejwícoplywající, tam z weškerých národů kupci nejbohatší, tam peněžníci nejzámožnější, tam tržiště, na kterém kořist hojná a přes hojnost dostane se twýmwojínům“.* (Kosmas, 2011, s. 109)

Velký problém pro Židy představovaly křížové výpravy, kdy při první výpravě (1096–99) byli Židé masakrováni. Křížáci zastávali názor, že nemá cenu jet do Svaté země, pokud jsou vrahové Ježíše mnohem blíže. Křížáci také nutili Židy podrobit se křtu. Pokud odmítli, tak byli zabiti. Židé se tak snažili uprchnout ze země, a tak jim Břetislav II. zabavoval cenný majetek a vybili mnohé židovské domy v Praze. V průběhu dalších křížových výprav byli Židé opět vražděni a nuceni ke křtu, a to i přes zákazy církevních a světských autorit. (Pěkný, 1993, s. 17–19)

4.3.2 Zhoršení společenského postavení pro Židy v českých zemích

Postavení Židů ve společnosti v Čechách a na Moravě do začátku 13. století bylo celkem uspokojivé i přes občasné nepřízně. Zhoršení situace nastalo, když v křesťanské Evropě začala segregace židovského lidu. Hlavní omezení začala po zasedání IV. lateránského koncilu, který nařizoval Židům nosit zvláštní označení, a tím je vyčlenil ze společnosti. Tato označení byla často velmi zvláštní a lišila se v každém kraji. Na některých místech museli nosit výstřední kus oděvu jako kukly, špičaté klobouky nebo rolničky s bambulí nebo měli barevně označený běžný oděv stuhou či žlutým kruhem. (Pěkný, 1993, s. 20)

Kontakt mezi křesťany a Židy byl výhradně jen v oblasti obchodu a soudních událostí. Křesťané měli zakázáno u Židů bydlet a tento zákaz platil až do první poloviny 18. století. Velkým proviněním byl intimní vztah křesťanů s Židy. (Pěkný, 1993, s. 20–21) Židé postupem času žili pouze ve vlastních ulicích a čtvrtích, které v některých městech měly zdi, nebo dokonce hradby. V těchto městských částech, ghettech, byla vždy minimálně jedna synagoga. (Nosek, Krejčová, 1995, s. 5)

V průběhu 13. století se statut Židů velmi změnil, protože byli vytlačeni na úplný okraj společnosti a stali se osobně nesvobodnými. Podléhali přímo panovníkovi, který ovlivňoval majetkové vztahy a kolik Židů mohlo na jeho území žít, pracovat nebo se odstěhovat. Navíc Židé museli za všechno platit právě panovníkovi, což patřilo mezi jeho hlavní zdroje. Platili za právní ochranu, za usídlení a za možnost pracovat. Panovník tak musel zajistit židovskému lidu ochranu, protože to bylo v jeho vlastním zájmu. (Pěkný, 1993, s. 22)

Za vlády Přemysla Otakara II. byla vydána Statuta Judaeorum, která byla základním kamenem židovské legislativy v Čechách a na Moravě až do konce 18. století. Postupem času se toto vydání stalo mezinárodním. Hlavními body v tomto dokumentu bylo, že Židé

jsou poddanými krále, měli náboženskou svobodu a mohou obchodovat s penězi, ale musí se vyvarovat kontaktu s křesťany a musí platit panovníkovi daně podle potřeby. Nejdůležitější věcí pro Židy byla ochrana před zločiny, které se proti nim dříve běžně stávaly. Židé v této době v českých zemích měli lepší podmínky pro život než v mnoha jiných evropských zemích. Židé museli každého panovníka žádat znovu o schválení privilegií, které jim dal Přemysl Otakar II., protože pravidla platila vždy jen do konce vlády krále. Židé museli vždy velmi štědře zaplatit panovníkovi, aby jim potvrdil jejich statut. (Pěkný, 1993, s. 23–24 a 29)

Pogromy se poprvé v českých zemích uskutečnily v letech 1337 a 1338. O deset let později došlo k dalšímu zabíjení Židů, kdy impulsem byl černý mor, který přišel na české území ze západu. Lidé se domnívali, že za tuto pohromu mohou právě Židé. Největší pogromy v této době se odehrály ve Vratislavi a v Chebu. (Pěkný, 1993, s. 30–31)

Dne 18. 4. 1389 se v Praze odehrál největší pogrom v historii Židů (před druhou světovou válkou). Tento pogrom nebyl plánovaný, ale podpořila ho nenávist k židovskému obyvatelstvu, která v českých zemích byla již od 11. století. Během 14. století sílil odpor k Židům za podpory církve, která stále označovala Židy za vrahy Krista a nešetřila pomluvami a předsudky. Navíc v této době lidé sdíleli tyto předsudky a označovali Židy za lichváře. Tento pogrom začal při konfliktu kněze a jeho doprovodu s Židy. Během potyčky bylo znesvěceno tělo Kristovo a mnoho Židů bylo odvedeno do vězení. Celá tato událost měla skončit potrestáním viníků, ale místo toho došlo k pogromu. Mnoho židovských domů bylo vyrabováno a poté zapáleno. Běsnící dav Židy zabíjel na ulicích, upaloval je v jejich obydlích k velkému masakru došlo v synagoze a vytahoval mrtvé z židovských hřbitovů. Více než 3000 Židů přišlo o život během tohoto pogromu. Přežili pouze ti, kteří nebyli ve městě, a některé děti, které byly adoptovány a pokřtěny. (Pěkný, 1993, s. 34–35)

Husitské hnutí Židé vítali, protože vystupovalo proti církvi a křižákům. Židé husity finančně podporovali a dováželi jim i zbraně. I během válečných tažení byli husité mírnější k Židům než ke katolíkům. Na druhou stranu husité stále Židy pohrdali a roku 1421 v Chomutově velké množství z nich upálili. V pražském ghettu rabovali a ničili jako všude jinde. Nevraživost k Židům ze strany katolíků byla však větší a cílená, kdy byli vyhnáni z mnoha měst například: Jihlavy, Chebu nebo Mostu. Během křížových výprav bylo mnoho Židů zabíjeno kvůli údajné přízni k husitům. (Pěkný, 1993, s. 38–40)

4.3.3 Vzestupy a pády českých Židů v 16. a 17. století

Koncem 15. a začátkem 16. století se změnila situace, kdy panovník již neměl takovou moc a na důležitosti rostla šlechta a města. Panovník následně ztratil pravomoc nad ovládním židovského obyvatelstva. (Putík, Sixtová, 2005, s. 10) V této době Židé museli hledat jiný způsob obživy než jen obchod s penězi, protože křesťanům bylo umožněno tento obchod vykonávat. Prosadit se chtěli v řemeslnictví a v obchodu se zbožím, zde měli také velká omezení. Mnoho měšťanů chtělo vyhnání Židů z měst, a dokonce roku 1507 uzavřeli synagogu a tím dali najevo Židům, aby odešli. Židé však měli finanční zdroje, a tak platili vlivným lidem, aby se v Praze udrželi. (Pěkný, 1993, s. 43–44)

Na začátku 16. století se lidé snažili mnohokrát vyhnat Židy z měst. V Českých Budějovicích, Lounech a znovu v Jihlavě se jim to podařilo. V Praze bylo mnoho pokusů o vyhnání židovského obyvatelstva a zrušení ghetta. Židé vždy měli dost peněz a našli cestu, jak se ve městě udržet. (Pěkný, 1993, s. 48) Židé byli vyhnáni ze všech královských měst, kromě Prahy a Kolína, na počátku 16. století. Velká část židovského obyvatelstva se usídlila na venkově, kde jejich obchodní a finanční schopnosti využívala šlechta pro vlastní potřeby. Židé podnikali i v povolených řemeslech a podporovali trh nejen peněžním obchodem, ale i svými produkty. Šlechtě Židé přinášeli nemalý zdroj peněz a díky tomu měli určité úlevy a výsady. (Šedinová, 1997, s. 39)

Po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na trůn to vypadalo, že se pozice Židů ustálí. Dokonce roku 1527 jim král přiřkl staré výsady a znovu jim slíbil ochranu panovníka. Tento akt byl zaveden proto, aby Židé stále platili vysoké daně, a moc panovníka tak mohla sílit. Během necelých dvaceti let, to je 1522–41, se počet Židů v pražském ghettu zdvojnásobil. Tato židovská část rostla po kulturní i hospodářské stránce, kdy zde byly vystavěny lázně, nová radnice, nemocnice a došlo ke zvětšení synagog. Židé měli velmi ztížené podmínky pro obživu a velmi často museli hledat riskantní cesty pro obchod nebo obcházení nařízení, která je omezovala. V Praze převládaly dva názory měšťanů, jak se s Židy vypořádat. První byl, aby se Židé plně odpovídali městu, a druhým extrémnějším bylo vyhnání Židů z města. Ferdinand I. o vystěhování Židů nestál, protože pro něj stále představovali zdroj příjmů, ale ve 40. letech 16. století byl okolním tlakem donucen Židy z města vyhnat. (Pěkný, 1993, s. 52–53)

Židé byli obviňováni z vývozu stříbra ze země. Novým obviněním bylo, že Židé pomáhají Turkům a zakládají požáry a vyzvídají pro ně. Impuls pro vyhnání Židů byl

velký požár v Praze, který poničil značnou část Hradčan, zdevastoval skoro celou Malou Stranu a požáru neunikl ani pražský hrad. Po požáru zajali měšťané mnoho Židů a mučili je do té doby, než získali falešné přiznání o jejich vině na požáru. Panovník věděl, že výpověď je falešná, ale kvůli nepokojům ve městě se jí rozhodl akceptovat. Ferdinand I. poté navrhl sněmu vypovězení Židů z Prahy a doufal, že sněm tento návrh zamítne. Situace ve městě byla velmi nestabilní a sněm rozhodl o vyhnání Židů, aby zabránil velkým ztrátám na životech. Židé měli opustit Prahu 11. listopadu 1541. Král tento den neakceptoval, protože dva měsíce jsou na takovou akci málo a Židé zůstali ve městech i nadále. Ve městech jako Žatec, Roudnice nad Labem nebo Nymburk, kde křesťanští obyvatelé nevěděli o rozhodnutí krále, zaútočili na Židy a vypukly zde pogromy. Roku 1542 se jednalo o vyhnání Židů podruhé a tentokrát už Ferdinand I. souhlasil. Odsun pro Židy neprobíhal vůbec lehce, na cestě do Polska byli často okradeni a někdy i usmrceni. Situace na Moravě nebyla tak vážná, protože své zájmy si tam hlídala šlechta, a tak mnoho Židů se přestěhovalo na Moravu a žila zde pod správou šlechty. (Pěkný, 1993, s. 53–56)

Židé za vlády Ferdinanda I. neměli nic jistého a pořádně nevěděli, na čem jsou. Po smrti Ferdinanda začali Židé cítit, že by mohlo dojít ke změně, neboť následník trůnu Maxmilián II. ukázal Židům spravedlnost. Roku 1567 vydal majestát, který Židům navracel všechna ztracená privilegia a slíbil jim, že nebudou vyhnáni ze země. Navíc odstranil určitá omezení týkající se židovského obchodu. (Pěkný, 1993, s. 59)

Za vlády Maxmiliána II. a Rudolfa II. židovská ghetta zažívala hospodářský a kulturní růst. V této době na důležitosti získala i židovská akademie v Praze a proslavila se osoba Jehudy Liwa ben Bacalela, známého spíše jako Rabi Löw. V této době se také rozvinul židovský knihtisk, který svou kvalitou byl známý i za hranicemi českých zemí. Židovské ghetto v Praze v této době velmi vzkvétá a staví se tam mnoho nových budov, škol, a dokonce byla položena dlažba v ulicích. (Šedinová, 1997, s. 42–43)

Za vlády Rudolfa II. byli Židé znovu ujistěni, že nebudou vyhnáni z Prahy a mohli obchodovat s větším množstvím zboží než doposud. V roce 1599 zbavil Židovské město od placení mýta a poté ho vzal pod ochranu před cechy zpravovanými křesťany. Židovské město se v této době stalo jedním z největších obchodních center. V jedné chvíli bylo největší židovskou osadou v celé Evropě. (Pěkný, 1993, s. 60–61)

Dobrý vztah panovníků s Židy od konce 16. století měl své opodstatnění. Vládci potřebovali nemalé finanční zdroje na válku s Turky, na péči o královský dvůr, který byl velkou peněžní zátěží, a následně i na boje s českými stavy. (Pěkný, 1993, s. 66)

Třicetiletá válka odehrávající se v letech 1618–1648 postavila na bojištích proti sobě habsburské katolíky a protestanty, kteří byli protihabsburští. Židé se z pochopitelných důvodů postavili na stranu Habsburků. Měli strach, že v případě vítězství protestanti vyženou Židy znovu z českých zemí. (Putík, Sixtová, 2005, s. 11) Navíc během pražské defenestrace protestanti a chudina zaútočili na židovské ghetto. Proto se přiklonili na stranu menšího zla, které jim navíc v posledních letech pomohlo k významnému hospodářskému postavení. (Pěkný, 1993, s. 67) Další variantou mohlo být nedobrovolné přidání se na stranu Habsburků, protože Židé byli stále považováni za majetek krále. (Putík, Sixtová, 2005, s. 11)

Během války museli Židé platit velké částky peněz, ale měli za to zajištěnou ochranu po celou dobu trvání válečného konfliktu, a navíc dostali určitá privilegia, která jim umožňovala větší volnost v obchodování, mohli prodávat vlastní výrobky a nemuseli platit mýtné a cla. Na konci války v roce 1648 stáli Židé bok po boku s křesťany a bránili Prahu před švédským vojskem. V této době jich bylo mnoho zraněno a dvacet dva padlo. Ovšem život během války nebyl jednoduchý ani pro židovské obyvatelstvo. Neměli dostatek potravin, polovina ghetta umřela na mor a postupně ztrácela i hospodářskou stabilitu. (Pěkný, 1993, s. 68–70)

Po třicetileté válce se Židé velkou měrou zasloužili o obnovu zničené země. Panovník udělil Židům privilegia, která jim umožňovala rozšířit provozovaná řemesla ve městech. Na venkovských usedlostech finančně pomáhali rozvoji hospodářství. V této době rostl i počet Židů v českých zemích, kdy přišla velká emigrační skupina z Polska, kteří prchali před pogromy. Další Židé přišli z Uher a Vídně. (Šedivá, 1997, s. 45)

Příznivá situace pro židovské obyvatelstvo netrvala dlouho. Roku 1648 Ferdinand III. potvrdil privilegia a výsady Židům, ale roku 1650 se usnesl zemský sněm a mnoho výhod pro židovské obyvatele bylo zrušeno, značně byla omezena volnost v obchodu a zakázána výroba určených výrobků. Zemský sněm dále navrhl, aby Židé odešli z míst, kam se přestěhovali během války. Jejich platná bydliště jsou území, kde byli před rokem 1618. (Šedivá, 1997, s. 45) Roku 1681 následovník Ferdinanda Leopold I. platnost usnesení uznal, ale v pozměněné podobě. Datum změnil z roku 1618 na 1657 a tím uznal stávající území židovského obyvatelstva, které nabylo během třicetileté války. (Pěkný, 1993, s. 72)

4.3.4 Sílicí antisemitismus v Čechách

Během let 1679–1726 nabýval boj křesťanů proti Židům na síle. Křesťané navíc měli podporu dvora, který vystupoval velmi agresivně, a lze toto období nazývat „úředním antisemitismem“. Hlavním cílem tohoto antisemitismu bylo snížení počtu Židů v zemi. (Pěkný, 1993, s. 73) Přípravy na vystěhování Židů byly odloženy kvůli obrovské morové epidemii v českých zemích v letech 1680–1681. Na onemocnění morem zemřela skoro třetina Židů v Praze. V roce 1689 přišla další pohroma pro židovské obyvatelstvo, kdy velký požár v Praze zničil synagogy a skoro všechny domy v ghettu. Tyto události ještě více rozvířily hlasy o odsunu Židů z Prahy. (Šedivá, 1997, s. 45) Nové ghetto bylo vystavěno na stejném místě a domy byly opět ze dřeva kvůli nedostatku času. Domy po výstavbě byly poprvé číslovány. (Pěkný, 1993, s. 74)

Židy v této době v českých zemích držel obchod, placení dávek a poskytování půjček pro královskou komoru. Úřady si nemohly dovolit ztratit tyto příjmy, protože nikdo jiný by takový finanční obnos nesplácel. Židé o této skutečnosti věděli a často tím argumentovali na svoji obranu. (Pěkný, 1993, s. 75)

Protižidovské snahy dosáhly vrcholu za císaře Karla VI., kdy od dvacátých let 18. století vídeňský dvůr zvyšoval snahy, aby Židé měli omezený domácí i zahraniční obchod. Zakazoval hlavně lukrativní obchod se solí, tabákem a sukнем. Dalším cílem bylo vyhnání Židů ze země, a hlavně z Prahy. Vídeňský dvůr se snažil vyhnat Židy z venkova a zakazoval stavět židovské hřbitovy a synagogy. Dále chtěli všechny Židy jen v ghettech, a nikoliv na venkově, ale toto český sněm zamítnul, protože by to byl zásah do hospodaření země. V roce 1726 vydal panovník translokační reskript, který zasáhl život v ghettech a na vesnicích. Židé se museli přestěhovat do nově určených čtvrtí nebo ulic, které se nacházeli dál od katolických kostelů a hřbitovů. Tento spis se týkal 30 000 Židů v Čechách a zhruba 20 000 Židů na Moravě. Mnoho ghatt se muselo přemístit nebo vznikla úplně nová ghetta pro židovské obyvatelstvo. Tímto docházelo k větší segregaci obyvatelstva. (Pěkný, 1993, s. 76)

Roku 1736 se císař Karel VI. rozhodl pro razantní krok, kdy vydal familiantský zákon, který stanovil určitý počet židovských rodin. 8 541 rodin mohlo být v Čechách a 5 106 na Moravě. (Šedivá, 1997, s. 46)

„Přirozený přírůstek židovského obyvatelstva byl regulován familiantským zákonem, podle něj od září 1726 Židé toho času ženatí nebo ovdovělí a obdařeni potomstvem považováni za patresfamilies (otce rodin), kteří jediní měli právo pobytu v zemi a získali

inkolát (státní příslušnost, občanství ve stavovské monarchii). Po smrti otce rodiny přecházelo číslo jeho inkolátu na nejstaršího syna, který se – jako jediný ze synů – směl oženit. Ostatní mužští potomci, pokud chtěli založit rodinu, museli odejít ze země a byli pokládáni za cizince. Rodiny, které měly jen dcery, byly považovány za vymřelé a dívky se směly vdávat pouze do ciziny“. (Pěkný, 1993, s. 77)

Porušení tohoto zákona se trestalo fyzickými tresty a vyhnáním ze země. Přesto se mnoho Židů ženilo tajně nebo odcházelo do Uher a Polska, kde tento zákon nebyl platný. Tento zákon, jakkoliv byl krutý, tak Židy zachránil před vyhnáním ze země české a moravské. (Pěkný, 1993, s. 77–78)

V letech 1744–1748 za vlády Marie Terezie nastaly pro Židy nelehké podmínky. V této době Marie Terezie bojovala s Prusy a židovské obyvatelstvo bylo nařčeno ze špionáže. Židé byli vyhnáni za údajnou spolupráci s nepřátelským Pruskem. Pravým důvodem byla snaha panovnice donutit české stavy platit zvýšené berní daně (Šedivá, 1997, s. 47) Židé se museli z Prahy vystěhovat do 45 dnů a z českých zemích do konce června roku 1745. (Pěkný, 1993, s. 79)

Ovšem vyhnáním Židů z Prahy došlo k velmi náhlému poklesu hospodaření města. Město velmi rychle přišlo o obchodní styky a hrozil finanční kolaps. Pro návrat Židů do města apelovala česká šlechta i mnoho zahraničních stran u rakouského dvora. (Pěkný, 1993, s. 83) Situace se změnila až roku 1748, kdy Marie Terezie povolila Židům návrat do země, a hlavně do Prahy. Za návrat do země museli Židé zaplatit nemalou částku v podobě toleranční daně. (Šedivá, 1997, s. 47) Pražské ghetto bylo velmi poničené v době, kdy zde Židé nebyli. Židé museli vynaložit velké finanční zdroje na obnovu domů. Když se židovskému městu podařilo vrátit se do normálního stavu, tak roku 1754 vypukl druhý nejhorší požár v jeho dějinách. Velká část města byla zničena a shořelo mnoho synagog, nemocnice i sirotčinec. Jen každý desátý Žid měl v této době střechu nad hlavou. Ghetto získalo poté půjčku od banky a začalo stavět moderní město z kamene a se širšími ulicemi. Židovské město mělo po tomto požáru tak obrovský dluh, který nebylo schopno splatit a už nikdy nedosáhlo hospodářské moci, kterou mělo v minulosti. (Pěkný, 1993, s. 84–85)

4.3.5 Zlepšení situace Židů v Čechách

K velkým změnám pro židovské obyvatelstvo v českých zemích došlo za vlády Josefa II. v době osvícenství. Panovníkovy reformy změnilly postavení Židů ve společnosti, kdy docházelo k pomalému zrovnoprávnění, tzv. emancipaci. Hlavní bylo vydání

tolerančního patentu v roce 1781, který zaručoval stejná občanská a politická práva, jako měli katolíci. Tento patent měl začlenit všechny občany bez rozdílu vyznání do finančního a společenského chodu země. Nikdo neměl být diskriminován za to, jaký náboženský směr vyznává. (Šedivá, 1997, s. 47)

Během dalších let vydal Josef II. další zákony, které znamenaly velké změny v životě židovského obyvatelstva k lepšímu v oblastech zákonů, školství, osobního života, správy obcí a hospodářství. *„Josefínské židovské zákonodárství se otevřelo dnem 12. října 1781, kdy byla zrušena povinnost nosit zvláštní označení (žluté kolečko). O šest dní později povolil dvorský dekret Židům v Čechách a na Moravě navštěvovat všechny typy domácích vyšších škol včetně universit (s výjimkou teologické fakulty) a získávat zde akademické tituly. Bylo jim povoleno věnovat se všem živnostem s výjimkou nájmu šenkoven, desátků a mlýnů, provozovat všechny druhy řemesel městských i komerčních, dosahovat v nich mistrovství a zakládat cechy“.* (Pěkný, 1993, s. 87)

Židé v této době směli obdělávat půdu, zakládat finanční provozovny a různé obchody. Navíc měli povoleno využívat hospody a bydlet s křesťany pod jednou střechou. V královských městech, kde nemohli bydlet, směli pobývat dva dny před a dva dny po trzích, které ve městě byly. Židé, kteří dobrovolně vstoupili do služby v armádě, měli právo se oženit. (Pěkný, 1993, s. 87–88)

Toleranční patent měl dále velký význam ve školství, kde židovské obce museli založit tzv. normální židovské školy. Zde se Židé měli učit a vzdělávat v matematice, zeměpisu, němčině a etice. V obcích s nízkým zastoupením židovského obyvatelstva mohly děti docházet do školy křesťanské. Na univerzitách se studenti více seznamovali s tématem osvícenství. Tito studenti poté zakládali různé osvícenské spolky a hnutí. (Šedivá, 1997, s. 48)

Vývoj ve školství, kde se šířily myšlenky osvícenství a prosazovala se společenská nezávislost, měl za následek silnou vlnu germanizace Židů v Čechách i na Moravě. Němčina se stávala mnohem významnější. Používala se ve školství a stala se úředním jazykem. (Šedivá, 1997, s. 48) Navíc Židé museli zvolit německé jméno a používat ho po celou dobu. Novorozené dítě muselo dostat pouze německé jméno a do matrik bylo vše zaznamenáno v němčině. Němčinu museli ovládat všichni židovští učitelé a kantoři. Němčina prostupovala společností natolik, že pokud se chtěli dva Židé vzít, museli předložit vysvědčení z němčiny a složit zkoušku z náboženství také v němčině. Němčina

se tak stala hlavním dorozumívacím jazykem a převažovala u většiny obyvatelstva. (Pěkný, 1993, s. 92–93)

Josef II. však nezrušil Židům placení nemalé toleranční daně za bydlení v zemi a nezrušil ani familiantský zákon, který omezoval počet povolených židovských rodin. Židé se stále nemohli bez povolení panovníka stěhovat a bydlet mohli tam, kde to měli dovolené. Nadále přetrvávala segregace Židů a křesťanů, která byla zrušena až roku 1848. (Pěkný, 1993, s. 90–91) Reformy Josefa II. byly sepsány v roce 1797 do Židovského systemálního patentu. Ten tvořil soubor pravidel a základ právního postavení Židů do roku 1848. (Šedivá, 1997, s. 48)

4.3.6 Období před druhou světovou válkou

Po revoluci v roce 1848 a 1849 se vztahy mezi Čechy a Němci stále zhoršovaly a Židé se přikláněli na stranu německou, která pro ně byla atraktivnější. Navíc Němci se snažili Židy přiklonit na svou stranu různými výhodami. Tento fakt nelibě nesli čeští občané. Po otevření ghatt se židovské obyvatelstvo stěhovalo do všech koutů země, kde nyní mohli vlastnit půdu bez omezení. Toto vedlo k asimilaci Židů do společnosti na vesnicích a malých městech, kde se stále užívala čeština, a dostala se tak i do životů Židů. Hlavně studenti se zasazovali o prosazení českého jazyka. (Nosek, Krejčová, 1995, s. 13) Bohužel v 90. letech v Rakousku sílí vlna antisemitismu, která roku 1897 přerostla v tzv. prosincovou bouři. Tento fakt byl podpořen i zrušením nařízení, která byla výhodná pro český jazyk. Boje proti židovskému obyvatelstvu vyústili obviněním Leopolda Hilsnera z rituální vraždy, které se podobalo antisemitským procesům ve středověku. (Šedivá, 1997, s. 52)

Židovské obyvatelstvo se v druhé polovině 19. století přesouvalo z méně hospodářsky rozvinutých oblastí do větších měst. Tato města byla obchodní a průmyslová centra. (Pěkný, 1993, s. 100) Někteří Židé se přestěhovali do hospodářsky významnějšího zahraničí. V Rakousku v roce 1880 žila necelá polovina Židů ve větších městech. Počet židovského obyvatelstva v naší zemi rostl a roku 1890 zde žilo 94 479 Židů, z toho více než pětina v Praze. O deset let později počet Židů v Rakousku lehce klesl, ale v Praze vzrostl na 27 000, což tvořilo skoro jednu třetinu Židů v Čechách. (Kieval, 2011, s. 24–25)

Na konci 19. století se objevil další názorový směr židovského obyvatelstva, sionismus, který tak rozšířil skupinu německých a českých židovských hnutí. Hlavní propagaci tohoto proudu obstarával studentský spolek Theodor Herzl. Tento spolek vznikl

na univerzitě v roce 1909 a dostal jméno po zakladateli sionismu. Vlivný filozof Martin Buber se velkou měrou podílel na působení tohoto společenství. Spolek zasahoval hlavně do kulturní oblasti a vydával Židovský kalendář a noviny s názvem Židovské zprávy. V politické sféře byl sionismus u nás zastupován německým spolkem Barissia, který od roku 1907 začal tisknout magazín Selbstwehr (Sebeobrana). (Šedivá, 1997, s. 52)

Sionistické hnutí poskytovalo neutrální postoj v řešení národnostního sporu a potvrzení židovské národní identity mezi německy a česky hovořícími Židy. Byla to pro Židy střední cesta, kdy odmítali nadřazenost německé i české strany. První sionistický spolek v Čechách byl založen Filipem Lebnhartem a Karlem Rezkem roku 1899. Česká organizace, jejíž členové byli kupci, obchodníci a majitelé drobných krámků, byla jedna z částí Světové sionistické organizace, která měla sídlo ve Vídni. Druhý důležitý spolek Bar Kochba vznikl přejmenováním organizace židovských univerzitních studentů. Oba tyto spolky bojovaly proti asimilační politice a svými výstupy znepokojily své soupeře. Sionisté našli zastánce mezi českými Židy žijícími na vesnici, kteří hájili svou etnickou příslušnost. Hlavní poslání kulturního sionismu bylo ukázat jednotlivým Židům, že přes duchovní povznesení se z asimilovaného Žida může stát národně uvědomělý Žid. (Kieval, 2011, s. 147–150)

Začátek války ochromil celou zemi, a s tím i židovské snahy o prosazování jejich věci. Mnoho Židů muselo narukovat do armády. Noviny, časopisy a články od židovských autorů v této době podléhaly silné cenzuře. Mnoho židovských organizací za války přestalo fungovat i z důvodu odvodů. Někteří čeští vlastenci a čeští Židé vytvořili nelegální organizaci Maffia, která sabotovala císařské zájmy. Stala se tak vnitřním odbojem. Během války pociťovali Židé, že se stále nevyřešila otázka asimilace mezi občany země a antisemitské názory nezůstaly v minulosti. (Kieval, 2011, s. 241–245)

Po skončení války v období první Československé republiky se Židé mnohem více zapojili do kulturního a společenského života. Židovské organizace a politická hnutí pracovali bez cenzury a mohli svobodně vydávat noviny a časopisy. Židovská národnost byla uznávána Československou republikou, navíc byla u nás založena Židovská strana, která dosáhla na dvě místa v Národním shromáždění ve volbách v roce 1929 a 1935. V době první republiky se celosvětově proslavilo mnoho Židů narozených v Čechách a na Moravě, převážně spisovatelé (Karel Poláček), básníci (Richard Weiner), malíři (Emil Orlik), skladatelé (Gustav Mahler) a žurnalista (Egon Erwin Kisch). (Šedivá, 1997, s. 53–54)

V roce 1933 se k moci v Německu dostali nacisté. Pro mnoho židovských emigrantů se stala Československá republika útočištěm. Velký vliv na přesun do demokratického Československa byl, že jako jediná evropská země vydala zákon, který umožňoval Židům se přihlásit k židovské národnosti. Tuto možnost v Čechách, na Moravě a na Slovensku využila téměř jedna třetina všech Židů žijící v Československu. V roce 1938 se po anšlusu opět zvedla vlna migrace židovského obyvatelstva z Rakouska do Československa. (Nosek, Krejčová, 1995, s. 15)

4.3.7 Doba německé okupace a druhá světová válka

Ještě před zahájením války v noci z 9. na 10. listopadu 1938 došlo k tzv. Křišťálové noci, kdy byly ničeny židovské obchody a jejich majetek rozkraden, dále se zapalovaly synagogy a soukromé domy Židů. Byl to cílený pogrom na Židy, kdy bylo zničeno mnoho hřbitovů a modliteben. Navíc bylo zabito 91 Židů a 30 000 bylo posláno do koncentračních táborů v Dachau, Buchenwaldu a Sachsenhausenu, kde mnoho Židů zemřelo v důsledku týrání a nehumánního zacházení. Mnoho Židů emigrovalo do sousedních států Německa, které bohužel časem opět padly pod vládu nacistického Německa. Přibližně 85 tisícům se podařilo emigrovat do Velké Británie a Spojených států amerických. (Seemann, 2008, s. 25–26)

Pohroma, která potkala československé Židy a celý Československý národ, byla započata podpisem Mnichovské smlouvy N. Chamberlainem, E. Daladierem, A. Hitlerem a B. Mussolini 30. září 1938. Zde rozhodli o osudu naší republiky a vzniklo slovní spojení „O nás bez nás“. Československo muselo ponechat pohraničí Německu. Vznikla druhá republika a Československo ztratilo 30% území, které připadlo Německu, Maďarsku a Polsku. Z pohraničních oblastí do středu státu uteklo více než 120 tisíc Čechů a 17 tisíc Židů. Křišťálová noc se uskutečnila v pohraničí i u nás. Velký počet Židů byl poslán do koncentračních táborů a byly vypalovány synagogy. To mělo za následek zrychlení odchodu Židů do vnitrozemí. V květnu roku 1939 zůstalo v pohraničí pouze 2363 Židů. V této době se začal opět objevovat antisemitismus i u nás, pravicové strany osočovaly Židy, že můžou za úpadek Československa. (Seemann, 2008, s. 52)

Obrázek 3 Hořící synagoga v Opavě

Zdroj: Nosek, Krejčová, 1995. Židé v Českých zemích (10. – 20. století)

Český prezident Emil Hácha byl pod tlakem Hitlera v Berlíně přinucen souhlasit s německou okupací. Kdyby nesouhlasil, němečtí vojáci by území obsadili za pomoci síly. Německá vojska překročila v noci ze 14. na 15. března 1939 české hranice. 16. března byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava, který se musel podřizovat Německu. (Seemann, 2008, s. 78)

Podle statistik žilo v té době v Protektorátu 118 310 Židů, z tohoto počtu se skoro 104 000 přihlásilo k židovskému vyznání. Zbytek se hlásil k jinému náboženství nebo bez vyznání. V prvních dvou letech bylo umožněno Židům emigrovat, ale museli platit vysoké daně Německu. Navíc majetek museli předat německým bankám a později propadl německé Říši. Během let 1939–1940 emigrovalo z Protektorátu více než 25 000 Židů. O rok později se podařilo dostat ze země už jen osmistovkám Židů, protože na podzim v roce 1941 byla emigrace zakázána. Celkový počet Židů, kteří opustili Protektorát, se blížil k 30 000, protože mnoho z nich emigrovalo nelegálně. Velká část Židů skončila

v zemích, které poté nacisti ovládli, a tak českoslovenští Židé skončili přes veškeré snahy v koncentračních táborech. (Kárný, Franková, 1997, s. 60–61)

První rasová omezení vůči Židům byla ta, která zakazovala židovským podnikatelům svobodnou manipulaci s jejich majetkem, a do jejich podniků byl dosazen správce, který sympatizoval s nacisty. (Seemann, 2008, s. 79) Židé v Protektorátu byli omezováni v pracovním procesu. Židovští občané byli propouštěni ze svých dobře placených míst jako lékaři, advokáti a vedoucí obchodů. Místo toho museli pracovat ve velmi fyzicky náročných zaměstnání. Židé také přišli o veškerý majetek, převážně o nemovitosti, ale ztratili i bankovní účty, cenné papíry, peníze a šperky. Navíc byli stále více omezováni na svých právech a byli vytlačováni ze společnosti. (Nosek, Krejčová, 1995, s. 16)

Židé se stali občany druhého řádu, byli izolováni od společnosti, měli omezené svobody a byli diskriminováni. Všichni Židé v dokladech měli červeně zvýrazněné J jako Jude, které ukazovalo na rasovou segregaci. Židé měli zakázaný vstup na určitá veřejná místa, nesměli do kin, divadel, knihoven, na bazén a lázní. V hromadné dopravě měli vyznačená místa a ve vlaku měli vlastní vagón, aby se ještě více odloučili od společnosti. Židé měli omezení v návštěvě pošty a obchodů na dvě hodiny za den. Neměli mít telefony, rádia a večerku měli v osm hodin večer. Porušení těchto nařízení bylo trestáno vězením a fyzickými tresty. Byl jim zabaven také všechn cenný majetek. Děti byly vyloučeny ze škol. Od 1. září 1941 museli Židé nosit žlutou šesticípu hvězdu s nápisem Jude, aby byli poznat na první pohled a lidé se od nich distancovali. (Seemann, 2008, s. 81–82)

Tyto události však vyvolávaly vlnu sympatií mezi českými občany, kteří se snažili židovským přátelům a občanům pomáhat. V Německu a nacistech viděli společného nepřítel, který okupoval jejich zemi. Ovšem o nějaké velké pomoci se v době okupace dá mluvit jen okrajově. Většina obyvatel nechtěla riskovat a stavět svoje rodiny do nebezpečí. (Rothkirchenová, Schmidtová-Hartmannová, Dagan, Šimeček, 1991, s. 28)

Reinhard Heydrich nastoupil 27. září 1941 do funkce nejvyššího představitele v Protektorátu Čech a Moravy. Dva dny po nástupu do funkce už vydával rozkazy o uzavření modliteben a synagog, protože se tam podle něho scházelo podřadné židovské obyvatelstvo a byla to sídla protiněmecké propagandy. Lidé, kteří výrazně pomáhali Židům, měli být posláni do vězení. Všechny akce vedly k poslední etapě židovského působení v Říši. Židé měli být deportováni ze země a mělo nastat „konečné řešení“ tohoto lidu. (Kárný, Franková, 1997, s. 65)

V polovině roku 1941 byl Hitlerem vysloven požadavek, že chce Říši od západu k východu zbavit Židů. První transport z Protektorátu byl vyslán 16. října z Prahy do Lodže. Do poloviny listopadu bylo vypraveno celkem pět transportů s Židy z Prahy do Lodže a jeden z Brna do Minsku. (Rothkirchenová, Schmidtová-Hartmannová, Dagan, Šimeček, 1991, s. 40) Židé se museli před deportací sejít několik dní před odjezdem na shromaždišti, kde odevzdali klíče a majetek. S sebou mohli mít jen kufr. Celkem bylo do Lodžského ghetta posláno na 5 000 Židů. Válku přežilo pouze 272 z nich, ostatní zemřeli na epidemii nebo hlad v Lodži. Další z nich byli vyhlazeni v koncentračních táborech Chelmno a Osvětim. (Kárný, Franková, 1997, s. 68)

Reinhard Heydrich a jeho nacističtí kolegové rozhodli 10. října 1941, že české židovské obyvatelstvo bude potřeba soustředit do ghatt. V Protektorátu byl vybrán Terezín, který dříve sloužil jako posádkové město. Terezín měl hradby a kasárny, a byl tak vhodným kandidátem na tábor. (Kárný, Franková, 1997, s. 69) Z Terezína se 24. listopadu stalo ghetto, které sloužilo jako sběrný a průchozí tábor pro Židy. Terezín muselo opustit do 30. června 1942 civilní obyvatelstvo. Mezitím bylo židovské obyvatelstvo drženo v kasárnách. Po odchodu civilního obyvatelstva se z celého města stalo jedno velké vězení pro Židy z Protektorátu, Německa, Rakouska, Nizozemska, Slovenska a Maďarska. V Terezíně se za války vyskytlo celkem 155 000 Židů. Okolo 35 000 židovských žen, mužů a dětí zde zemřelo a dalších necelých 85 000 našlo smrt ve vyhlazovacích táborech, kam byli deportováni. (Blodig, Chládková, Langhamerová, 2003, s. 24)

Na konci války bylo do Terezína posíláno mnoho transportů smrti. Byly to mnohadenní, někdy i týdenní cesty trpících Židů. Do Terezína dorazili pěšky nebo v otevřených vagónech. Mnoho Židů umřelo cestou na vyčerpání, žízeň a hlad. V posledních dnech války v Terezíně vypukla epidemie tyfu, které podlehl okolo 1000 Židů z Protektorátu, Polska i Sovětského svazu. (Kárný, Franková, 1997, s. 77)

Holocaust si vyžádal život 272 000 mužů, žen a dětí z Československa. (Kárný, Franková, 1997, s. 82)

4.4 Židé ve Slaném

První historické zmínky o životě Židů ve Slaném se datují ve 14. století. Občané města Slaný nechtěli židovské obyvatele ve městě a dospělo to až do fáze protestů a bouří v ulicích města. Král Jiří z Poděbrad daroval roku 1458 obyvatelům města Slaný majestát, který zakazoval židovským obyvatelům usazovat se ve městě. Stanovy města z roku 1598

zakazovaly Židům přenocovat ve městě déle než jednu noc a museli zaplatit clo 1 groš při vstupu do města. Důkaz o nutnosti platit clo je vidět na strážné Pražské bráně, na které je zobrazen Žid držící jeden groš. Našly se ovšem i výjimky, kdy Žid dané clo platit nemusel. Jedním z případů je, když židovský doktor léčil chromého syna jednoho z významných slánských měšťanů. (Rozkošná, 2000, s. 28)

V 16. století se situace pro židovské obyvatelstvo ještě zhoršila. Židům bylo v této době zakázáno ve městě přenocovat a řemeslníci dostali povolení bránit židovským občanům v obchodování na území města. Židé mohli na území města vstoupit pouze k vyřešení úředních záležitostí nebo k nákupu potravin, ale následně měli nařízeno odejít z města. Mnoho židovských obyvatel využívalo přes noc noclehárnu v Lidickém dvoře u Slaného. (Rozkošná, 2000, s. 28–29)

Židé mohli ve městě svobodně bydlet až od 19. století. V druhé polovině 19. století Židé ve městě dostali povolení na výstavbu papírny, která za šest let bohužel vyhořela. Přes dlouhý zákaz ubytování bylo ve městě roku 1877 registrováno 54 židovských rodin, mezi nimi 300 dospělých a 70 dětí. Tyto rodiny si platily učitele i rabína. (Rozkošná, 2000, s. 29) Náboženský spolek, jehož představeným byl Abraham Herz, a první modlitebna byla zřízena v hostinci u Templu v Kynského ulici roku 1861. V roce 1865 si Židé postavili synagogu, ve které byla i německá škola. Pohřební bratrstvo založilo ve městě roku 1881 židovský hřbitov, které také spravovalo. Byli zde pohřbíváni i Židé z blízkého okolí. V roce 1894 začal vycházet ve Slaném židovský měsíčník. (Dobner, 2016, s. 188–189)

Počet židovského obyvatelstva ve Slaném od roku 1880 stále klesal. Důvodem bylo stěhování Židů do větších měst. (Dobner, 2016, s. 188–189) V období První republiky ve Slaném žilo už jen okolo stovky Židů. V této době Židé ve Slaném vykonávali práci jako obchodníci a různí řemeslníci například mydlář, obuvník či hostinský, ale byl zde i židovský lékař. (Bartoniček, Čačrdle, Hrabánková, 2011, s. 7)

Po Mnichovské dohodě se podmínky pro Židy velmi zhoršily a na začátku roku 1939 byli vyloučeni ze státních služeb. Státní podniky dokonce musely všem zaměstnancům rozdat dotazníky, zda nemají nějak rodinné vazby s Židy. Situace se pro slánské Židy zhoršila po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, kdy jim byla zabavena většina majetku. Ve Slaném musel Josef Eckstein, majitel cihelny, svoji továrnu odevzdat do rukou německých okupantů. (Bartoniček, Čačrdle, Hrabánková, 2011, s. 7–8)

V roce 1939 žilo ve městě 170 židovských obyvatel a všech se dotkla německá omezení. V polovině roku 1939 vznikla ústředna pro židovské vystěhovalství, která

zabavený majetek Židů během jejich deportace přerozdělila pro účely nacistického Německa. Před odjezdem do koncentračních táborů musel každý Žid podepsat, že odevzdává svůj majetek „dobrovolně“ fondu spravovanému německými jednotkami. Dalším omezujícím zásahem do života Židů ve Slaném bylo 23. září 1939 vydání rozkazu o zabavení jejich radiopřijímačů. Tato akce byla na rozkaz německých úřadů v tisku zatajena. Proti Židům ve Slaném vystupovali i někteří místní obyvatelé pomocí letáků s protižidovskými hesly, které byly vylepeny na sloupech elektrického vedení. Tato akce se ve Slaném odehrála v noci z 26. na 27. ledna 1940. V následujících měsících bylo vydáno velké množství dalších omezení vůči židovskému obyvatelstvu v celém Protektorátu. Jednalo se o zákaz účasti na sportovních akcích, zákaz návštěvy většiny restauračních zařízení nebo nemožnost se ubytovat v lepších hotelech. (Bartoniček, Čačrdle, Hrabánková, 2011, s. 8–9)

Židé měli omezenou i nakupovací dobu, podle nacistické vyhlášky zobrazenou v příloze 1. Ve Slaném přišlo i udání na Židy, že se pokyny neřídí. Někteří obchodníci se nařízeními neřídili a v roce 1941 přišlo na několik z nich trestní oznámení. Potrestání byli pokutou 100 korun a byli výrazně varováni, aby své chování znovu neopakovali. (Bartoniček, Čačrdle, Hrabánková, 2011, s. 10)

Všechna tato nařízení a omezení měla jasný úkol. Připravit Židy na odsun z Protektorátu na východ do koncentračních táborů. (Bartoniček, Čačrdle, Hrabánková, 2011, s. 11) Dne 23. února 1942 odjeli první Židé do Kladna, odkud byli dále transportováni do terezínského ghetta. 60 slánských Židů a 32 Židů ze Sudet bylo z města transportováno. Po válce se vrátilo pouze 8 Židů a 3 Židovky. (Rozkošná, 2000, s. 29 a 38)

5 Praktická část

Tato část práce rozebírá údaje, které byly vyzkoumány z odborné literatury. Dalším pramenem byla osobní návštěva židovského hřbitova ve Slaném. Jsou zde vypsaný informace z židovských matrik narozených, zemřelých a oddaných vedených v letech 1841–1946 ve Slaném. Matriční knihy jsou dostupné na internetových stránkách Národního archivu v Praze. Dále je zde rozhovor s panem Eliášem ze Slaného, který přežil koncentrační tábory v Terezíně, v Osvětimi a ve Schwarzhilde. Informace o Židech ve Slaném poskytla paní Alena Zahradková prostřednictvím komentované prohlídky.

5.1 Synagoga ve Slaném

Slánská synagoga se nachází na hlavním náměstí ve Slaném. Její historie sahá do roku 1865, kdy slánská židovská obec získala parcelu na její výstavbu a roku 1865 byla také synagoga dostavěna. Slánská synagoga je postavena v maurském slohu. Budova je rozdělena na dvě části, kdy hlavní část budovy sloužila jako modlitebna pro židovské obyvatele. Západní stranou vede do synagogy vchod, nad kterým je znázorněno desatero božích přikázání. Uprostřed západní strany se nachází velké kruhové okno a nad ním jsou dvě malá okénka. Na východní straně jsou okna ve stejném postavení. Uvnitř budovy, na východní straně byla dřív aron ha-kodeš.⁸ Na synagogu z levé části je připojena budova, která v minulosti sloužila jako židovská škola. Dle získaných informací na prohlídce po slánských židovských památkách škola fungovala od 60. let 19. století přibližně do konce 19. století. Poté byla škola prodána a děti měly vyučování v synagoze. Synagoga před druhou světovou válkou je zobrazena v příloze 2. Po druhé světové válce přestala mít synagoga ve Slaném uplatnění. V 60. letech 20. století sloužila synagoga jako skladiště, později byla přebudována na archiv. Dnes v prostoru synagogy na obrázku 4 sídlí Policie České republiky obvodní oddělení Slaný. Východní strana synagogy je zachycena na fotografii v příloze 3.

---

⁸ „Svatá schránka v synagoze, ve které jsou umístěny především svitky tóry, sváteční svitky a bohoslužebné náčiní. Je umístěna na té straně synagogy, jež je obrácena směrem k Jeruzalému (v Evropě na východní straně). Bývá kryta bohatě zdobenou oponou.“ (Pavlincová, 1994, s. 23)

Obrázek 4 Synagoga ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

5.2 Židovský hřbitov ve Slaném

Židovský hřbitov ve Slaném se nachází na kraji města směrem na Velvary. Ke hřbitovu vede polní cesta. Nad hřbitovem jsou ovocné sady. Prostory na výstavbu hřbitova koupila slánská židovská obec a v roce 1881 byl hřbitov založen. Roku 1881 se zde konal i první pohřeb Bertý Bondyové, která zemřela v pouhých šestnácti letech. Její hrob je tak nejstarším na slánském židovském hřbitově. Před výstavbou hřbitova, byli slánští Židé většinou pochováni na hřbitově ve Zlonicích, jak lze vyčíst z dochovaných židovských matrik zemřelých.

Uprostřed jižní strany hřbitova se nachází obřadní síň ve funkcionalistickém stylu, na které je velké kruhové okno se zachovalou Davidovou hvězdou, která je ještě navíc chráněna ocelovou konstrukcí. Obřadní síň byla postavena v letech 1931–1933. Vedle obřadní síně jsou dva domky. Domek napravo od obřadní síně sloužil jako byt hrobníka a domek nalevo byl používán při omývání zemřelého.

Hřbitov již nemá původní rozměry, protože po druhé světové válce přestal být hřbitov využíván. Větší část pozemku i s obřadní síní byly prodány do soukromého vlastnictví. V současné době je hřbitov se zchovalými náhrobky pouze v západní části původního hřbitova.

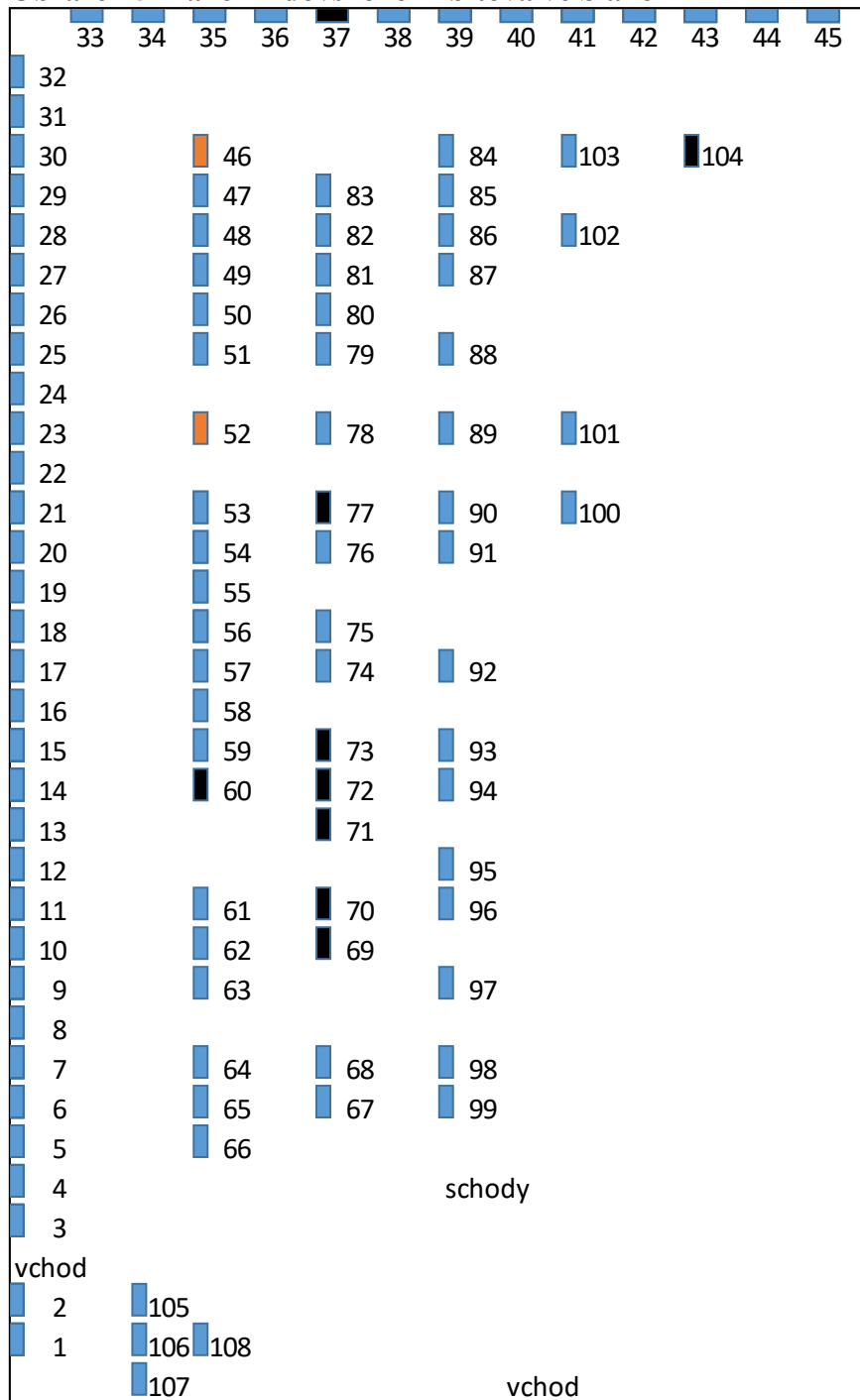
Nejstarší náhrobky se nacházejí při západní stěně hřbitova, kde se nachází i hrob Berty Bondyové. Na hřbitově se dochovalo pouze šest řad, které vedou od severní strany hřbitova k jižní a jedna řada, která má náhrobky od západu k východu. Hřbitov ve Slaném byl využíván i Židy z okolních vesnic, kteří spadali do slánské židovské obce.

Po druhé světové válce se zde uskutečnily už jen dva pohřby. První pohřeb se uskutečnil roku 1949, kdy zde byl pochován Hugo Kellner ve věku 78 let. Druhý pohřeb byl až v roce 2004, kdy zde byla pochována Vlasta Salusová. Po válce začal hřbitov chátrat, protože slánská židovská náboženská obec neměla dostatek finančních prostředků.

Průběh ohledně prohlášení slánského židovského hřbitova za kulturní památku zmapoval Mgr. Zdeněk Víšek. Snaha o prohlášení slánského židovského hřbitova kulturní památkou započalo již roku 1998, ale vlastníci soukromé části hřbitova tuto snahu překazili. V roce 2008 Židovská obec v Praze podala návrh Ministerstvu kultury, aby se hřbitov opravdu stal kulturní památkou. Tuto iniciativu podpořil Městský úřad ve Slaném, Národní památkový úřad a spolek pro kulturu a péči památek ve Středočeském kraji. Ministerstvo kultury po dvou letech a odborných prohlídkách hřbitova rozhodlo dne 10. května 2010, že celý prostor židovského hřbitova i s obřadní síní se stane kulturní památkou. Byla oceněna památková hodnota areálu, architektonický styl obřadní síně a zachované náhrobky židovských obyvatel.

Terénní výzkum slánského židovského hřbitova probíhal dne 22. března 2020. Na hřbitov není volný přístup. Klíče mají zaměstnanci informačního centra ve Slaném, kteří vážným zájemcům po domluvě umožní na hřbitov přístup. Slánský židovský hřbitov není rozsáhlý, ale výzkum trval několik hodin z důvodu, že velká část náhrobků byla hustě porostlá břečťanem, který zamezoval přečtení informací na náhrobcích. Celý hřbitov je navíc v kopci a pohyb mezi náhrobky ve druhé a třetí řadě byl obtížnější, protože zde není přístupová cesta k hrobům. Číslování náhrobků vychází z poznámek z vlastního výzkumu, které lze vidět na obrázku 5. Hroby na hřbitově žádná pořadová čísla nemají.

Obrázek 5 Plánek židovského hřbitova ve Slaném

Legenda:

- dochovaný náhrobek
- nedochovaný náhrobek
- povalený náhrobek

Zdroj: vlastní zpracování

Obrázek 6 letecký snímek židovského hřbitova ve Slaném stav z roku 2020

Zdroj: maps.google.cz

Letecký snímek celého hřbitova je zobrazen na obrázku 6. V levé části se nachází současný židovský hřbitov ve Slaném. Pravá část patří do soukromého vlastnictví.

Tabulka 1 Řada I náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
1	Andulka a František dítky manželů Beckových	A. F.: 18. 7. 1893–7. 12. 1894 F. B.: 27. 8. 1894–26. 11. 1894
2	Hugo a Marta Votický	H. V.: 19. dubna 1894–30. prosince 1894 M. V.: 10. ledna 1891–1. února 1895
3	Marie Löwy	Zemřela 18. února 1897 ve věku 33 let
4	Karel Polák	(den, měsíc nečitelný) 1896 ve věku 32 let
5	Jméno nečitelné	Data nečitelná
6	Jonáš Propper	Zemřel 19. dubna 1895 ve věku 80 let
7	Marie Klingerová	Zemřela 25. března 1895 ve věku 26 let
8	JUDr. Otto Reimann, Ignác Reimann, Louisa Reimannová	O. R.: 2. 7. 1870–3. 1. 1940 I. R.: 31. 1. 1817–20. 11. 1894 L. R.: 15. 8. 1840–26. 9. 1917
9	Anna Taussig	Zemřela 17. November 1892 ve věku 55 let
10	Františka Taussigová	Zemřela 16. září 1892 ve věku 67 let
11	Alois a Charlota Langweilovi	Data hebrejsky
12	Jméno nečitelné	Data nečitelná

13	Neftali Lederer	Zemřela 10. září 1891
14	Emanuel Taussig	Data nečitelná
15	Samuel Taussig	Zemřel 25. August 1888 ve věku 31 let
16	Anna Reitlerová	(datum neuveden) Zemřela ve věku 63 let
17	Jméno nečitelné	Data nečitelná
18	Hebrejský popis	Data hebrejsky
19	Marie Löwová	Zemřela 18. února 1887
20	Moric Korec	Zemřel 21. ledna 1888 ve věku 65 let
21	Cherele Korec	Zemřela 30. November 1886 ve věku 56 let
22	Jméno nečitelné	Zemřel 13. Juni 1886
23	ChereleSleischner	Zemřela 3. Februar 1886
24	Matilda Gutová	Zemřela 11. 11. 1885 ve věku 18 let
25	Markus Beck	Zemřel 23. Oktober 1885 ve věku 73 let
26	Antonín Karel Tausig	Zemřel 11. května 1885 ve věku 66 let
27	Josefa Pavlína Lederer	7. 2. 1861–19. 10. 1889
28	Marie Fischer	Zemřela 18. September 1883
29	Eva Beck	Zemřela 23. Dezember 1882 ve věku 60 let
30	Jméno nečitelné	Data nečitelná
31	Jméno nečitelné	Data nečitelná
32	Berta Bondy	12 12. 1864–23. 8. 1881

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 2 Řada náhrobků podél horní zdi

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
33	Marie Herz	Data nečitelná
34	Abraham Herz	Zemřel 18. února 1895
35	Jméno nečitelné	Data nečitelná
36	Josef Fischer	Zemřel 11. srpna 1902 ve věku 67 let
37	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
38	Leopold Thorsch	1833-1911
39	AgnesThorsch	15. 9. 1840–7. 10. 1913
40	Julius Herz	1850-1915
41	Anna Hellerová, Julius Heller	A. H.: zemřela 16. srpna 1916, J. H.: 15. 5. 1870–10. 4. 1931
42	Josef Propper,	J. P.: 15. 1. 1855–22. 4. 1917

	Hermína Popperová	H. P.: 24. 9. 1855–4. 9. 1938
43	Marek Popper, Charlotta Popperová In memoriam Hugy Popera Elsy Popperové JUDra Egona Poppera	M. P.: zemřel 1. března 1922 ve věku 88 let Ch. P.: zemřela 7. srpna 1931 ve věku 93 let H. P.: nar. 28. 12. 1874 E. P.: nar. 21. 10. 1883 E. P.: nar. 28. 2. 1906 Popravených v Osvětími 28. 10. 1944 plynem
44	Leopold Blum, Marie Blumová	L. B.: 12. 3. 1851- 26. 5. 1920 M. B.: 20. 2. 1857- 5. 2. 1940
45	Růžena Benešová, Bernard Beneš	R. B.: 21. 10. 1854- 26. 5. 1928 B. B.: 25. 11. 1855-23. 1. 1929

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 3 Řada II náhrobků podél postranní zdi směrem dolů

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
46	Povalený náhrobek jménem k zemi	Povalený náhrobek datem k zemi
47	Eliška Leknerová	8. května 1845–12. září 1897
48	Vojtěch Lekner	Zemřel 31. května 1903 ve věku 64 let
49	Kateřina Popperová	Zemřela 28. března 1898 ve věku 81 let
50	Hebrejský popis	Data hebrejsky
51	Fanny Müller	Data nečitelná
52	Povalený náhrobek jménem k zemi	Povalený náhrobek datem k zemi
53	Vilém a Johanna Löwy	V. L.: 22. 7. 1832–11. 12. 1898 J. L.: 23. 8. 1836–29. 4. 1899
54	Arnošt Reiman	22. 8. 1873-23. 4. 1899
55	Žofie Klingrová	20. dubna 1852–30. dubna 1899
56	Eliška Weimannová	Zemřela 13. května 1899 ve věku 86 let
57	Lazar Reich	Zemřel 3. května 1900
58	Mojžíš Polák	Zemřel 4. prosince 1900
59	Poláková	(datum nedochován) Zemřela ve věku 88 let
60	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
61	Rosalie a Moric Popper	R. P.: zemřela 7. března 1905 ve věku 59 let M. P.: zemřel 3. ledna 1905 ve věku 63 let
62	Elsa Kleinová	Zemřela 7. září 1905 ve věku 17 let
63	Alžběta Scheiderová	20. dubna 1843–19. února 1906
64	Rosa Popprová, Alois Popper	R. P.: zemřela 25. března 1906 ve věku 57 let A. P.: zemřel 5. listopadu 1925 ve věku 81 let
65	Marie Götzlová	Zemřela 6. dubna 1907 ve věku 72 let
66	Růžena Votická, Bohumil Votický	R. V.: zemřela 31. května 1907 ve věku 42 let B. V.: zemřel 8. června 1923 ve věku 67 let

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 4 Řada III náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
67	Hermína Poláková, Berta Polláková	H. P.: 1866–1943 Terezín B. P.: zemřela 28. prosince 1925 ve věku 62 let
68	JUC. Zikmund Kellner, Eduard Kohn, Rosina Kohnová	Z. K.: zemřel 12. 7. 1921 ve věku 68 let E. K.: zemřel 22. 1. 1922 ve věku 80 let R. K.: zemřela 9. 9. 1925 ve věku 81 let
69	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
70	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
71	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
72	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
73	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
74	Josef Keller, Anna Kellerová	J. K. zemřel 11. února 1917 ve věku 86 let A. K.: zemřela 13. února 1924 ve věku 86 let
75	Josef Taussig	Zemřel 27. října 1916 ve věku 82 let
76	Leopold Propper	Nar. 1860–19. února 1916
77	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován
78	Leopold Stein, Hermina Steinová	L. S.: zemřel 27. října 1915 ve věku 54 let H. S.: 24. 6. 1863–31. 12. 1928
79	Hebrejský popis	Data hebrejsky
80	Abraham Rammer	Zemřel 26. dubna 1915 ve věku 50 let
81	Anna Epsteinová	Zemřela 18. dubna 1914 ve věku 82 let
82	Šalamoun Polák, Anna Poláková	Š. P.: zemřel 6. listopadu 1911 ve věku 86 let A. P.: zemřela 25. 3. 1917 ve věku 75 let
83	Jméno nečitelné	Data nečitelná

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 5 Řada IV náhrobků podél postranní zdi směrem dolů

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
84	Hanička Benešová	28. července 1918–20. května 1923
85	Jonáš Bäuml	3. 2. 1853–2. 7. 1923
86	Věruška Steinová	Zemřela roku 1924 ve věku 13 měsíců
87	Therezie Steinová	15. 10. 1850–2. 5. 1929
88	Františka Fantová, Zikmund Fanta	F. F.: 1855-1925, Z. F.: 1846-1934
89	Adolf Beck	8. 6. 1858–16. 1. 1926
90	Chybí náhrobová deska	Chybí náhrobová deska
91	Adolf Beck	Zemřel 14. 12. 1926 ve věku 70 let

92	Hugo Kellner In memoriam Marie Kellnerová – manželka, Josef Kellner a Ervin Kellner – synové oběti nacistické persekuce	Zemřel 12. 4. 1949 ve věku 78 let
93	Julie Kohnová	1841–1928
94	Josef Steiner	1858–1929
95	Karel Schwarz	Zemřel 23. ledna 1925 ve věku 47 let
96	Zikmund Korec, Matylda Korcová	Z. K.: 17. ledna 1866–14. ledna 1931 M. K.: 10. března 1876–3. srpna 1938
97	Karel Beck, Hermína Becková, Vlasta Salusová	K. B.: zemřel 27. 10. 1932 ve věku 64 let H. B.: zemřela 2. 4. 1935 ve věku 65 let V. S.: 12. 8. 1920–19. 3. 2004
98	Chybí náhrobová deska	Chybí náhrobová deska
99	Anička Propperová	Zemřela 15. 11. 1932 ve věku 21 let

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 6 Řada V náhrobků podél postranní zdi směrem nahoru

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
100	Julius Beck, Julie Becková In memoriam Jindřich, Ella, Pavlíček, Josef, Marie, Iveček, Zdenka, Pavel	J. B.: zemřel 20. 4. 1939 J. B.: zemřela 26. 4. 1943 v Terezíně
101	Chybí náhrobová deska	Chybí náhrobová deska
102	Josef Tauber	15. 1. 1871–25. 4. 1937
103	Mořic Löwy Anuška Lowyová, Arnošt a Otto Löwy	M. L.: zemřel 16. 7. 1934 ve věku 59 let In memoriam Anuška ve věku 61 Arnošt ve věku 33 Otto ve věku 29 Umučení v koncentračním táboře

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 7 Řada VI

Číslo hrobu	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
104	Náhrobek nedochován	Náhrobek nedochován

Zdroj: Vlastní zpracování

Tabulka 8 Jihozápadní roh hřbitova

Číslo náhrobku	Jméno a příjmení zesnulých	Data na náhrobku
105	Jméno nečitelné	Data nečitelná
106	Jméno nečitelné	Data nečitelná
107	Jméno nečitelné	Data nečitelná

108	Evička Popperová Zdeněk Popper Karel Popper Richard Drucker Marie Drucker Herta Drucker Blanka Picková Vilém Pick Jiříček Pick Petr Propper	E. V.: 1935–1941 Z. P.: 1938–1941 K. P.: 1907–1945 R. D.: 1877–1944 M. D.: 1887–1944 H. D.: 1911–1943 B. P.: 1914–1944 V. P.: 1910–1944 J. P.: 1937–1944 P. P.: 1943–1943
------------	--	--

Zdroj: Vlastní zpracování

Nejčastějším příjmením na židovském hřbitově ve Slaném je Popper, Popperová, které je na náhrobcích uvedeno celkem patnáctkrát. Druhým nejčastějším příjmením je Beck, Becková s deseti záznamy. Sedmkrát je na náhrobcích příjmení Polák, Poláková a šestkrát Taussig, Taussigová. Typické židovské příjmení Löwy se na slánském židovském hřbitově vyskytuje pětkrát. Další příjmení se již vyskytují v menším počtu, za zmínku stojí ještě čtyřikrát příjmení Stein, Steinová a Korec, Korcová.

Židovský hřbitov ve Slaném se nachází až za třemi hřbitovy křesťanskými na samém okraji města a vede k němu polní cesta mezi dvěma sady. Hřbitov v současnosti není rozsáhlý i z důvodu odkoupení části hřbitova a obřadní síně soukromými osobami. Tito soukromníci se postarali o rekonstrukci obřadní síně. Hřbitov je v kopci a funkční vstupní branka se nachází ve spodní části hřbitova. Druhá zavřená branka je v mezeře mezi hroby podél postranní zdi. Velké množství hrobů bylo porostlé břečťanem, jak lze vidět v příloze 4 a cesta k informacím na náhrobcích tak nebyla jednoduchá. Pro výzkumné účely musel být břečťan alespoň z části náhrobků odstraněn. Na hřbitově se nachází přes sto hrobů, ale některé jsou bez náhrobků. Hlavně v řadě tři je to celkem šest hrobů, kdy z náhrobku zůstala pouze spodní část náhrobku, ale náhrobek s informacemi není dochován.

Nejstarší hrob na židovském hřbitově patří Bertě Bondyové, která zemřela v šestnácti letech a byla zde pohřbena již v roce 1881, kdy byl hřbitov založen. Její náhrobek je vyfotografován v příloze 5.

Nejstarší hroby jsou uvedené v tabulce číslo 1. Je zde největší zastoupení nečitelných náhrobků. V příloze 6 a 7 je zachycen jeden náhrobek z této řady, který byl zarostlý břečťanem a zároveň jsou data na náhrobku nečitelná. Některé náhrobky v této řadě obsahují pouze hebrejský text, který na novějších hrobech již není tak častý.

Mezi hroby v první řadě je také náhrobek Aloise a Charloty Langweilových.

Obrázek 7 Náhrobek Aloise a Charloty Langweilových

Zdroj: vlastní foto

Tato rodina patří mezi dávné předky Jáchyma Pešaty, který nyní pracuje v informačním centru ve Slaném a má klíče od židovského hřbitova. V krátkém rozhovoru, který se uskutečnil dne 22. března 2020 poskytl pan Pešata bližší informace ohledně této rodiny. „Pan Alois Langweil, pohřbený se svojí ženou Charlotte na slánském židovském hřbitově, byl prapraděda mého dědy Pavla Pešaty. Jak vidíte, ten příbuzenský vztah sahá poměrně daleko do minulosti. Pan Alois Langweil se narodil roku 1817 v Budyni nad Ohří a následně se přestěhoval do Slaného. Ve Slaném měl obchod kožemi a v roce 1860 založil továrnu na svršky na obuv. Jeho továrna vyvážela produkty do celého světa. Ve Slaném žil se svojí ženou Charlotte. Byl také starostou slánské židovské obce, a to mezi roky 1885 až 1893. Oba dva zemřeli ve Slaném a jsou pohřbeni zde na židovském hřbitově.“ Fotografie Aloise Langweila je zobrazena v příloze 8 a fotografie Charloty Langweilové je zobrazena v příloze 9.

Další informace se týkali jejich jediného syna Richarda, který se ještě také narodil v Budyni nad Ohří. „Jejich syn Richard Langweil byl ve Slaném aktivní v mnoha spolcích, klubech, funkcích a také jako okresní zastupitel se zasloužil o vznik telefonní sítě a železniční dráhy. Udržoval velmi dobrý přátelský vztah s Václavem Štechem, který později na Richarda Langweila vzpomínal ve svých vzpomínkových fejetonech Přes

ostnaté dráty – paměti českého tvrdohlavce. V této knize věnoval rodu Langweilů celou poslední kapitolu. Fejetony před několika lety vydala Knihovna Václava Štecha ve Slaném.“ V této knize je popsán nejen blízký vztah mezi Richardem Langweilem a Václavem Štechem, ale také jsou zde zmínky o velkém společenském zapojení Richarda ve městě Slaný. Postaral se o důležitá zlepšení v řízení a chodu mnoha organizací ve Slaném.

„Ze Slaného Richard Langweil odešel, majetek prodal nebo předal. Zemřel roku 1941 v Berlíně. Jeho žena Marie také odešla do Berlína. Odtud byla transportována do Terezína, kde dne 13. září 1942zemřela.“

Poslední část rozhovoru se věnovala dětem Richarda a Marie Langweilových. *„Jejich prvorozený syn Artur Langweil se narodil 14. října 1887 ve Slaném. Artur ještě před první světovou válkou emigroval do Spojených států amerických, kde se oženil. V roce 1919 už je uváděn jako občan USA. Druhý syn Rudolf Langweil, narozený 22. prosince 1889 ve Slaném, žil se svou manželkou Lili před válkou v Německu. Z Německa se kvůli nacistické perzekuci odstěhovali do Prahy. Dne 8. února 1942 museli nastoupit k transportu do Terezína. Označení transportu bylo W a mělo číslo 837. V Terezíně dlouho nepobyli a 1. dubna 1942 byli převezeni transportem Ag, číslo 309 z Terezína do koncentračního tábora Piaski v Polsku, kde oba zemřeli.“*

Obrázek 8 Artur Langweil (vlevo) a Rudolf Langweil (vpravo) s Heřmanem Löwytem kolem roku 1895

Zdroj: Osobní foto archiv Jáchyma Pešaty

V řadě hrobů podél horní zdi byla většina hrobů v dobrém stavu a hroby byly břečťanem sice porostlé, ale k informacím se dalo dostat. Výjimku v této řadě představoval hrob číslo 35, který byl velmi zarostlý a informace se na náhrobku už nedaly zjistit. Břečťan navíc prorostl i ozdobnými prvky, které z náhrobku odpadly. Hrob číslo 43 manželů Popperových nese informaci i o dalších Popperech, kteří zemřeli v Osvětimi. Významná osobnost je pohřbena v hrobě číslo 34 Abraham Herz zachycen na fotografii v příloze 10. Tento Žid byl starostou náboženské obce v období, kdy byla postavena synagoga a židovská škola vedle této synagogy.

Druhá řada podél postranní zdi měla dva náhrobky povalené na zem vytesanými nápisy k zemi. Tyto náhrobky byly již silně zarostlé břečťanem. I v této řadě se našel náhrobek jen s hebrejským popisem. V této řadě měl jeden hrob zničený náhrobek, který je zachycen v příloze 11. Ostatní náhrobky byly více či méně porostlé, ale k informacím se pomocí nůžek podařilo dostat.

Řada číslo tři byla velmi poničená a hodně zarostlá. Může to být spojeno s tím, že se nachází uprostřed hřbitova a nevede okolo ní žádná cesta, a tak jsou zde hroby v horším stavu než v jiných řadách. Šest hrobů zde nemá vůbec dochovaný náhrobek a zůstala u nich jen velmi zarostlá základová deska, na které dříve náhrobek stál. Jeden z náhrobků je v této řadě nečitelný a další je pouze v hebrejštině. Zajímavostí této řady je náhrobek Abrahama Rammera, válečného uprchlíka z Haliče, který zde zemřel během první světové války dne 26. dubna 1915 ve věku 50 let na zkornatění tepen a katar průdušek ve slánské nemocnici.

Obrázek 9 náhrobek Abrahama Rammera na židovském hřbitově ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

Náhrobky ve čtvrté řadě jsou ve velmi dobrém stavu, až na zlomený náhrobek Jonáše Bäumela. Tento náhrobek je rozpůlený, ale informace z něho čitelné jsou. Tato řada také byla dosti porostlá, ale náhrobky jsou v mnohem lepším stavu než v řadě předešlé. Hrob Huga Kellnera v této řadě nese vzpomínku na jeho manželku a dva syny, kteří podleli nacistickému pronásledování Židů. Zajímavost této řady je hrob 97, kde je mimo manželů

Beckových pochována také paní Vlasta Salusová, která zemřela v roce 2004. Paní Salusová je poslední pohřbenou osobou na slánském židovském hřbitově.

Obrázek 10 Náhrobek rodiny Beckových a poslední pohřbené osoby na slánském židovském hřbitově – Vlasty Salusové (1920–2004)

Zdroj: vlastní foto

V páté řadě jsou pouze 4 náhrobky, ale hned dva připomínají oběti druhé světové války. Hroby rodiny Beckových a Löwyových nesou jména zesnulých v koncentračním táboře.

V šesté řadě je pouze jeden hrob s nedochovaným náhrobkem.

Významný je i jihozápadní roh hřbitova. Ten se nachází po levé straně od vstupní branky a jsou zde tři staré náhrobky s nečitelnými informacemi a jeden hromadný hrob obětí druhé světové války. Jsou zde pohřbeni dospělí, ale i děti. Jedno z pohřbených dětí se nedožilo ani jednoho roku. I tento fakt vypovídá o tom, jak těžké časy pro Židy nastaly a jak nedůstojné podmínky pro jejich život v období druhé světové války byly nastoleny.

5.3 Slánské židovské matriky

Povinnost vést židovské matriční knihy byla v Rakousku-Uhersku prosazena za vlády císaře Josefa II. v roce 1784. Rabíni měli vedení matričních knih na starost a vedení matrik pro ně bylo povinné. U osaměle žijících židovských rodin měl provádět zápis do matrik rabín z nejbližší položené židovské obce.

Při studiu židovských matrik byly informace čerpány z jedné knihy narozených, jedné knihy zemřelých a dvou knih oddaných. Matriky jsou uloženy v Národním archivu v Praze a je k nim volný přístup i na internetových stránkách Národního archivu. Matriky narozených obsahují informace o narozených dětech, jaký den, měsíc a rok k němu došlo a přesné místo porodu. Dále je zde zapsán přesný datum obřízky chlapců, jméno dítěte, jeho pohlaví, a zda bylo manželské či nikoliv. Dále je zde jméno otce, matky, svědků a pomocnice u porodu.

V matrikách zesnulých jsou zapsány den a místo úmrtí, den a místo pohřbu a jméno zesnulého. Další informace jsou o bydlišti, pohlaví, věku a rodinném stavu zemřelého. Na konci řádku zápisu je příčina úmrtí.

Do matrik oddaných se nejdříve zapisovalo jméno ženicha, místo narození, zaměstnání, bydliště, stáří a rodinný stav. Stejně informace jsou vypsány i u nevěsty. Pak je zde uveden datum a místo svatby. Dále jsou zde informace o rabínovi, který obřad vedl a jména svědků.

Matriky narozených a zemřelých byly psány v němčině až do roku 1896. V roce 1897 jsou zápisy psány česky i německy a od roku 1898 jsou informace v matričních knihách zaznamenány pouze v češtině. První matriční kniha oddaných byla psána německy do roku 1911 a poté byl zápis v jazyce českém. Druhá matriční kniha oddaných má první český zápis v roce 1916, ale český zápis dat byl pravidelně užíván až od roku 1921.

Tabulka 9 Narození Židé spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	5	1868	3	1895	5	1922	0
1842	4	1869	6	1896	7	1923	1
1843	4	1870	2	1897	6	1924	2
1844	3	1871	6	1898	7	1925	1
1845	6	1872	5	1899	7	1926	0
1846	2	1873	2	1900	8	1927	1

1847	7	1874	6	1901	2	1928	0
1848	3	1875	2	1902	2	1929	0
1849	3	1876	2	1903	4	1930	2
1850	4	1877	5	1904	4	1931	1
1851	5	1878	2	1905	1	1932	1
1852	6	1879	5	1906	4	1933	0
1853	7	1880	3	1907	2	1934	1
1854	8	1881	4	1908	3	1935	1
1855	4	1882	8	1909	0	1936	3
1856	11	1883	8	1910	0	1937	1
1857	9	1884	4	1911	1	1938	2
1858	7	1885	6	1912	1	1939	0
1859	11	1886	8	1913	2	1940	0
1860	7	1887	9	1914	0	1941	0
1861	5	1888	6	1915	0	1942	0
1862	4	1889	6	1916	1	1943	0
1863	5	1890	6	1917	0	1944	0
1864	1	1891	11	1918	0	1945	0
1865	7	1892	6	1919	0	1946	0
1866	1	1893	4	1920	1		
1867	3	1894	5	1921	0		

Zdroj: vlastní zpracování

V rozmezí let 1841–1946 se ve slánské židovské obci mimo město Slaný narodilo celkem 367 Židů. Největší počet narozených dětí byl v letech 1856, 1859 a 1891. V padesátých letech 19. století se narodilo celkem 72 Židů. Nejvíce zastoupeny byly obce Zlonice, Vraný a Hospozín. Od 20. století porodnost velmi klesla z důvodu stěhování Židů do Slaného nebo do jiných větších měst. Ve 20. století se narodilo pouze 53 židovských dětí. V době Protektorátu se v obcích okolo Slaného již nenarodil žádný Žid.

Tabulka 10 Narození Židů spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	0	1868	8	1895	4	1922	2
1842	0	1869	4	1896	4	1923	1

1843	0	1870	4	1897	2	1924	1
1844	0	1871	7	1898	4	1925	1
1845	0	1872	9	1899	2	1926	0
1846	0	1873	12	1900	1	1927	2
1847	0	1874	9	1901	1	1928	0
1848	0	1875	6	1902	2	1929	1
1849	0	1876	8	1903	1	1930	0
1850	0	1877	3	1904	4	1931	0
1851	0	1878	4	1905	3	1932	0
1852	0	1879	4	1906	4	1933	1
1853	1	1880	3	1907	1	1934	0
1854	0	1881	4	1908	3	1935	1
1855	2	1882	6	1909	4	1936	1
1856	0	1883	4	1910	2	1937	3
1857	1	1884	2	1911	2	1938	0
1858	1	1885	5	1912	1	1939	1
1859	1	1886	6	1913	2	1940	0
1860	0	1887	5	1914	1	1941	0
1861	2	1888	1	1915	1	1942	0
1862	2	1889	6	1916	1	1943	0
1863	0	1890	3	1917	1	1944	0
1864	4	1891	5	1918	0	1945	0
1865	3	1892	6	1919	1	1946	0
1866	4	1893	1	1920	1		
1867	4	1894	6	1921	0		

Zdroj: vlastní zpracování

V rozmezí let 1841–1946 se ve Slaném narodilo celkem 234 židovských dětí. První narození dle matričních údajů proběhlo až v roce 1853. Židé se ve městě mohli usazovat od 19. století, ale větší příliv přišel až v polovině 19. století. Nejvíce narození ve Slaném se událo v roce 1873, kdy se narodilo 12 Židů. 70. léta byla i do počtu narození nejbohatší s počtem 66 narození během deseti let. Na počátku 20. století se ještě narodilo 36 dětí, ale postupně počet klesal. Zajímavostí je narození Bedřicha Glücka 10. ledna 1939, měsíc před vznikem Protektorátu.

Tabulka 11 Zesnulí Židé spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	0	1868	4	1895	3	1922	1
1842	0	1869	3	1896	3	1923	0
1843	0	1870	2	1897	2	1924	2
1844	0	1871	0	1898	5	1925	3
1845	2	1872	3	1899	2	1926	1
1846	1	1873	5	1900	3	1927	0
1847	2	1874	6	1901	0	1928	0
1848	8	1875	2	1902	2	1929	2
1849	1	1876	1	1903	1	1930	2
1850	5	1877	7	1904	2	1931	0
1851	1	1878	1	1905	1	1932	1
1852	3	1879	3	1906	2	1933	1
1853	2	1880	5	1907	1	1934	0
1854	2	1881	4	1908	2	1935	1
1855	10	1882	2	1909	1	1936	1
1856	4	1883	1	1910	3	1937	4
1857	1	1884	0	1911	1	1938	2
1858	3	1885	4	1912	0	1939	1
1859	2	1886	2	1913	0	1940	1
1860	4	1887	4	1914	0	1941	0
1861	4	1888	3	1915	2	1942	0
1862	5	1889	4	1916	1	1943	0
1863	2	1890	5	1917	3	1944	0
1864	3	1891	2	1918	4	1945	0
1865	1	1892	2	1919	0	1946	0
1866	3	1893	0	1920	0		
1867	2	1894	6	1921	0		

Zdroj: vlastní zpracování

V letech 1841–1946 zemřelo v obcích spadající pod slánskou židovskou obec celkem 219 osob. Počet úmrtí byl menší z důvodu, že se některé rodiny odstěhovaly do větších

měst. Největší odliv byl do Prahy, kde jsou také pohřbeni. Největší počet úmrtí byl v roce 1855, kdy zemřelo 10 Židů. V druhé polovině 19. století zemřelo během desetiletí vždy okolo 30 Židů. Poslední pohřeb je datován v roce 1940.

Tabulka 12 Zesnutí Židé spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	0	1868	3	1895	5	1922	2
1842	0	1869	4	1896	0	1923	3
1843	0	1870	0	1897	4	1924	1
1844	0	1871	4	1898	6	1925	3
1845	0	1872	8	1899	4	1926	2
1846	0	1873	5	1900	1	1927	1
1847	0	1874	6	1901	1	1928	2
1848	0	1875	8	1902	5	1929	3
1849	0	1876	3	1903	1	1930	0
1850	0	1877	2	1904	0	1931	2
1851	0	1878	2	1905	3	1932	2
1852	1	1879	2	1906	2	1933	2
1853	0	1880	5	1907	2	1934	1
1854	0	1881	2	1908	1	1935	0
1855	1	1882	6	1909	2	1936	0
1856	0	1883	4	1910	1	1937	1
1857	1	1884	1	1911	3	1938	1
1858	0	1885	4	1912	2	1939	0
1859	0	1886	4	1913	2	1940	1
1860	0	1887	4	1914	2	1941	0
1861	2	1888	2	1915	5	1942	0
1862	1	1889	1	1916	3	1943	0
1863	1	1890	0	1917	6	1944	0
1864	1	1891	4	1918	2	1945	0
1865	0	1892	4	1919	3	1946	0
1866	3	1893	1	1920	2		
1867	1	1894	3	1921	2		

Zdroj: vlastní zpracování

V období od roku 1841–1946 zemřelo ve Slaném 202 židovských občanů. Slánští Židé, kteří zemřeli do roku 1880, byli pohřbeni na hřbitově ve Zlonicích. Po vzniku hřbitova ve Slaném se většina pohřbů přesunula do Slaného. Díky pomalému usazování Židů ve Slaném zemřelo ve městě do 70. let 19. století jen 19 Židů. Nejvíce Židů během let 1841–1946 zemřelo ve Slaném roku 1875. Poslední pohřeb slánského Žida proběhl v roce 1940. Většina židovských životů skončila během druhé světové války v koncentračních táborech, kde byla těla spalována v krematoriích.

Tabulka 13 Oddané židovské páry spadající do slánské židovské obce (mimo město Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	0	1868	0	1895	0	1922	1
1842	0	1869	1	1896	0	1923	0
1843	0	1870	0	1897	0	1924	1
1844	0	1871	1	1898	3	1925	0
1845	0	1872	0	1899	3	1926	2
1846	0	1873	1	1900	2	1927	0
1847	0	1874	1	1901	2	1928	0
1848	0	1875	3	1902	3	1929	0
1849	4	1876	2	1903	1	1930	0
1850	1	1877	0	1904	3	1931	0
1851	2	1878	0	1905	1	1932	0
1852	2	1879	0	1906	0	1933	0
1853	1	1880	1	1907	2	1934	0
1854	0	1881	1	1908	1	1935	0
1855	2	1882	0	1909	2	1936	0
1856	2	1883	1	1910	1	1937	0
1857	6	1884	4	1911	0	1938	0
1858	0	1885	0	1912	0	1939	0
1859	1	1886	1	1913	0	1940	0
1860	3	1887	0	1914	1	1941	0
1861	0	1888	0	1915	1	1942	0
1862	0	1889	1	1916	1	1943	0

1863	2	1890	1	1917	1	1944	0
1864	2	1891	0	1918	1	1945	0
1865	0	1892	0	1919	1	1946	0
1866	0	1893	1	1920	0		
1867	1	1894	1	1921	2		

Zdroj: vlastní zpracování

V letech 1841–1946 bylo v obcích spadajících pod slánskou židovskou obec uskutečněno 86 židovských svateb. První se odehrály ve Zlonicích již roku 1849. Nejvíce svateb proběhlo ve zkoumaném období v roce 1857. Počet svateb je v tomto období nízký. Není to z toho důvodu, že by ke svatbám nedocházelo, ale mnoho Židů mívalo svatební obřad v Praze.

Tabulka 14 Oddané židovské páry spadající do slánské židovské obce (ve městě Slaný)

Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů	Rok	Počet záznamů
1841	0	1868	2	1895	2	1922	0
1842	0	1869	0	1896	1	1923	0
1843	0	1870	0	1897	1	1924	0
1844	0	1871	1	1898	1	1925	0
1845	0	1872	2	1899	2	1926	0
1846	0	1873	0	1900	0	1927	0
1847	0	1874	0	1901	0	1928	0
1848	0	1875	1	1902	0	1929	0
1849	0	1876	0	1903	0	1930	0
1850	0	1877	2	1904	1	1931	0
1851	0	1878	2	1905	0	1932	0
1852	0	1879	3	1906	0	1933	0
1853	0	1880	1	1907	2	1934	0
1854	0	1881	1	1908	1	1935	0
1855	0	1882	4	1909	0	1936	0
1856	0	1883	1	1910	0	1937	0
1857	0	1884	0	1911	0	1938	0
1858	0	1885	2	1912	0	1939	0

1859	0	1886	3	1913	1	1940	0
1860	1	1887	1	1914	1	1941	0
1861	0	1888	0	1915	6	1942	0
1862	1	1889	1	1916	8	1943	0
1863	0	1890	2	1917	3	1944	0
1864	1	1891	1	1918	1	1945	0
1865	0	1892	0	1919	0	1946	0
1866	0	1893	0	1920	0		
1867	0	1894	0	1921	0		

Zdroj: vlastní zpracování

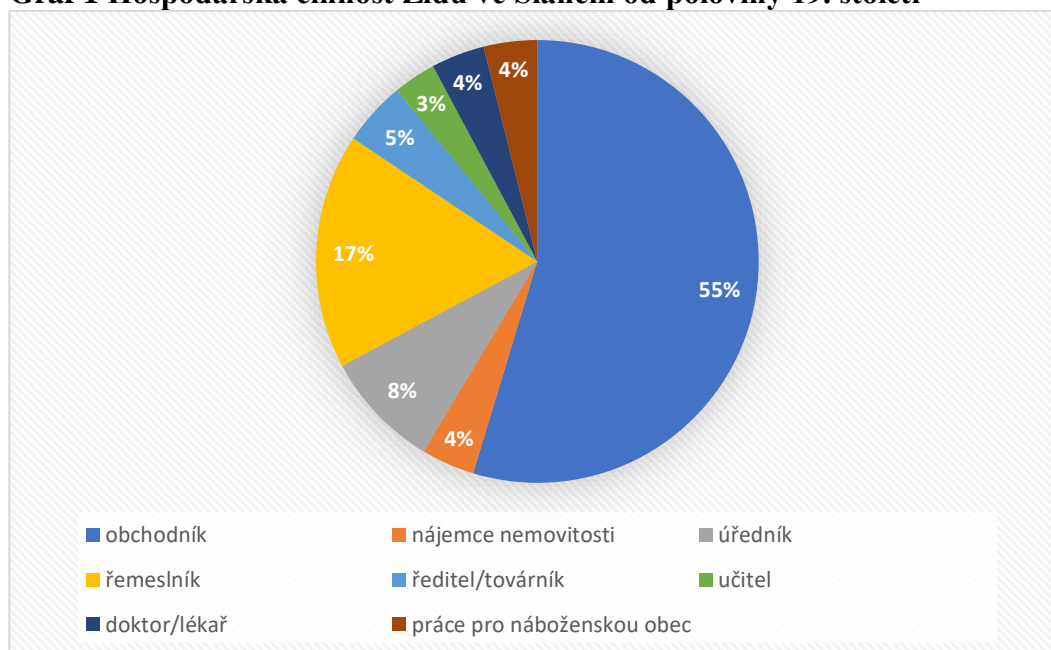
V rozmezí let 1841–1946 se ve Slaném odehrálo celkem 64 svateb. Velká většina z nich byla až po výstavbě synagogy. Nejvíce svateb se uskutečnilo roku 1916, kdy bylo oddáno 8 párů. Po konci druhé světové války již ve slánské synagoze k uzavírání sňatků nedocházelo. Slánští Židé uzavírali sňatky před druhou světovou válkou ve velké většině případů v Praze.

5.4 Hospodářská činnost slánských Židů

Výzkum byl prováděn kvalitativní metodou. Pro zjištění povolání slánských Židů byly využity židovské matriky. Informace byly čerpány z jedné knihy narozených, jedné knihy zemřelých a dvou knih oddaných. Matriky jsou uloženy v Národním archivu a je k nim přístup i na internetových stránkách Národního archivu. Při výzkumu se musel brát zřetel na jména, aby nebyla jedna osoba započítána vícekrát. Studium zápisů bylo ztíženo horší čitelností některých údajů. Navíc do roku 1898 byly matriky narozených a zemřelých psány v němčině. První matrika oddaných vedená od roku byla psána českým jazykem od roku 1912, druhá měla pravidelný zápis v češtině od roku 1921.

Následující graf znázorňuje vykonávaná zaměstnání židovského obyvatelstva ve Slaném od poloviny 19. století do doby, než byli Židé odsunuti do koncentračních táborů.

Graf 1 Hospodářská činnost Židů ve Slaném od poloviny 19. století

Zdroj: vlastní zpracování

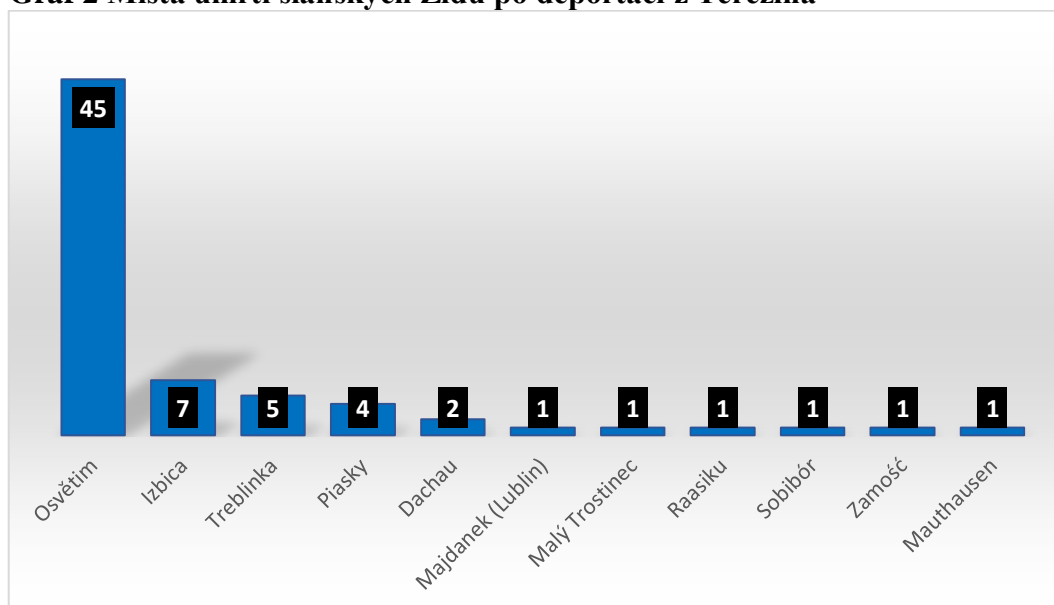
Lze vidět, že Židé ve Slaném nejvíce pracovali jako obchodníci. Což je dáno i historicky, kdy se tomuto řemeslu věnovali již od středověku, protože nesměli vlastnit půdu, a tak jedna z možností obživy byl obchod. Měli obchody se smíšeným zbožím, textilem a potravinami či košer řeznictví. Dále obchodovali s dobytkem, kůžemi a obilím. Druhé největší zastoupení měli řemeslníci, jako byli řezníci, mlynáři, mydláři a pekaři. Tito řemeslníci dodávali zboží do všech židovských obchodů i ostatních podniků, které ve městě byly. Větší zastoupení měli mezi židovskou populací také úředníci. Tato pozice má opět historické zastoupení, kdy židovské obyvatelstvo často půjčovalo peníze na úrok ostatním občanům. Přibližně stejný počet Židů za toto období vykonával práci učitele, doktora, nájemce nemovitostí, ředitele, případně pracovali pro židovskou obec.

5.5 Osudy slánských Židů v koncentračních táborech

Do koncentračních táborů bylo ze Slaného posláno 92 Židů, kde z tohoto počtu 81 zemřelo. Pouze 11 slánských Židů přežilo nelidské podmínky v koncentračních táborech. Po válce se většina slánských Židů do Slaného nevrátila a odstěhovala se do jiných měst nebo do zahraničí.

Následující graf znázorňuje místa, kde slánští Židé zahynuli nebo se jedná o jejich poslední zmínku v dané publikaci.

Graf 2 Místa úmrtí slánských Židů po deportaci z Terezína

Zdroj: Vlastní zpracování dle knihy Slaný a Slánsko v letech 1939–1945

Největší počet slánských Židů zemřel v koncentračním táboře Osvětim, kam byla posílána převážná většina českých Židů. Někteří byli dále deportováni, ale většina zde zemřela. Následuje polská Izbica, jedno z největších tranzitních ghatt. Odtud byla většina Židů poslána do vyhlazovacích táborů Sobibór, Majdanek nebo Belzec. Pět Židů ze Slaného našlo smrt hned po příjezdu z Terezína do vyhlazovacího tábora Treblinka. Dva Židé sem byli přímo z Terezína posláni transportem 15. října 1942 a tři Židé 19. října 1942. Piasky patřily do skupiny tranzitních ghatt, které byly mezizastávkou před vyhlazovacím táborem. Do tohoto ghatta byla poslána rodina Šťastných. V koncentračním táboře Dachau našli smrt dva Židé, kteří sem byli posláni z Osvětimi před jeho obsazením ruskými vojsky. Ota Buchführer zemřel v Dachau 30. prosince 1944 a Rudolf Hybš 19. ledna 1945. Po jedné osobě bylo z Terezína posláno přímo do vyhlazovacího tábora Majdanek, Sobibór a Malý Trostinec. Jako první slánský Žid umřel dne 26. listopadu 1941 Armin Reiser v koncentračním táboře v Mauthausenu, který se nacházel v Rakousku. Arnoštka Löwyová byla poslána z Terezína do pracovního tábora Raasiku v Estonsku. Otto Löwy byl poslán do tranzitního ghatta v Zamości, který byl nedaleko Izbici.

Druhý největší počet úmrtí slánských Židů byl zaznamenán v Terezíně, kde byli Židé shromažďováni před odsunem do koncentračních a vyhlazovacích táborů.

Následující tabulka znázorňuje dvanáct slánských Židů, kteří zemřeli v koncentračním táboře v Terezíně.

Tabulka 15 Slánští Židé zemřeli v Terezíně

Jméno	Příjmení	Datum narození	Datum smrti	příčina smrti
Karolína	Becková	26. 10. 1867	8. 10. 1942	neznámá
Emilie	Epsteinová	20. 7. 1868	22. 9. 1942	nemoc srdce
Anna	Fleischnerová	9. 2. 1860	5. 3. 1942	neznámá
Jindřich	Goldberger	18. 7. 1879	8. 12. 1942	tuberkulóza
Karel	Korec	31. 3. 1889	6. 6. 1943	neznámá
Berta	Korcová	12. 7. 1857	24. 10. 1942	marasmus senilis
Emil	Lekner	10. 6. 1869	10. 8. 1942	astma
Viktor	Neumann	12. 7. 1879	21. 9. 1942	neznámá
Ferdinand	Penížek	30. 10. 1902	9. 6. 1942	neznámá
Oskar	Rosenbaum	19. 9. 1891	6. 3. 1944	neznámá
Karel	Seiner	17. 9. 189	7. 1. 1943	tuberkulóza
Anděla	Weilová	24. 6. 1874	26. 6. 1942	neznámá

Zdroj: Vlastní zpracování dle knihy Slaný a Slánsko v letech 1939–1945

Přestože byl Terezín jen přechodným koncentračním táborem nejen pro slánské Židy, tak podmínky zde nebyly vůbec jednoduché a mnoho Židů zde umřelo, ještě než byli odsunuti do jiných koncentračních či vyhlazovacích táborů. V tabulce číslo 15 lze vidět, že dvanáct slánských Židů zde našlo smrt. Pro slánské Židy se tak Terezín stal místem s druhým největším počtem úmrtí hned po koncentračním táboře Osvětim. V nepříznivých podmínkách koncentračního tábora mnoho lidí zemřelo na nemoci, které nebyly řádně léčeny.

5.5.1 Židovské oběti nacistické persekuce registrované ve městě Slaný v době Protektorátu

Následující tabulka obsahuje 332 obětí nacistické persekuce. Tito lidé byli v době Protektorátu registrováni ve městě Slaný. Obce, které do této registrace spadaly, se nachází na severu a severozápadě současného Středočeského kraje. Registrováno zde bylo třikrát více Židů než v nedalekém Kladně, odkud byly transporty do Terezína vypraveny. Tabulka obsahuje data pouze obětí holocaustu. Přeživší Židé zde zaznamenání nejsou.

Tabulka vychází z internetových stránek holocaust.cz, na kterých se nachází databáze českých židovských obětí druhé světové války. Poslední aktualizace stránek proběhla dne 2. 4. 2014.

Tabulka 16 Seznam židovských obětí registrovaných v Protektorátu ve městě Slaný

Jméno	Příjmení	Datum nar.	Poslední bydlíště před deportací	Detaily o transportu				
				označení	Číslo	Datum	Odkud	Kam
Gerson	Adler	11. 05. 1877	Slaný	Y	418	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	260	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Arnošt	Anspach	28. 12. 1883	Srbeč	Y	18	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	864	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Eliška	Anspach-ová	22. 10. 1910	Srbeč	Y	16	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	862	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Františka	Anspach-ová	09. 05. 1886	Srbeč	Y	17	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	863	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Karolína	Bachurová	05. 10. 1897	Brandýsek	Z	180	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA i	106	13. 06. 1942	Terezín	Neznámé místo
Ivo	Beck	22. 01. 1938	Knovíz	Z	178	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Et	819	23. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Jindřich	Beck	04. 03. 1898	Knovíz	Z	163	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	636	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Josef	Beck	18. 12. 1899	Knovíz	Z	177	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Et	817	23. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Josef	Beck	05. 11. 1900	Podlešín	Z	217	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	337	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Karel	Beck	27. 04. 1932	Podlešín	Z	221	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	340	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Pavel	Beck	20. 03. 1936	Knovíz	Z	162	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	635	25. 04. 1942	Terezín	Varšava

Ela	Becková	14. 04. 1916	Knovíz	Z	161	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	634	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Jana	Becková	08. 05. 1935	Podlešín	Z	218	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	338	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Julie	Becková	28. 06. 1869	Knovíz	Z	160	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Karolína	Becková	26. 10. 1867	Slaný	Z	500	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Marie	Becková	21. 08. 1903	Knovíz	Z	176	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Et	818	23. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Věra	Becková	04. 03. 1910	Podlešín	Z	220	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	339	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Zděnka	Becková	26. 03. 1902	Knovíz	Z	159	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	566	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Artur	Beneš	23. 09. 1891	Slaný	Ca	31	24. 10. 1942	Praha	Terezín
				Ds	247 9	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Josef	Beneš	04. 09. 1919	Slaný	Z	586	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	492	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Josef	Beneš	27. 11. 1927	Slaný	Ca	32	24. 10. 1942	Praha	Terezín
				Ds	248 1	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Karel	Beneš	07. 01. 1916	Slaný	Z	585	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	491	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Mořic	Beneš	08. 10. 1880	Praha XII	AA t	974	23. 07. 1942	Praha	Terezín
				Ep	36	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Vladimír	Beneš	05. 04. 1924	Slaný	Ca	34	24. 10. 1942	Praha	Terezín
				Ds	248 2	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Anna	Benešová	14. 06. 1890	Slaný	Z	584	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	37	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Julius	Bergwein	21. 08. 1877	Motyčín	Z	684	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	366	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Olga	Bergwein- ová	27. 12. 1878	Motyčín	Z	683	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	365	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Arnošt	Bloch	14. 09. 1924	Bilíčov	Z	451	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				El	121 3	29. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Karel	Bloch	17. 07. 1890	Bilíčov	Z	448	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Žofie	Bloch	28. 04. 1897	Bilíčov	Z	449	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eo	962	06. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Jan	Blumenfeld	15. 05. 1933	Řevničov	Z	660	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	507	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Richard	Böhm	18. 02. 1925	Nové Strašecí	Z	646	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	160 0	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Ema	Böhmová	10. 12. 1887	Nové Strašecí	Z	645	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Alois	Bondy	25. 05. 1885	Hnidousy	Z	685	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	361	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Anna	Bondyová	19. 12. 1872	Srbeč	Y	9	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	250	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Marie	Bondyová	03. 11. 1921	Hnidousy	Z	687	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	362	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Hedvika	Brandfeld- ová	18. 11. 1892	Hnidousy	Y	532	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	940	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Mariana	Brückner- ová	27. 06. 1930	Řevničov	Y	134	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	113 9	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Ota	Buchführer	28. 01. 1919	Slaný	Z	609	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Em	869	01. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Zikmund	Buchführer	25. 03. 1888	Slaný	Z	186	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Em	727	01. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Edita	Buchführe- ová	06. 09. 1925	Slaný	Z	188	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eo	707	06. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Irma	Buchführe- ová	19. 01. 1888	Slaný	Z	187	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eo	109 0	06. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Eliška	Bursíková	20. 06. 1892	Slaný	Z	185	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ax	676	09. 05. 1942	Terezín	Sobibór
Adolf	Duschenes	14. 08. 1911	Knovíz	Z	579	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	815	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Elisabeth	Duschenes- ová	02. 02. 1867	Velvary	Y	564	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Josef	Eckstein	30. 06. 1886	Slaný	Z	583	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	593	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Eliška	Ecksteinov á	07. 11. 1886	Slaný	Z	582	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	594	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Bedřich	Ekstein	29. 12. 1886	Řevničov	Y	672	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	319	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Jan	Ekstein	18. 10. 1930	Řevničov	Y	671	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	318	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Oskar	Ekstein	12. 11. 1888	Knovíz	Z	576	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	471	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Vilém	Ekstein	16. 07. 1897	Řevničov	Y	432	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	331	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Hildegarda	Eksteinová	07. 05. 1900	Řevničov	Y	433	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	332	27. 04. 1942	Terezín	Izbica

Ida	Eksteinová	16. 12. 1883	Řevničov	Y	696	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	357	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Růžena	Eksteinová	02. 05. 1885	Řevničov	Y	617	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	956	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Tereza	Eksteinová	27. 09. 1893	Řevničov	Y	673	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	320	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Hanuš	Epstein	29. 08. 1911	Řevničov	Y	132	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Em	178	01. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Rudolf	Epstein	23. 08. 1911	Slaný	Z	150	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	645	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Emilie	Epsteinová	20. 07. 1868	Slaný	Z	621	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Olga	Epsteinová	01. 03. 1906	Řevničov	Y	133	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	113 8	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Richard	Fanta	17. 09. 1877	Slaný	Z	641	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ev	151 0	28. 10. 1844	Terezín	Osvětim
Ella	Fantová	25. 02. 1890	Zlonice	Y	799	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	984	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Marie	Fantová	17. 10. 1895	Zlonice	Z	609	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	409	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Beno	Feffermann	16. 08. 1903	Slaný	Z	499	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	428 9	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Zikmund	Feffermann	15. 07. 1936	Slaný	Z	497	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	428 7	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Zdenka	Feffermann -ová	31. 12. 1890	Slaný	Z	498	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	428 8	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim

Alois	Fischer	28. 07. 1872	Řevničov	Y	98	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	301	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Emanuel	Fischer	24. 03. 1883	Řevničov	Z	659	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	359	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Vilém	Fischer	08. 07. 1914	Řevničov	Y	424	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	919	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Eliška	Fischerová	17. 07. 1921	Řevničov	Z	657	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	360	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Hilda	Fischerová	14. 11. 1898	Slaný	Z	456	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	771	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Jana	Fischerová	22. 03. 1915	Řevničov	Y	423	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	918	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Klára	Fischerová	14. 02. 1873	Slaný	Z	455	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	280	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Aurel	Flax	28. 02. 1912	Nové Strašecí	Z	794	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	502	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Anna	Fleischner- ová	09. 02. 1860	Slaný	Z	460	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Otta	Flor	08. 05. 1925	Řevničov	Z	663	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	510	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Richard	Flor	09. 02. 1890	Řevničov	Z	661	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	508	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Rudolf	Flor	13. 04. 1924	Řevničov	Z	664	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	511	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Ludmila	Florová	28. 02. 1901	Řevničov	Z	662	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	509	27. 04. 1942	Terezín	Izbica

Sabina	Freundlichová	13. 08. 1879	Nové Strašecí	Z	637	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	410	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Adalbert	Friedmann	17. 04. 1923	Žilina	Z	745	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	649	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Oskar	Friedmann	03. 11. 1885	Žilina	Z	746	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	924	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Otto	Friedmann	24. 10. 1919	Žilina	Z	89	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	648	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Tibor	Friedmann	22. 03. 1919	Nové Strašecí	Z	608	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	730	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Hermína	Gellnerová	19. 10. 1877	Slaný	Z	483	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	357	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Herbert	Glaser	14. 11. 1931	Řevničov	Y	434	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	333	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Bedřich	Glück	10. 01. 1939	Slaný	Z	470	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	997	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Eliška	H. Glücková	20. 05. 1912	Slaný	Z	471	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	996	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Jindřich	Goldberger	18. 07. 1879	Slaný	Z	469	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Eliška	Goldbergerová	08. 12. 1877	Slaný	Z	468	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	1196	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Max	Goldmann	21. 11. 1921	Nové Strašecí	Z	602	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dl	96	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Kamila	Grafová	11. 06. 1885	Nové Strašecí	Z	638	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	411	17. 03. 1942	Terezín	Izbica

Hildegarda	Grasová	15. 08. 1890	Srbeč	Z	26	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	365	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Anna	Hahnová	01. 01. 1880	Klobuky	Z	423	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	355	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Arnošt	Heller	02. 07. 1869	Vraný	Z	429	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Vilém	Heller	12. 08. 1889	Řevničov	Y	649	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	964	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Zikmund	Heller	10. 04. 1885	Pozdeň	Z	410	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	344	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Hilda	Hellerová	24. 02. 1902	Řevničov	Y	648	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	963	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Josef	Hochner	10. 03. 1889	Srbeč	Z	666	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	388	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Oliver	Hochner	28. 08. 1921	Srbeč	Z	668	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	390	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Marie	Hochner- ová	30. 03. 1897	Srbeč	Z	667	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	389	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Eduard	Hybš	17. 01. 1923	Slaný	Z	565	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	630	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Pavel	Hybš	16. 10. 1927	Slaný	Z	566	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	489	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Rudolf	Hybš	18. 08. 1895	Slaný	Z	564	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	488	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Albína	Hybšová	12. 02. 1886	Slaný	Z	567	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Et	203	23. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Jana	Javorková	21. 03. 1907	Hnidousy	Y	4	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	350	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Mořic	Kaldor	18. 08. 1893	Nové Strašecí	Z	793	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	443 6	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Otakar	Kaldor	15. 01. 1926	Nové Strašecí	Z	791	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	338 3	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Alžběta	Kaldorová	20. 08. 1901	Nové Strašecí	Z	792	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	443 7	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Gertruda	Kaldorová	03. 07. 1928	Nové Strašecí	Z	790	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	338 2	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Alžběta	Karsová	23. 04. 1929	Řevničov	Y	236	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eo	496	06. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Irma	Kasvanová	23. 09. 1901	Vraný	Z	432	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ev	184 9	28. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Alice	Kaswanová	07. 02. 1927	Vraný	Z	431	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Es	320	19. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Rut	Kaswanová	08. 02. 1937	Vraný	Z	430	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ev	184 4	28. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Josef	Katz	12. 12. 1878	Srbeč	Y	99	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	299	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Rudolf	Katz	11. 05. 1911	Srbeč	Y	102	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ag	322	01. 04. 1942	Terezín	Piaski
Edita	Katzová	10. 01. 1917	Srbeč	Y	101	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ag	321	01. 04. 1942	Terezín	Piaski
Leopoldina	Katzová	01. 04. 1895	Budenice	Cw	36	09. 03. 1943	Praha	Terezín
				Dx	25	20. 03. 1944	Terezín	Osvětim

Olga	Katzová	07. 01. 1883	Srbeč	Y	100	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	300	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Ervín	Kellner	05. 07. 1908	Klobuky	Z	425	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eb	222 5	18. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Josef	Kellner	07. 11. 1903	Klobuky	Z	424	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eb	222 6	18. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Marie	Kellnerová	11. 02. 1875	Klobuky	Z	426	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Jana	Kofflerová	17. 04. 1914	Slaný	Z	458	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	393	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Richard	Kohn	26. 08. 1872	Řevničov	Y	422	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Helena	Kohnová	28. 06. 1890	Kamenné Žehrovice	Z	32	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	986	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Ida	Kohnová	23. 11. 1884	Řevničov	Y	421	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	636	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Vilemina	Kohnová	03. 08. 1893	Řevničov	Y	697	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	323	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Josef	Köppl	10. 02. 1884	Zlonice	Z	612	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	295	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Zděnka	Köpplová	26. 06. 1891	Zlonice	Z	613	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	297	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Berta	Korcová	12. 07. 1857	Slaný	Z	629	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Marta	Korcová	09. 12. 1903	Slaný	Z	631	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eq	558	12. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Bedřich	Korec	11. 08. 1942	Slaný	Z	826	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eq	556	12. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Jiří	Korec	10. 07. 1937	Slaný	Z	630	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eq	557	12. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Karel	Korec	31. 03. 1898	Slaný	Z	628	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Alfred	Kornfeld	17. 09. 1878	Řevničov	Y	581	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Aneta	Kornfeldová	24. 12. 1890	Řevničov	Y	582	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	616	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Růžena	Körperová	21. 07. 1881	Řevničov	Y	62	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	870	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Jiří	Kraus	04. 08. 1919	Nové Strašecí	Z	603	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	482 5	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Leo	Kraus	05. 07. 1901	Pchery	Z	801	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA x	59	14. 07. 1942	Terezín	Malý Trostinec
Maximilián	Kraus	18. 04. 1874	Pchery	Z	799	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	120 0	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Reinhold	Kraus	28. 06. 1897	Slaný	Z	601	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	729	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Anna	Krausová	16. 04. 1913	Pchery	Z	800	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA x	60	14. 07. 1942	Terezín	Malý Trostinec
Hanuš	Kriegs- mann	19. 03. 1931	Zlonice	Z	590	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	652	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Klára	Kriegs- mannová	14. 04. 1903	Zlonice	Z	587	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	651	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Adolf	Kupfer	16. 11. 1878	Srbeč	Y	20	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Leo	Kupfer	10. 11. 1907	Srbeč	Y	21	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	598	25. 04. 1942	Terezín	Varšava

Flora	Kupferová	17. 09. 1879	Srbeč	Y	19	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	297	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Regina	Kussá	19. 06. 1868	Slaný	Z	457	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	288	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Isidor	Lauer	25. 04. 1880	Řevničov	Z	816	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	775	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Rudolf	Lauer	28. 10. 1878	Řevničov	Y	60	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	446	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Anna	Lažanská	14. 09. 1889	Slaný	Z	643	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	354	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Jindřich	Lažanský	17. 11. 1886	Slaný	Z	642	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	353	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Otto	Lažanský	01. 08. 1922	Slaný	Z	644	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	355	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Bohumil	Lederer	17. 07. 1869	Srby	Z	167	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	356	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Jindřich	Lederer	27. 12. 1925	Řevničov	Cv	960	06. 03. 1943	Praha	Terezín
				El	219	29. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Karolina	Ledererová	07. 07. 1873	Srby	Z	168	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	357	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Emil	Lekner	10. 06. 1869	Slaný	Z	453	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Ema	Leknerová	09. 05. 1881	Slaný	Z	454	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	592	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Jiří	Lissau	02. 10. 1938	Lány	Z	169	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	814	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Otto	Lissau	14. 08. 1897	Lány	Z	172	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	811	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Hana	Lissauová	04. 02. 1930	Lány	Z	170	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	813	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Marie	Lissauová	03. 11. 1898	Lány	Z	171	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	812	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Regina	Lissauová	20. 04. 1857	Lány	Z	173	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Jindřich	Löbl	15. 02. 1881	Smečno	Y	500	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	937	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Žofie	Löblová	19. 07. 1880	Smečno	Y	501	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	938	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Vítězslav	Löwner	19. 04. 1860	Řevničov	Ca	102	24. 10. 1942	Praha	Terezín
Kateřina	Löwnerová	03. 06. 1871	Řevničov	Ca	101	24. 10. 1942	Praha	Terezín
Arnošt	Löwy	21. 06. 1909	Slaný	Z	654	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bc	40	25. 08. 1942	Terezín	Malý Trostinec
Artur	Löwy	11. 01. 1910	Řevničov	Z	28	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	627	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Bedřich	Löwy	04. 03. 1926	Řevničov	Y	694	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	310	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Emanuel	Löwy	20. 03. 1872	Hnidousy	Y	14	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	251	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Josef	Löwy	22. 12. 1921	Řevničov	Y	679	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	513	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Josef	Löwy	19. 03. 1926	Řevničov	Y	371	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA i	691	13. 06. 1942	Terezín	Neznámé místo

Karel	Löwy	15. 09. 1902	Řevničov	Y	590	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ek	477	28. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Karel	Löwy	27. 11. 1913	Kvíček	Z	191	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	328	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Leo	Löwy	15. 06. 1895	Řevničov	Y	368	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA i	688	13. 06. 1942	Terezín	Neznámé místo
Leopold	Löwy	22. 12. 1867	Bilíčov	Z	447	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Oskar	Löwy	29. 03. 1894	Hnidousy	Y	10	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Ota	Löwy	19. 11. 1931	Řevničov	Y	695	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	311	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Otto	Löwy	22. 06. 1913	Slaný	Z	653	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ar	459	28. 04. 1942	Terezín	Zamošć
Petr	Löwy	27. 11. 1941	Praha XII	Ez- St_32	120	27. 07. 1942	Praha	Terezín
Rudolf	Löwy	09. 10. 1897	Řevničov	Y	692	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	308	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Rudolf	Löwy	24. 12. 1912	Kvíček	Z	192	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	329	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Viktor	Löwy	17. 09. 1915	Kvíček	Z	189	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	326	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Albina	Löwyová	04. 11. 1899	Řevničov	Y	693	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	309	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Anelisa	Löwyová	04. 01. 1936	Řevničov	Y	592	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	288	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Arnoštka	Löwyová	22. 02. 1881	Slaný	Z	655	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	387	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku

Berta	Löwyová	14. 02. 1871	Pozdeň	Z	428	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	287	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Eliška	Löwyová	11. 07. 1904	Hnidousy	Y	11	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	459 8	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Erna	Löwyová	18. 07. 1920	Řevničov	Y	370	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA i	690	13. 06. 1942	Terezín	Neznámé místo
Hana	Löwyová	10. 08. 1930	Hnidousy	Y	12	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	459 9	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Matylda	Löwyová	11. 10. 1867	Hnidousy	Y	13	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	295	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Regina	Löwyová	02. 10. 1875	Kvíček	Z	190	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	327	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Rosa	Löwyová	19. 04. 1898	Řevničov	Y	369	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA i	689	13. 06. 1942	Terezín	Neznámé místo
Růžena	Löwyová	06. 03. 1911	Hnidousy	Y	15	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Valerie	Löwyová	17. 09. 1904	Řevničov	Y	591	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	287	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Bedřich	Mandelik	25. 11. 1989	Tuchlovice	Y	707	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Em	180	01. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Milan	Mandelik	26. 09. 1937	Tuchlovice	Y	710	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	114 2	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Hana	Mandelik- ová	12. 12. 1912	Tuchlovice	Y	708	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	114 0	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Miluše	Mandelik- ová	17. 09. 1936	Tuchlovice	Y	709	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	114 1	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim

Otto	Mann	22. 02. 1900	Řevničov	Y	439	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	307	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Anna	Mannová	04. 09. 1893	Řevničov	Y	438	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	306	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Klára	Mautner- ová	20. 07. 1879	Nové Strašecí	Z	617	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	364	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Gerhard	Mühlstein	26. 08. 1921	Řevničov	Y	6	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	157 5	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Karel	Mühlstein	10. 04. 1880	Řevničov	Y	7	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Ema	Mühlstein- ová	03. 03. 1896	Řevničov	Y	8	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	157 6	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Emanuel	Neumann	28. 10. 1889	Pozdeň	Z	452	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	678	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Karel	Neumann	19. 07. 1897	Brandýsek	Z	184	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	325	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Otto	Neumann	17. 07. 1890	Klouby	Z	437	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	489	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Viktor	Neumann	12. 07. 1879	Slaný	Z	633	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Vladimír	Neumann	14. 12. 1911	Slaný	Z	632	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dl	359	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Hilda	Neumann- ová	09. 11. 1900	Brandýsek	Z	183	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	324	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Ilona	Neumann- ová	13. 12. 1924	Brandýsek	Z	182	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	323	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Jiřina	Neumann- ová	01. 02. 1920	Slaný	Z	636	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dl	146 4	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim

Julie	Neumann-ová	08. 05. 1885	Slaný	Z	634	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dl	146 5	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Milada	Neumann-ová	29. 05. 1909	Slaný	Z	635	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dl	146 6	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Otilie	Neumann-ová	28. 02. 1894	Slaný	Z	438	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	488	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Ferdinand	Penížek	30. 10. 1902	Slaný	Z	627	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Rudolf	Pick	24. 12. 1880	Hnidousy	Z	675	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	591	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Františka	Picková	10. 09. 1885	Hnidousy	Z	676	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	592	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Mariana	Poláčková	15. 04. 1909	Libušín	Z	748	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				En	271	04. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Hugo	Popper	28. 12. 1874	Slaný	Z	591	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ev	179 0	28. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Josef	Popper	27. 05. 1940	Rynholec	Dv	9	25. 02. 1944	Praha	Terezín
				Er	141 4	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Karel	Popper	18. 11. 1906	Rynholec	Y	409	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	139 1	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Eliška	Popperová	21. 10. 1883	Slaný	Z	592	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ev	179 1	28. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Helena	Popperová	05. 09. 1942	Rynholec	Dv	10	25. 02. 1944	Praha	Terezín
				Er	141 5	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Egon	Presser	14. 03. 1917	Slaný	Z	787	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	294 4	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim

Růžena	Presserová	03. 07. 1882	Slaný	Z	786	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	284 4	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Otta	Prisker	10. 04. 1870	Zlonice	Z	588	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	377	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Olga	Priskerová	22. 01. 1878	Zlonice	Z	589	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	234	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Josef	Propper	30. 06. 1901	Srbeč	Y	27	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	157 7	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Emil	Propper	29. 06. 1905	Vraný	Z	441	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	544	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Jiří	Propper	25. 06. 1933	Srbeč	Y	29	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	157 9	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Josef	Propper	22. 08. 1876	Vraný	Z	445	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Karel	Propper	05. 12. 1907	Zlonice	Z	703	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	299	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Otakar	Propper	02. 02. 1883	Vraný	Z	436	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	629	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Otto	Propper	08. 06. 1913	Vraný	Z	444	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	548	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Berta	Propperová	26. 07. 1884	Vraný	Z	435	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	447	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Edita	Propperová	24. 12. 1934	Vraný	Z	443	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	546	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Irma	Propperová	18. 12. 1902	Vraný	Z	442	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	545	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku

Josefa	Propperová	30. 11. 1877	Vraný	Z	413	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	354	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Marta	Propperová	04. 06. 1910	Srbeč	Y	28	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	157 8	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Zdenka	Propperová	15. 07. 1936	Vraný	Z	444	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Be	547	01. 09. 1942	Terezín	Raasiku
Alžběta	Pugnarová	31. 08. 1886	Slaný	Cv	887	06. 03. 1943	Praha	Terezín
				Eq	811	12. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Emil	Rainmann	19. 05. 1888	Bílíchov	Z	440	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	677	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Otta	Rainmann	10. 05. 1920	Bílíchov	Z	439	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	676	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Marta	Rainmann-ová	15. 12. 1892	Řevničov	Z	665	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	896	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Laura	Reifová	17. 09. 1900	Hořešovice	Dt	49	10. 01. 1944	Praha	Terezín
				Eq	829	12. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Otto	Rein	09. 05. 1875	Řevničov	Y	731	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	345	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Pavel	Rein	04. 09. 1879	Řevničov	Y	723	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Al	330	23. 04. 1942	Terezín	Lublin
Mina	Reinová	19. 07. 1895	Řevničov	Y	730	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	344	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Ruth	E. Reinová	12. 05. 1940	Řevničov	Y	728	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	349	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Luisa	Reiserová	14. 07. 1881	Slaný	Z	545	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	287	27. 04. 1942	Terezín	Izbica

Eliška	Riemerová	04. 06. 1880	Knovíz	Z	580	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				An	650	25. 04. 1942	Terezín	Varšava
Oskar	Rosenbaum	19. 09. 1891	Slaný	Z	467	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Ida	Rosenbaum -ová	10. 07. 0897	Slaný	Z	466	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	411	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Lydia	Rosenbaum -ová	04. 09. 1937	Slaný	Z	465	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ep	412	09. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Irma	Rynešová	21. 06. 1911	Rynholec	Dv	8	25. 02. 1944	Praha	Terezín
				Er	141 3	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Bedřich	Salus	21. 12. 1900	Pchery	Z	211	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	336	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Bohumil	Salus	09. 06. 1936	Pchery	Z	208	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	333	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
František	Salus	10. 09. 1901	Hnidousy	Z	677	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	339 3	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Jindřich	Salus	08. 12. 1899	Olšany	Z	810	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	746	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Otto	Salus	24. 11. 1889	Třebichovi- ce	Z	212	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	291	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Hedvika	Salusová	22. 02. 1899	Pchery	Z	210	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	335	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Marie	Salusová	10. 05. 1867	Pchery	Z	207	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dr	182 6	15. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Marie	Salusová	18. 06. 1897	Třebichovi- ce	Z	213	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	292	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim

Marta	Salusová	20. 05. 1907	Hnidousy	Z	678	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	339 4	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Pavla	Salusová	29. 01. 1895	Olšany	Z	126	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	373	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Věra	Salusová	23. 09. 1930	Pchery	Z	209	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	334	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Karolína	Schatoplet- ová	07. 06. 1877	Řevničov	Y	589	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	286	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Jindřich	Scheider	22. 11. 1869	Tuchlovice	Y	408	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	328	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Hermína	Scheider- ová	06. 05. 1883	Tuchlovice	Y	407	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	327	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Ludmila	Scheider- ová	04. 09. 1910	Tuchlovice	Y	240	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA k	127	12. 06. 1942	Terezín	Trawniki
Magdalena	Scheider- ová	12. 02. 1909	Tuchlovice	Y	206	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				AA k	125	12. 06. 1942	Terezín	Trawniki
Eva	Scheider- ová	25. 06. 1938	Zlonice	Z	611	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dz	296	15. 05. 1944	Terezín	Osvětim
Vilém	Schulz	12. 09. 1919	Řevničov	Y	588	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	470	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Pavel	Sebes	25. 11. 1926	Budeničky	Cy	99	09. 04. 1943	Praha	Terezín
Karel	Seiner	17. 09. 1899	Slaný	Z	593	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Bedřich	Sibler	01. 11. 1890	Řevničov	Y	22	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ar	103	28. 04. 1942	Terezín	Zamošć
Rudolf	Sibler	13. 02. 1889	Řevničov	Y	729	22. 02. 1942	Kladno	Terezín

Berta	Siblerová	15. 09. 1889	Řevničov	Y	762	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ar	105	28. 04. 1942	Terezín	Zamošć
Jindřiška	Siblerová	15. 03. 1930	Řevničov	Y	761	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ar	104	28. 04. 1942	Terezín	Zamošć
Emil	Singer	04. 07. 1877	Libušín	Y	575	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
Františka	Singerová	13. 02. 1871	Libušín	Y	576	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	267	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Josef	Šmolka	11. 12. 1922	Nové Strašecí	Z	605	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Er	998	16. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Heinz	Spiegel	22. 01. 1937	Slaný	Z	461	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	826	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Otta	Spiegel	26. 04. 1889	Slaný	Z	463	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	828	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Eliška	Spiegelová	10. 10. 1896	Slaný	Z	462	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	827	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Hermína	Šťastná	07. 09. 1935	Slaný	Z	571	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	4	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Valerie	Šťastná	23. 08. 1900	Slaný	Z	570	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	3	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
František	Šťastný	25. 08. 1887	Slaný	Z	569	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	2	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Jindřich	Šťastný	02. 11. 1936	Slaný	Z	568	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	1	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Adolf	Stein	14. 09. 1890	Třebichovice	Z	204	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	330	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim

Adolf	Stein	30. 10. 1908	Čelechovice	Z	225	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	83	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Arnold	Stein	07. 09. 1877	Čelechovice	Z	233	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	360	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Heřman	Stein	10. 10. 1904	Čelechovice	Z	227	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	215	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Josef	Stein	03. 07. 1915	Libušín	Z	9	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	554	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Karel	Stein	25. 02. 1879	Smečno	Z	4	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	253 9	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Max	Stein	16. 01. 1892	Čelechovice	Z	222	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aa	650	11. 03. 1942	Terezín	Izbica
Richard	Stein	17. 07. 1897	Čelechovice	Z	226	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	825	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Max	Steiner	09. 02. 1872	Libušín	Y	580	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	338	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Aloisie	Steinerová	03. 09. 1876	Libušín	Y	579	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	337	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Pavla	Steinerová	14. 07. 1857	Praha II	AA n	24	06. 07. 1942	Praha	Terezín
Charlota	Steinová	11. 07. 1935	Čelechovice	Z	223	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	85	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Ela	Steinová	28. 06. 1902	Čelechovice	Z	232	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	341	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Eva	Steinová	09. 10. 1925	Třebichovice	Z	206	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	332	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim

Hana	Steinová	28. 12. 1915	Čelechovice	Z	224	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	84	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Jetty	Steinová	23. 08. 1872	Čelechovice	Z	228	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	359	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Klementina	Steinová	13. 01. 1894	Třebichovice	Z	205	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	331	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Valerie	Steinová	04. 07. 1884	Smečno	Z	2	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	253 8	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Abraham	Stockhammer	27. 01. 1899	Slaný	Z	480	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	351	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Erik	Stockhammer	31. 03. 1933	Slaný	Z	477	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	348	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Zikmund	Stockhammer	27. 07. 1929	Slaný	Z	478	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	349	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Ester	Stockhammerová	29. 12. 1899	Slaný	Z	479	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				By	350	26. 10. 1942	Terezín	Osvětim
Anna	Strickerová	25. 04. 1883	Podlešín	Z	219	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bc	46	25. 08. 1942	Terezín	Malý Trostinec
Blanka	Süsslandová	20. 08. 1923	Brandýsek	Z	194	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	376	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Pavla	Süsslandová	01. 07. 1894	Brandýsek	Z	193	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ab	375	17. 03. 1942	Terezín	Izbica
Rudolf	Tauber	10. 02. 1896	Klobuky	Z	415	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	861	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Albertina	Tauberová	28. 04. 1869	Motyčín	Y	24	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bw	252	19. 10. 1942	Terezín	Treblinka

Hana	Tauberová	27. 12. 1930	Klobuky	Z	414	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	860	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Marie	Tauberová	28. 03. 1904	Klobuky	Z	416	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	873	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Adolf	Taussig	29. 04. 1896	Řevničov	Y	43	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				El	120 9	29. 09. 1944	Terezín	Osvětim
Jana	Taussigová	17. 10. 1868	Řevničov	Y	42	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Ds	158 0	18. 12. 1943	Terezín	Osvětim
Alfred	Vogl	16. 08. 1896	Řevničov	Y	233	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Em	179	01. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Erik	Vogl	12. 12. 1925	Řevničov	Y	218	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Dm	281 5	06. 09. 1943	Terezín	Osvětim
Erna	Voglová	11. 03. 1898	Řevničov	Y	234	22. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Eo	493	06. 10. 1944	Terezín	Osvětim
Anděla	Weilová	24. 06. 1874	Slaný	Z	501	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
Josef	Winternitz	10. 11. 1922	Kvíc	Z	614	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	450	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Ludvík	Winternitz	14. 10. 1874	Slaný	Z	616	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	381	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Anna	Winternitz-ová	29. 11. 1892	Slaný	Z	615	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Bv	380	15. 10. 1942	Terezín	Treblinka
Josef	Zenker	03. 07. 1876	Hnidousy	Z	594	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	194	27. 04. 1942	Terezín	Izbica
Pavlína	Zenkerová	04. 07. 1874	Hnidousy	Z	595	26. 02. 1942	Kladno	Terezín
				Aq	195	27. 04. 1942	Terezín	Izbica

Zdroj: vlastní zpracování dle holocaust.cz

Nejčastějším příjmením zesnulých Židů v průběhu druhé světové války registrovaných v Protektorátu ve městě Slaný je Löwy/Löwyová, které se zde nachází 29× (z toho 17 mužů a 12 žen). Většina nositelů tohoto příjmení pocházela z Řevničova, který se nachází 22 kilometrů od Slaného. Další početné příjmení pocházející z této oblasti bylo Beck/Becková 13×, kde osm nositelů jména pocházelo z Knovíze. Propper/Propperová se v tabulce nachází 12×, z toho osm pocházelo z Vraného. 11× se vyskytovalo příjmení Neumann/Neumannová, které mělo šest zastoupení ve Slaném a Salus/Salusová, které mělo pět nositelů jména v Pcherech. Za zmínku stojí ještě 8× příjmení Ekstein/Eksteinová, kdy sedm nositelů pocházelo z Řevničova, a 8× se vyskytlo i příjmení Stein/Steinová, které mělo čtyři zástupce v Čelechovicích.

Mezi nejčastější místa posledního bydliště před deportací se řadí Slaný s počtem 80 osob a Řevničov s počtem 69 osob. Zde se rozchází informace publikaci Slaný a Slánsko v letech 1939–1945, ve které je uvedeno 81 Židů ze Slaného. Rozdílů mezi oběma zdroji je však více. Mořic Beneš má v knize údaj, že bydlel ve Slaném. V tabulce je u posledního bydliště uvedená Praha. Do Terezína byl transportován z Prahy, což uvádějí oba zdroje. Oto Buchführer a Rudolf Hybš mají v knize uvedené místo úmrtí Dachau, ale v tabulce je uvedeno poslední místo Osvětim. V knize není uvedeno jméno Rudolf Epstein a Otilie Neumann, ale v tabulce mají poslední bydliště Slaný a poslední informací je transport do koncentračního tábora Izbica. Na druhou stranu v knize jsou uvedeny dva údaje, které v tabulce nejsou. První o Edgarovi Krausovi, který bydlel před válkou ve Slaném a byl poslán do Terezína a následně do Osvětimi. Druhý byl Armin Reiser, který byl poslán do koncentračního tábora v Mauthausen, kde v roce 1941 zemřel.

30 Židů z tohoto seznamu zemřelo již v koncentračním táboře Terezín, z tohoto počtu jich 12 pocházelo ze Slaného.

5.6 Po stopách Židů ve Slaném

Prohlídka po židovských památkách s paní průvodkyní a znalkyní dějin Židů Alenou Zahrádkovou se konala dne 6. března 2020 a byla zahájena u Pražské brány, která v současnosti už nestojí. *„Tady vidíte zeď, která značila hradby města a tady dříve stála ta brána. Slaný mělo ještě další dvě brány. Lounskou, která také už nestojí, a Velvarskou. Ta jediná zůstala zachovaná. Za Jiřího z Poděbrad Židé nesměli ve Slaném přespávat, ale byly určité výjimky. Někteří Židé ve městě žili jako lékaři nebo mastičkáři, protože Židé*

byli vždy vzdělaní a některým se dostalo těchto privilegií. Když chtěli Židé projít do města za obchodem, tak museli zaplatit jeden groš. Dokonce tady byla i socha, která to znázorňovala, ale bohužel se nedochovala.“

Prohlídka pokračovala ke slánské synagoze. *„Tady je synagoga, která je ve slohu maurském. Na té hlavní budově nad vchodem vidíte deset božích přikázání, podle kterých se Židé řídí. Ty Boží přikázání jsou na velkých Mojžíšových deskách.“* Tyto desky jsou znázorněny v příloze 12. *„Hlavní část budovy byla synagoga a ta vedlejší byla škola. Tu následně zrušili a žáci se učili v synagoze. Na budově v okenicích už chybí Davidova hvězda. Také v budově byla místnost, kde se Židé umývali. Muži tam chodívali většinou před bohoslužbou a ženy po menstruaci, aby byly čisté. Navíc Židovky měly vlastní vchod ze strany budovy, aby nerušily muže při bohoslužbě. Poslední bohoslužby zde byly v třicátých letech dvacátého století, protože po roce 1939 byla Židům mimo jiné odebrána možnost chodit do synagogy.“*

Následný vstup dovnitř synagogy a prohlídku původního stropu policie umožnila. Cesta do horního patra vedla přes schody, které vedly na ženskou galerii. Nahoře se naskytl pohled na bledě modrý strop s hvězdičkami zobrazený v příloze 13. *„Strop je tady původní a jak vidíte, jsou tady ještě ty hvězdičky. Tady, jak teď stojíme, byl ochoz, a lustry, které vidíte, jsou z doby, kdy zde byl ještě archiv. V době archivu tady byly jen regály, které se daly rozebrat a mohlo se to tak vrátit do původního stavu. Policie si to přestavěla na pevné patro pro jejich účely.“*

Dalším bodem prohlídky byl dům v Templu, kde se Židé modlivali, než židovské bratrstvo postavilo synagogu. Nyní je zde pekařství. Během průchodu velvarskou bránou: *„Za původními hradbami si slánští obyvatelé museli vystavět nový hřbitov, protože ten původní, který byl u Pražské brány, už nevyhovoval velikosti a počtu obyvatel města. Na starém hřbitově bylo pohřbíváno několik lidí na sebe. Proto si vystavěli nový větší hřbitov za městskými branami a šlo se k němu právě touto Velvarskou bránou. Židé tak měli svůj hřbitov.“*

Za Velvarskou bránou je památník obětem popraveným a umučeným během druhé světové války. Památník je zobrazen na fotografii v příloze 14. *„Pomník byl postaven v roce 1965 a na desce je jmenný seznam obětí. Většina obětí jsou židovského původu, ale nikdy to nebylo řečeno oficiálně. Nikdy se neřeklo, že většina těch obětí je židovského původu, nikdy. Nikdo z těch lidí na pomníku nebojoval v odboji proti fašistům, ale chtěli si jen zachránit holý život.“*

Poslední část prohlídky byla na židovském hřbitově, který je na konci města a v tehdejší době byl velmi odlehlý od Slaného a jeho částí. *„Jak vidíte, na obřadní síni je ještě zachovalá Davidova hvězda, která je chráněna proti zničení ocelovou konstrukcí“*. Obřadní síň je na fotografii v příloze 15. *„Vedle obřadní síně vidíte dva domy. Jeden sloužil k očištění mrtvého těla před obřadem a druhý byl dům hrobníka. Prostor, který vidíte, byl původně celý hřbitovem, ale po druhé světové válce se zde přestalo pohřbívat. Část pozemku byla prázdná a nevyužívaná, proto si ho soukromníci mohli koupit. Zachovala se jen část hřbitova. Nejstarší hroby jsou podél té dlouhé zdi. Hroby zde nejsou nijak honosně zdobeny, na některých je jen znázorněna Davidova hvězda. Jak vidíte, mnoho hrobů je zarostlých břečťanem a některé přes něj nejsou ani vidět. Bohužel u některých náhrobků už není dohledatelné, kdo je zde pochován. Hřbitov byl prohlášen za národní památku v roce 2010.“*

Tím byla prohlídka ukončena. Po prohlídce byla zmíněna ještě zajímavost, kdy slánští Židé chodili pracovat do šachet dolů Mayrau, kde se těžilo černé uhlí. Důl Mayrau se nacházel ve Vinařicích mezi Kladnem a Libušínem. *„Mnoho z nich se do dolů těšilo, protože se dostali do normálního života. Dolů do podzemí s nimi německé hlídky nechodili a Židé se tam potkávali s horníky, kteří jim nosili jídlo a oblečení. Fungovala tam lidská solidarita.“*

Poslední sdělená informace byla, že všichni Židé, kteří se vrátili do Československa, se ve Slaném dlouhodobě neusadili. Někdo začal žít v Praze, pan Eliáš v Ostravě a většina se odstěhovala do USA a Austrálie.

5.7 Životní příběh slánského Žida pana Luďka Eliáše

Osudy slánských Židů ve 20. století dokládá i životní příběh pana Luďka Eliáše, původním jménem Eckstein, který se narodil 29. července 1923 ve Slaném a zemřel 10. července 2018 v Ostravě.

Obrázek 11 Luděk Eliáš v roce 2016

Zdroj: paměť národa.cz 2020–04–05

Jeho příběh zaujal mnoho autorů, kteří o něm publikovali ve svých dílech. K těmto autorům lze zařadit Milana Hese, který s panem Luděkem Eliášem udržoval pravidelný písemný kontakt. Tyto dopisy byly zaměřeny převážně na dobu německé okupace v době Protektorátu a dobu strávenou v koncentračních táborech. Další autorkou, která vedla s panem Eliášem rozhovor v roce 1996, je Marie Kalubová. Tento rozhovor byl zaměřen na život pana Eliáše od dětství do konce druhé světové války. Mezi výrazné body rozhovoru patřilo období před druhou světovou válkou a pobyt v Terezíně. V knize *Návraty–nenávraty* od autorek Cimrmanové a Hamzové je ve zkratce zmíněn celý život pana Ludřka Eliáše. Tento rozhovor obsahoval i mnoho zajímavostí. Poutavá videa ohledně života v koncentračních táborech Terezín a Osvětim má kanál *Moderní dějiny* na platformě YouTube.

Autoři se zajímali o jeho život od útlého dětství v době, kdy žil ve Slaném přes jeho učňovská léta v Praze. Tato léta byla poznamenána okupací Československé republiky a nástupem persekucí proti židovskému obyvatelstvu. Dále se zaměřili na pobyt v koncentračním táboře Terezín a přesun do Osvětimi, kde pan Eliáš prožil jedny z nejhorších chvil svého života. Popsali přesun do pracovního tábora v Německu a pochod smrti zpět na území Protektorátu. Zmínili i život po druhé světové válce.

Jeho rodina pocházela z vesnice Slivenec nedaleko Prahy. Josef Eckstein, otec Ludřka, se v Praze vyučil řezníkem, ale řeznickou práci nikdy nevykonával, protože neměl rád pohled na krev. Josefa zajímalo mnohem více umění a byl i členem spolku ochotnického divadla. Matku Ludřka, Elsu Kleinovou, poznal právě v tomto spolku, kde

hrála jednu z hlavních postav. Jejich vztah však narušila první světová válka, kdy musel Josef narukovat. Po válce se znovu shledali a uzavřeli manželský svazek.

Zdeněk Eckstein, bratr Lud'ka, se narodil o tři roky dříve, tedy roku 1920. Rodina se přestěhovala do Slaného, kde Josef Eckstein provozoval cihelnu. (V současnosti se na místě cihelny nachází zimní stadion.) Luděk v mládí docházel do Sokola a cvičil na všesokolském sletu. Rodiče byli Čeští Židé, což bylo hnutí, které se snažilo židovskou otázku vyřešit asimilací mezi české obyvatelstvo a oba vystoupili i z židovské náboženské obce. Luděk i jeho bratr Zdeněk byli tak v dětství bez vyznání, protože rodiče zastávali názor, že až budou oba synové starší a získají na věc vlastní názor, rozhodnou se sami, zda budou nějakou víru vyznávat. Luděk se otázkou ohledně Boha v dětství nezatežoval.

Pan Eliáš v dětství ani netušil, že je Žid. Ostatní to věděli i podle jména Eckstein, které ukazovalo na německo-židovský původ. Zjistil to až v obecné škole, kdy na něj nějaký kluk začal pokřikovat: *Žide, co z tebe zbyde, masná polívka, zavřeme tě do chlívků*“. Toto pan Eliáš považoval za urážku a hodil po chlapci kamenem a bohužel se trefil. Tatínek chlapce si přišel stěžovat k Josefu Ecksteinovi. Po této zkušenosti otec Lud'kovi vysvětlil, že má židovské předky. Tuto informaci vzal na vědomí, ale nijak dál se tím nezabýval. Tento nezáměr však trval jen do doby, než se v sousedním Německu ujali vlády nacisté. Otázka omezování Židů se stala tématem rodinných diskuzí Ecksteinových, přesto se jeho rodina stále považovala více za Čechy než za Židy.

Pan Eliáš začal chodit do obecné školy, kde byl jediným Židem ve třídě. Od ostatních se lišil jen tím, že nechodil na náboženství, ale měl hodinu volno. Následně nastoupil do reálného gymnázia ve Slaném. Toto studium musel ve kvartě ukončit, protože jeho otec pragmaticky rozhodl, že dva studenti v této době nejsou pro rodinu praktičtí. Pan Eliáš se učil hůře, a tak výběr padl na něj. Otec rozhodl, že Luděk půjde do Prahy a vyučí se číšníkem. Pan Eliáš nastoupil jako učeň v restauraci Šramota. *„Byl jsem tam do 18. března 1939, poněvadž 15. března přišli Němci a naše země byla okupovaná. Z protilehlého Slovanského domu se stal Německý dům. Normální česká a jistě i židovská kavárenská klientela se vyměnila, poněvadž tam začali chodit oficiři německého wehrmachtu. Pan starosta byl pragmatik a usoudil, že tady mu prostě učedník židovského původu asi nebude těmto hostům příliš vyhovovat, a tak mi dal výpověď.“* Nové místo si pan Eliáš našel v kavárně Daliborka, kde byl tři čtvrtě roku, než přišel ředitel a dal mu napínáčky a tabulku s textem Židům vstup zakázán. Luděk tabulku pověsil a šel domů. Druhý den ráno při příchodu do zaměstnání se ho pak ředitel zeptal, co tady chce a vyhnal

ho z kavárny pryč. Poslední zaměstnání v oboru číšníka měl v Brandýse nad Labem, kde měla jeho matka kontakty a Luděk tak mohl pracovat rok v hotelu jako číšník. Za konec v tomto zaměstnání mohl nějaký horlivec, který vystoupil ve společenstvu hostinců a výčepníků a tvrdil, že Žid v hotelu nemá co pohledávat. Pan Eliáš tak musel z hotelu odejít a vrátil se domů do Slaného.

Před válkou se pan Eliáš i jeho celá rodina velmi kulturně angažovala a měla velký zájem o divadlo. Rodiče byli vášniví ochotníci a byli členy pěveckého sboru Dalibor. Luděk i Zdeněk chodili do houslí a recitovali ve škole různé básně. Kulturní život pan Eliáš vyhledával i v Praze, ale již jen pasivně, protože v té době učni pracovali 10-12 hodin denně a nemohli se aktivně podílet na kulturních akcích. Divadlo navštěvoval i v době německé okupace, kdy to Židé měli zakázané a jednou z divadla dokonce musel utéct před německou hlídkou.

Po návratu do Slaného zjistil, že cihelna má německého správce, ale rodiče stále mohli bydlet v bytě, který v cihelně byl. Matka pana Eliáše v této době byla v domácnosti a otec dělal drobné úřednické práce. Bratr Zdeněk byl přijat na Univerzitu Karlovu na fakultu filosofickou, ale po uzavření vysokých škol nemohl na studia nastoupit. Zanedlouho poté onemocněl tuberkulózou a měl i další zdravotní komplikace. Před odchodem do Terezína byl celou dobu v Praze v různých nemocnicích. Ve Slaném pan Eliáš pracoval jako topič v cihelně nebo přidával zedníkům a dlaždičům. Následně byli v zimě roku 1941 Židé posláni stahovat dříví z křivoklátských lesů. Následně byl poslán jako horník do šachty Mayrau nedaleko Kladna. Bydleli v nedaleké vesnici Libušín a spali v jednom ze skladů.

Němci židovské obyvatelstvo velmi omezovali, ale pan Eliáš tento fakt bral jako součást života v této době. Tvrdil o sobě, že byl vždy šťastná povaha. Na druhou stranu rodiče to prožívali mnohem hůře. V této době se snažili oba syny dostat i do zahraničí, přesněji do Velké Británie, ale k odchodu nikdy nedošlo kvůli pomalému průběhu vyřizování všech náležitostí. Rodina Ecksteinů věděla o nebezpečí transportů, ale neuměla si konkrétně představit, co je po vysídlení čeká. Poté co se otevřelo terezínské ghetto, považovalo mnoho Židů tuto skutečnost za dobrou zprávu, protože se nacházelo stále na území Čech a nebylo to něco neznámého daleko v cizině. Nikdo ze Židů netušil, že se nejedná o konečnou stanici.

Pan Eliáš s rodiči odjel do Terezína, když mu bylo osmnáct a půl. Před transportem do Terezína byli Židé shromážděni v nějaké budově u nádraží v Kladně. Transporty

z oblasti Kladna a Slaného byly dva, označené písmeny Y a Z. Rodina Ecksteinova byla ve druhém transportu Z. Během registrace se poprvé dostali do kontaktu s německými jednotkami SS, které jim jasně naznačovali, že jsou Židé podčlověkem. Jednání vojáků ukazovalo, že Žid je podrasa před německou árijskou rasou. Ovšem k fyzickým trestům zde ještě nedocházelo. V budově u nádraží přespali jednu noc a druhý den byli nahnáni do starých osobních vagonů a byli odvezeni do Terezína. Potíže nastaly po příjezdu hlavně starým lidem, protože v této době ještě nevedla dráha z Bohušovic do Terezína a museli tuto cestu ujit pěšky s těžkým padesátikilovým zavazadlem, které si každý Žid do Terezína vezl. V tomto zavazadle měl svůj jediný majetek. Dlouhý průvod lidí se táhl do terezínské pevnosti, ve které ještě v roce 1942 žilo civilní obyvatelstvo. Lišili se od Židů tím, že neměli Davidovu hvězdu na oblečení a mohli chodit po chodníku. Následovalo třídění Židů na práce schopné a práce neschopné. Pan Eliáš zmiňuje zajímavé setkání s Adolfem Fischerem, kterého potkal při práci v Praze. Rozhovor byl velmi krátký a divný, protože se Adolf nedíval panu Eliášovi do očí a byl roztěkaný. Následně se jeden ze starších vězňů pana Eliáše zeptal, zda ví, kdo to je. Pan Eliáš odvětil, že je to řezník z Prahy pan Fischer. Načež mu vězeň řekl, že je to terezínský kat, který vedl popravu několika Židů. Tito Židé se snažili před několika týdny navázat spojení s okolním světem a byli odsouzeni ke smrti. Takto začal panu Eliášovi pobyt v Terezíně.

Následně byl pan Eliáš přemístěn do jiných kasáren, kde byli mladí práce schopní lidé. Noc trávili v jedné velké hale na slavníku, která malým místem na spaní připomínala krabici sardinek. Mezi nejdůležitější věc, kterou si pan Eliáš sebou vzal do koncentračního tábora, zařadil na první místo teplé oblečení, protože v únoru během odsunu Židů do Terezína byla v Terezíně velká zima. Důležité byly zásoby jídla, které si dovezl z domova. V noci byl velmi užitečný spací pytel, který si Židé nechávali před odsunem ušít. Stravy v koncentračním táboře byl nedostatek, hlavně pro lidi vykonávající manuální práce. Pan Eliáš poprvé v životě poznal velký nedostatek jídla, ale obrovský hlad to ještě nebyl.

První prací pana Eliáše v Terezíně byla práce hrobníka. Z počátku nebyla úmrtnost v ghettu tak vysoká a do hrobů se pohřbívalo po jedné osobě. Podmínky práce byly obtížné kvůli zmrzlé půdě, přičemž pan Eliáš měl jen krumpáč na vykopání hrobu. Vykopat jeden hrob bylo velmi fyzicky náročné a vykopat hrob v této zimě zabralo mnoho času. Hroby byly hloubeny mimo Terezín. Dnes se zde nachází pietní hřbitov. Pan Eliáš tuto práci

vykonával zhruba měsíc, než se naskytla možnost jít pracovat na kladenskou šachtu Mayrau.

Pan Eliáš se dobrovolně přihlásil a díky předešlé zkušenosti s hornictvím byl do skupiny, které měla kopat černé uhlí vybrán. Shodou okolností spali ve stejné budově v Libušíně, kde spali před odsunem Židů do Terezína. Tentokrát byl v zaměstnání pod dohledem četníků, kteří je hlídali přes noc a dělali jim dozor i cestou na šachtu. Práce v dolech byla velmi namáhavá, přesto se pozitiva našla. Četníci hlídající Židy zůstávali nahoře u výtahu do dolu a Židé se tak v šachtě mohli setkávat s ostatními horníky. V této chvíli si Židé připadali opět jako normální občané. V dolech Židé většinou dělali pomocné práce a tlačili vozíky s uhlím. Jedna směna měla osm hodin, ale někdy Židé dělali i dvě směny za sebou. V dolech, kde nebyly podmínky jednoduché, byla tato směna velmi fyzicky náročná. Množství jídla bylo velmi malé a Židé, kteří tvrdě pracovali tak velmi rychle poznali, co je to mít hlad. Pan Eliáš měl to štěstí, že v dolech potkal jistého pana Gregora, který dříve pracoval v cihelně ve Slaném u jeho otce. Pan Eliáš ho požádal o pomoc. Pan Gregor navázal kontakt s tetou pana Eliáše, které žila v Praze. Teta občas posílala přes pana Gregora balíček s jídlem nebo oblečením. Tento balíček pan Gregor uschoval v nedaleké kůlničce a pan Eliáš si ho tam mohl vyzvednout. Předávání proviantu fungovalo nějaký čas, než si jeden z četníků všiml průběhu předání balíčku a pana Eliáše chytil. Pan Eliáš byl ve velké nejistotě a čekal na důsledky svého jednání na odlehlém místě. Naštěstí nadřízený těchto četníků toto hlášení zničil, a tak pan Eliáš kromě pár hodin strachu unikl bez úhony. Práce v dole Mayrau trvala až do léta. V této době se od ostatních horníků doslechli o atentátu na Heydricha, který znamenal zprísňení dozoru a kontrol. Dozvěděli se také o vypálení Lidic. Nedlouho poté práce v dolech Židům skončila a vrátili se do Terezína.

Když se pan Eliáš vrátil zpět do Terezína v létě roku 1942, potkal svého bratra a znovu se shledal se svými rodiči, kteří na tom nebyli zdravotně nejlépe a byli velmi pohublí. Pan Eliáš byl zařazen znovu do jednotky hrobníků. Poměry se však změnily a kopaly se mnohem větší masové hroby pro třicet až šedesát vězňů. Byli pohřbíváni hlavně staří Židé z Protektorátu a Německa, kteří měli v táboře nelidské podmínky a nulové možnosti hygieny. Tato skupina židů umírala ve velkém počtu a denně se naplnil jeden, někdy i více masových hrobů. Tento velký počet Židů byl do hrobů naskládán a zasypán chlorovým vápnem a následně přikryt zeminou. Pan Eliáš tuto práci vykonával několik měsíců, než se mu podařilo v roce 1943 dostat do kuchyně jako pomocná síla. Tato

pozice měla obrovskou výhodu, že už člověk netrpěl hladem. Sice jedl to stejné jídlo, ale měl ho větší množství. Pan Eliáš takto pomáhal i svému bratrovi a rodičům. Jednoho dne byla do kuchyně přiřazena Eva Langrová, která se panu Eliášovi velice zalíbila, ale Eva ze začátku nechtěla mít s panem Eliášem nic společného. Eva totiž byla přesvědčením komunistka a snažila se proti tehdejšímu režimu aktivně vystupovat. Pana Eliáše viděla jako rozmazleného mladíka z Prahy. Pan Eliáš byl však neústupný a dosáhl svého, dne 15. března 1943 pozval Evu na divadelní představení Brundibár. Po této schůzce spolu navázali vztah.

Některé dny se v Terezíně konaly kulturní večery. Pan Eliáš jeden večer recitoval báseň Josefa Seiferta. Během těchto kulturních večerů poznal i mnoho vážených umělců například Gustava Schorscheho, který pro zájemce o divadlo pořádal kroužky o historii a základech herectví. Člověk mohl díky těmto kulturním akcím, kdy se hrála i divadelní představení zapomenout na nepříjemný okolní svět. Divadla využívali i němečtí důstojníci k zakrytí nelidských podmínek v Terezíně při návštěvě Červeného kříže. V Terezíně se hrály hry, které byly napsány přímo v ghettu a měly protinacistické téma. Pan Eliáš zažil situaci, kdy do sálu přišel během tohoto představení voják Poljak, který uměl česky, a židovští herci museli improvizovat a měnit text. Naštěstí tento voják nebyl nejbystřejší a po chvíli představení, nic netušíc, opustil. I přes velmi dlouhou pracovní dobu si Židé stále našli čas na toto kulturní vyžití a únik od kruté reality, protože to pro mnoho z nich byla velká morální vzpruha.

Pan Eliáš mnoho volného času trávil s Evou Langerovou a v těchto momentech se cítil šťastný i přes podmínky, které v Terezíně panovaly. Pan Eliáš zmínil, že v Terezíně působili tři ilegální složky, a jednou touto složkou byli i komunisté, mezi které se řadila i Eva. Pan Eliáš byl po nějakém čase také do této organizace přijat. Takto fungoval život v Terezíně až do začátku roku 1944.

V roce 1944 se počet transportů z Terezína začal navyšovat. V květnu 1944 byla do transportu zařazena i přítelkyně pana Eliáše, paní Eva Langerová. Pan Eliáš se chtěl přihlásit do stejného transportu dobrovolně, protože nechtěl Evu opustit. Rodiče to panu Eliášovi zakázali, a tak svoji přihlášku nepodal. Následující den byl do téhož transportu zařazen i Zdeněk Eliáš, bratr Lud'ka Eliáše. Když se chtěl po této události pan Eliáš dobrovolně přihlásit do transportu znovu, rodiče už neprotestovali. Věděli, že se vždy o bratra staral.

Před odjezdem byli vězni nahnáni do kasáren, kde končili železniční koleje a tam čekali na další postup. Pár hodin před nástupem přišla za panem Eliášem jeho přítelkyně a oznámila mu, že byla z transportu vyřazena. Toto zařídila komunistická organizace, která měla vliv a možnosti v radě starších. Pro pana Eliáše nastalo obrovské dilema, kdy mohl zradit a opustit svého bratra a zůstat s rodiči a Evou v Terezíně, nebo odjet s bratrem transportem. Gustav Schorche se šel rozloučit s členy divadla, kteří měli odjet a pan Eliáš ho požádal o radu v nastalé situaci. *„Řekl mi větu, kterou do smrti nezapomenu. Řekl: Viš, člověk jednou v životě se dostane do situace, ve které musí sám najít řešení a ve které se ukáže, jaký vlastně je. Podal mi ruku a odešel.“* Pan Eliáš se tedy rozhodl dobrovolně odjet do Osvětimi a nechal rodiče a Evu v Terezíně. Tímto skutkem pro pana Eliáše skončil pobyt v Terezíně.

V květnu roku 1944 byli Židé spolu s bratry Eliášovými vehnáni do tzv. dobytčáků. Každý vagón pojal na padesát lidí, kteří sebou měli malé zavadlo s osobními věcmi. *„Ta cesta byla dost příšerná, se dá říct. Představte si dobytčí vagón, ve kterém je hromada různých balíků, ranců. Padesát lidí všech druhů a velikostí staří, mladí. Kde není možnost jakékoliv hygieny. Kde prostě jediné, co bylo pro konání lidských potřeb, byl jeden nebo dva kýble, které byly velmi záhy naplněny a nebylo možné je ani vylít, ani s nimi nic udělat.“* Situace v transportu byla tak vážná, že jedna paní zešílela a musela být svázána a umlčena. Tento krok byl z důvodu bezpečnosti a snahy o zmenšení traumatické situace pro zbývající vězně. Atmosféra ve vlaku byla těžko popsatelná slovy. Tato cesta trvala dva dny a uprostřed druhé noci teprve zastavili. Pan Eliáš se dostal k zadrátovanému okénku na stropě a zeptal se železničáře na zastávce, kam jedou. Ten mu palcem ukázal do nebe. Pan Eliáš v té době ještě nevěděl, co to znamená, ale podle podmínek v transportu věděl, že je nečeká snadné období. Po příjezdu do Osvětimi byli Židé vyhnáni strážemi tábora, kteří na ně řvali a bili je během vystupování. To mělo za následek, že většina lidí se nedostala ke svému zavazadlu a zůstalo ve vagonu. Hned po příjezdu byli rozděleni muži a ženy. Židé byli seřazeni a šli cestou lemovanou ostnatými dráty. Po několika stech metrech zatočili k bloku číslo devět. Po příchodu na blok jim byla přidělena palanda, kam si oba bratři vylezli a po vyčerpávající cestě vlakem usnuli. Druhý den se noví vězni dozvěděli, kam přijeli a zjistili, co jsou plynové komory. Starší vězni jim ukázali na komín, ze kterého stoupal černý dým. Tam se nacházelo krematorium. Zpočátku tomu nechtěl pan Eliáš uvěřit, ale rychle zjistil, jak to v Osvětimi funguje. Následně dostal pan Eliáš tetování na levou ruku a takto započal jeho dvouměsíční pobyt v Osvětimi.

Normální den v Osvětimi byl velký stereotyp. Začínal ráno nástupem a sčítáním vězňů, na kterém si nacisté velmi potrpěli. Následovala snídaně, kdy vězni dostali naběračku hořké tekutiny. Následně byli vězni povoláni do pracovních skupin a vykonávali zde danou činnost. Když práce nebyla, tak si ji nacisté vymysleli. V poledne byla k obědu polévka. Po obědě se vězni vrátili k práci a večer následoval opět nástup a sčítání. Vězni po nástupu k večeři dostali malý kousek chleba a kousek margarínu nebo náhražku paštiky. Večer byli vězni již v bloku na palandách, kde spalo šest až sedm lidí a nebylo tam místa k hnutí. Vězni byli velmi unavení, podvyživení, a tak usnuli. Každý měl jednu tenkou deku. V zimě si často dva vězni lehli k sobě, aby měli dvojitou pokrývku. Další den probíhal stejným způsobem.

Ráno se na toalety chodilo na povel a intimita v těchto prostorech nebyla vůbec žádná, protože vedle sebe seděli stovky vězňů vedle sebe a na povel konali svoji denní potřebu. Čas na vykonání potřeby byl také odměřený, protože čekali další vězni v řadě. Život v Osvětimi se nedal s normálním životem vůbec srovnat. Nepříjemné bylo dostat se do pracovního komanda, které muselo záchody čistit. Židé chodili špinaví a kvůli tomu se šířily nemoci a infekce.

Boty v Osvětimi byly hrozně důležité, protože v dřevácích se vězeň pohyboval pomalu a byl snadným terčem stráží. Boty se z tohoto důvodu kradly. Člověk, který měl dobré boty si je dával pod hlavu, ale to se nesmělo. Občas v noci byla píšťala a přišel příkaz, aby každý šel ke své obuvi, která musela být dole na podlaze. Vězni, kteří měli boty nahoře, byli tvrdě potrestáni mnoha údery holí. Většinou tohoto člověka smrt potkala do několika dnů.

Pan Eliáš v Osvětimi vykonával různé práce. Nějaký čas čistil latríny. Pár dní škrábal brambory. Během jeho pobytu proběhly dvě selekce. První nastala velmi brzy po příjezdu a lidé se třídili na práce schopné a práce neschopné. Bratři Eliášové měli štěstí, že prošli do pracovní skupiny, protože práce neschopní byli posíláni na smrt do plynových komor. Druhá selekce proběhla koncem června, kdy se sestavoval pracovní transport. Vybíralo se tisíc práce schopných mužů, kteří měli odjet z Osvětimi do pracovního tábora. Tato informace nemusela být však pravdivá, protože mnoho těchto speciálních transportů dělali důstojníci SS jen na oko, aby uklidnili vězně v táboře. Zmíněn byl transport českých Židů, který měl tři a půl tisíce vězňů. Celá tato posádka skončila v plynové komoře, přestože jim bylo oznámeno, že jedou do pracovního tábora. Bratři Eliášové prošli i druhou selekcí

a dostali se do tisícovky vězňů, kteří v tomto případě opravdu odjeli do pracovního tábora Schwarzheide v Německu.

Pobyt v Osvětimi byl velmi psychicky náročný a vězni netušili, zda opravdu odjedou, nebo jde o trik a pošlou je do plynové komory. Každý člen transportu dostal určitý příděl chlebu. Před odjezdem byli vězni seřazeni u krematoria, kde čekali na příjezd transportu. Mezi lidmi se začala šířit poplašná zpráva, že se čeká na uvolnění plynové komory. Psychická odolnost vězňů hrála velkou roli a pan Eliáš tvrdil, že kdo nevěřil v dobrý konec, většinou zemřel. V těchto chvílích byly reakce vězňů různé. Někteří svůj příděl okamžitě snědli, protože věřili v konec svých životů. Druhá část lidí doufala, že vlak přijede a část jídla si ponechaly. Pan Eliáš se řadil k druhé skupině a snědl jen část zásob. Vlaková souprava nakonec přijela a do každého vagónu bylo přiděleno padesát vězňů. Lidé spali na podlaze, ale cesta nebyla tak náročná jako do Osvětimi. Třetí den ráno vlak zastavil na nádraží Schwarzheide a vězni byli odvedeni do malého koncentračního tábora. Při příchodu je poddůstojník SS všechny udeřil rákoskou. Vězni mu tak začali říkat „Rákosník“. Zdejší koncentrační tábor byl oproti Osvětimi lepší. Budovy měly okna, bylo více místa na spaní, protože zde bylo méně vězňů. Palandy byly pouze patrové a spali jen dva vězni vedle sebe.

Úkolem zdejších vězňů bylo odklízet trosky po náletech anglických letadel, která útočila na továrnu se syntetickým benzínem nedaleko tábora. Dále budovali bunkry pro německé vojáky a civilní obyvatelstvo. Práce to byla velice namáhavá a vysilující. Mnoho vězňů zemřelo, protože byli vyhublí a neměli sílu nosit těžký materiál na stavbu bunkrů. Zdeněk Eliáš byl pobyt v pracovním táboře rychle vysílen a převezli ho na marodku. Zde byli vězni neschopní práce, a dostávali tak mnohem méně jídla než ostatní. Jídlo bylo velkým tématem všech vězňů v koncentračním táboře. Pan Eliáš vzpomíná na Vánoce 1944, kdy vězni dostali slanou krupicovou kaši, jitrnice a mléčnou polévku s nudlemi. Porce jídla to byla docela veliká a pan Eliáš na to rád vzpomínal.

Němci při náletech anglických letadel používali umělou mlhu, a tak bomby padaly nejen na továrnu, ale i na koncentrační tábor, kde zahynulo mnoho lidí, protože se neměli kam schovat. Za tři měsíce po příjezdu pana Eliáše do pracovního tábora byly počty vězňů opět navýšeny nově příchozími. Pan Eliáš na začátku jara roku 1945, chvíli před odchodem na tzv. pochod smrti, utrpěl zranění od střepin, které ho zasáhly do těla a rukou. Nějakou dobu trávil na marodce, díky čemuž nemusel pracovat a tím neztratil potřebnou sílu na pochod.

Začátkem dubna se blížila spojenecká vojska a ráno 18. dubna byli vězni posláni na pochod smrti. 17. dubna byl odvezen Zdeněk Eliáš do jiného tábora kousek od Berlína. Během pochodu vězně hlídaly jednotky SS. První den urazili okolo 40 kilometrů a zaznamenali několik obětí. Další dny vězňů stále ubývalo a přeživší spali, kde se dalo. Mnoho z nich zemřelo na zápal plic. Cesta pochodu se měnila podle frontové linie. Nakonec došli 2. května do Varnsdorfu. Zde se dozvěděli, že Adolf Hitler spáchal sebevraždu. Zde vězni dostali poprvé jídlo, které si sami uvařili. Ve Varnsdorfu strávili tři dny.

Následně byli vězni odvedeni na nádraží a naloženi do otevřených vagonů na uhlí. V rohu seděl na provizorní lavičce voják se samopalem a vězni byli ve vagonu namačkáni jeden vedle druhého. Cestou do České Lípy silně pršelo. Lidé, kteří nevydrželi stát a padli na promočenou zem vagonu, do několika hodin zemřeli na prochladnutí. V České Lípě byla mrtvá těla vnošena z vagonu a hromadně pohřbena. Zde dostali teplou polévku od německého červeného kříže.

V noci ze 7. května na 8. května dojeli na vlakové nádraží a pan Eliáš zjistil, že jsou v Litoměřicích. Německé jednotky vězně seřadily a šli k mostu přes řeku Ohři. Za mostem vězni zjistili, že už jsou sami bez německých vojáků. Tento most totiž značil hranice Protektorátu a Německé říše. Šli směrem na Terezín, když přijelo auto se znamením červeného kříže. Zachránci začali na vězně mluvit německy a byli překvapeni, když jim vězni česky odpověděli. Pan Eliáš byl v prvním českém transportu, který tam dorazil. Na pochod smrti ze Schwarzheidenu vyrazilo tisíc sedm set vězňů a přežilo jich dvě stě šedesát. Od zaměstnanců červeného kříže dostali chléb, marmeládu, čaj a dozvěděli, že je v Praze revoluce.

Pan Eliáš nastoupil 10. května na ruský tank a odpoledne dojel do Prahy. Osud rodičů byl panu Eliášovi již známý. Umřeli v plynové komoře v Osvětimi. Pan Eliáš se dozvěděl, že jeho milá utekla z nějakého tábora do Prahy, kde se skrývala do konce války. 10. května zjistil, kde Eva bydlí a druhý den se na ní vydal. Z Vinohrad, kde bydlel u strýce, šel pěšky na Smíchov, kde bydlela Eva. Cesta trvala delší dobu, protože pan Eliáš musel často odpočívat. Kolem jedenácté hodiny došel na určenou adresu a otevřela mu žena v červených tepláčkách. Tou ženou byla jeho budoucí žena Eva Langerová. Po nějakém čase, kdy byl pan Eliáš už schopný normálně žít, a tak pomáhal v jedné nemocnici v Sokolské ulici v Praze. Zde jednoho večera na posteli našel svého bratra.

Po návratu do běžného života se museli lidé mnoho věcí učit znovu. Pan Eliáš zmiňoval, že si rovnal krok, když za někým šel. Toto se naučil v koncentračním táboře, protože nedržet krok znamenalo dostat ránu pažbou od hlídky. Takto naučených věcí bylo více, ale pan Eliáš je překonal vcelku rychle. Za pět měsíců po návratu šel na vojnu, kde se opět dostal do nového prostředí. Sloužil však v armádním uměleckém sboru, kde byly mírné podmínky. Po vojně roku 1947 se pan Eliáš oženil se svou přítelkyní Evou a manželství jim vydrželo šedesát let, než roku 2007 zemřela. Manželé Eliášovi měli dvě děti a čtyři vnoučata.

V roce 1947 pracoval ještě ve Slaném v cihelně. V roce 1948, kdy se změnila vláda v Československé republice, cihelnu opustil a pracoval ve Slánském divadle. Ve Slaném nebyl dlouho, protože dostal nabídku od divadelního spolku z Písku. V Písku působil rok, než přišla nabídka z Českých Budějovic, kde následně strávil okolo šesti let. V divadle působil i Nataša Gollová, v té době velká hvězda filmového průmyslu. V Českých Budějovicích se změnil po těch šesti letech ředitel a pan Eliáš s rodinou odešli do Ostravy do divadla Petra Bezruče. V Ostravě žil pan Eliáš do své smrti v roce 2018.

6 Závěr

Cílem diplomové práce bylo popsat slánskou židovskou obec, dochované židovské památky a osudy židovského obyvatelstva během druhé světové války. Údaje ohledně historie slánských Židů byly čerpány z odborné literatury.

Hospodářská činnost byla zkoumána z archivních materiálů židovských matrik, které jsou v elektronické podobě na stránkách Národního archivu v Praze. Tyto matriky byly vedeny od roku 1841 do roku 1946. Matriky dále posloužily k výzkumu, kolik Židů se narodilo, oddalo a zemřelo ve městě Slaný nebo v oblastech, které spadaly pod slánskou židovskou obec. V oblasti hospodářské činnosti má nadpoloviční většinu zaměstnání obchodník, které u Židů bylo v této době velmi časté. Židé byli zruční obchodníci i v minulosti a tato profese jim vydržela i ve zkoumaném období. Obchodovali v mnoha odvětvích jako obuvnictví, galanterie, módní oblečení a střížní zboží. Další obchody měli s dobyt看, peřím, kožemi a obilovinami. V neposlední řadě měli obchody se smíšeným zbožím a potravinami.

Slánská židovská obec nebyla příliš početná a postupem času se stále zmenšovala, protože mnoho Židů se ze Slaného stěhovalo do větších měst, především do Prahy. Z údajů v matričních knihách lze vidět, že počet narozených v oblasti spadající pod slánskou židovskou obec, ale mimo město Slaný dosahoval vyšších hodnot hlavně v druhé polovině 19. století, kdy největší přírůstek byl v padesátých letech celkem 72 narozených Židů. Od 20. století počet velmi klesl a ve čtyřicátých letech se již nikdo v této oblasti nenarodil. Přímo ve Slaném byla situace lehce odlišná, protože mnoho Židů se do města v polovině 19. století teprve stěhovala. Největší porodnost byla v sedmdesátých letech 19. století, kdy se ve Slaném narodilo 66 dětí. Začátkem 20. století se ve Slaném ještě narodilo alespoň jedno židovské dítě, ale od dvacátých let počet narozených výrazně klesl. Úmrtnost Židů v obcích okolo Slaného a ve Slaném byla menší než počet novorozenců. Tento jev byl způsoben tím, že některé židovské rodiny se z této oblasti stěhovaly do větších měst, především do Prahy. Počet Židů v obcích okolo Slaného ve 20. století výrazněji klesal, a tím pádem klesala i úmrtnost. Ve Slaném k úbytku obyvatel docházelo až po první světové válce a s tím souvisel i pokles úmrtnosti židovského obyvatelstva ve městě, který ubýval od dvacátých let 20. století. V době Protektorátu zemřelo v oblasti spadající pod slánskou židovskou obec pouze pět Židů. Většina Židů zemřela až v koncentračním táboře. Svateb se od roku 1841 do roku 1946 v této oblasti uskutečnilo pouze 150. Sňatky

se v obcích okolo Slaného uskutečňovaly zejména v druhé polovině 19. století. Ve Slaném se začalo ve větším počtu oddávat po otevření synagogy v roce 1865. Ovšem mnoho Židů uzavíralo manželství v Praze a tento počet se zvýšil až po první světové válce.

Mezi slánské židovské památky patří synagoga v maurském slohu, která byla postavena v roce 1865. V dnešní době vnější část budovy stále připomíná synagogu, ale uvnitř se po druhé světové válce vyhradil prostor pro archiv a nyní zde sídlí Policie České republiky. Jediné, co se zachovalo uvnitř synagogy, je modrý strop s hvězdičkami. Hřbitov byl založen roku 1881 úplně mimo město Slaný. V dnešní době je na konci města. První pohřeb se zde odehrál hned roku 1881 a poslední byl uskutečněn roku 2004. Původní hřbitov byl mnohem větší, než je v současnosti. Po druhé světové válce byla část odkoupena do soukromého vlastnictví. Část hřbitova s pomníky se po druhé světové válce velmi rychle dostala do špatného stavu. Situace se zlepšila roku 2010, kdy byl hřbitov prohlášen za kulturní památku. Na hřbitově se nachází 108 hrobů, kde velká většina z nich má stále zachovalé náhrobky, ale některé náhrobky už nejsou čitelné.

Knižní zdroj Slaný a Slánsko v letech 1939–1945 uvádí, že nacistická persekuce se během druhé světové války dotkla 92 slánských Židů, z toho 81 zemřelo v koncentračních táborech. Druhou světovou válku přežilo pouze 11 Židů ze Slaného, mezi které patřili bratři Luděk a Zdeněk Eliášovi, Marta Benešová, Ignátz Glück a Běla Šimková. Slánští Židé byli 23. 2. 1942 posláni ze Slaného do Kladna a odtud byli transportováni do Terezína. V Terezíně zemřelo 12 osob ze slánského transportu, většinou starší lidé. Nejvíce obětí bylo v koncentračním táboře Osvětim, kde zemřelo 45 slánských Židů. Internetová databáze na holocaust.cz udává pouze 80 slánských Židů, kteří zemřeli v koncentračních táborech během druhé světové války. Zdroje se rozcházejí v jedenácti případech. Mořic Beneš má v knižním zdroji uvedené poslední bydliště před deportací Slaný, ale v databázi je to Praha. To je důvod, proč je v databázi zaznamenáno 80 slánských Židů. Mezi další rozdíly patří Rudolf Hybš, Oto Buchführer a čtyřčlenná rodina Šťastných. Tato skupina má uvedené jiné koncentrační tábory, kde zemřeli. Kniha obsahuje jména Armin Reiser a Edgar Kraus, která v internetové databázi zahrnuta nejsou. Na druhou stranu databáze uvádí jména Rudolf Epstein a Otilie Neumannová, která nejsou obsažena v knižním zdroji.

Slánská židovská obec nepatřila k největším, ale ve městě se zachovaly dvě významné památky, synagoga a hřbitov. Na hřbitově se nachází 108 hrobů, kdy největší zajímavostí hřbitova je poslední pohřeb v roce 2004 a hrob haličského uprchlíka. Výzkum

matrik ukázal, že největší zastoupení měli Židé v obchodu, kdy přes 50% Židů se této činnosti věnovalo. Za pomoci matrik byl zjištěn postupný přesun židovského obyvatelstva z venkovských částí do velkých měst. Tento jev je velmi patrný od 20. století. V současnosti nežije ve Slaném žádný registrovaný Žid.

7 Seznam použitých zdrojů

7.1 Odborná literatura

- BARTONÍČEK, Pavel, ČAČRDLE, Jan, HRABÁNKOVÁ, Blažena, 2011. Slaný a Slánsko v letech 1939–1945. Slaný: Vlastivědné muzeum Slaný ve spolupráci s Městským úřadem Slaný. 167 s. ISBN 978-80-904657-2-5.
- BAUMANN, Arnulf H., 2000. Co by měl každý vědět o židovství. Praha: Kalich. 201 s. ISBN 80-7017-205-3.
- BLODIG, Vojtěch, CHLÁDKOVÁ, Ludmila, LANGHAMEROVÁ, Miroslava, 2003. Terezín, Litoměřice: místa utrpení a hrdinství. Praha: Pro Památník Terezín vydalo nakladatelství V ráji. 71 s. ISBN 80-85894-16-5.
- CIMRMANOVÁ Gabriela, HAMZOVÁ, Soňa, 2015. Návraty – nenávraty. Slaný: Projekt Slánští zmizelí sousedé, III. ZŠ Slaný. 140 s.
- DOBNER, Libor, 2016. Slaný: kapitoly z historie královského města. Slaný: Nákladem JUDr. Jiřího Linkeho vydal Roman Kabátek, knihkupec a antikvář ANTIKVARIÁT Slaný. 340 s. ISBN 978-80-270-0639-7.
- HUŠÁKOVÁ, Ivana, PŘIBYL, Vladimír, 2011. Slaný. Praha: Paseka. 76 s. ISBN 978-80-7432-112-2.
- CHOURAQUI, André, 1995. Dějiny judaismu. Praha: Victoria Publishing. 49 s. ISBN 80-85865-81-5.
- JOHNSON, Paul, 2007. Dějiny židovského národa. Praha: nakladatelství Rozmluvy. 591 s. ISBN 978-80-7335-229-5.
- KÁRNÝ, Miroslav, FRANKOVÁ, Anita, 1997. Židé: dějiny a kultura. Persekuce a vyhlazení Židů za 2. světové války. Praha: Židovské muzeum v Praze, Helvetica&Tempora, spol. s r. o. 143 s. ISBN 80-85608-43-X.
- KAZDA, Karel, 1920. Slaný po stránce historické (město a jeho kraj). Slaný: Osvětový sbor okres Slaný. 152 s.
- KIEVAL, Hillel J, 2011. Formování českého židovstva. Národnostní konflikt a židovská společnost v Čechách 1870 – 1918. Praha – Litomyšl: Paseka. 399 s. ISBN 978-80-7432-174-0.
- KRAJNÍK, Stanislav, POSPÍŠIL, Zdeněk, 1985. Kladensko. Středočeské nakladatelství a knihkupectví v Praze. 232 s.

- NOSEK, Bedřich, KREJČOVÁ, Helena 1995. Židé v Českých zemích (10. – 20. století). Praha: Victoria Publishing. 18 s. ISBN 80-7187-040-4.
- OLIVERIUS, Miroslav, 2007. Rukověť k symbolům měst a obcí Kladenska a Slánska. Slaný: Patria. 200 s. ISBN 978-80-254-0910-7.
- PAVLÁT, Leo, 1997. Židé: dějiny a kultura. Antisemitismus – nejsetrvalejší zášť v dějinách lidstva. Praha: Židovské muzeum v Praze, Helvetica&Tempora, spol. s r. o. 143 s. ISBN 80-85608-43-X.
- PAVLINCOVÁ, Helena a kol., 1994. Slovník: judaismus, křesťanství a islám. Praha: Mladá fronta. 472 s. ISBN 80-204-0440-6.
- PAVLINCOVÁ, Helena, HORYNA, Břetislav, 2003. Judaismus, křesťanství, islám. Olomouc: Nakladatelství Olomouc. 661 s. ISBN 80-7182-165-9.
- PĚKNÝ, Tomáš, 1993. Historie Židů v Čechách a na Moravě. Praha: Sefer s. r. o. 430 s. ISBN 80-900895-4-2.
- PUTÍK, Alexandr, SIXTOVÁ, Olga, 2005. Dějiny Židů v Čechách a na Moravě. Od počátků po emancipaci. Praha: Židovské muzeum v Praze. 107 s. ISBN 80-86889-00-9.
- ROTHKIRCHENOVÁ, Livie, SCHMIDTOVÁ-HARTMANNOVÁ, Eva, DAGAN, Avigdor, ŠIMEČEK, Milan, 1991. Osud Židů v protektorátu 1939-1945. Praha: Trizonia. 160 s. ISBN 80-85270-01-3.
- ROZKOŠNÁ, Blanka, 2000. Židovské obce na Kladensku a Slánku. Kladno: Okresní muzeum Kladno. 133 s.
- SADEK, Vladimír, 1997. Židé: dějiny a kultura. Židovské dějiny a myšlení od biblických dob do současnosti. Praha: Židovské muzeum v Praze, Helvetica&Tempora, spol. s r. o. 143 s. ISBN 80-85608-43-X.
- SADEK, Vladimír, FRANKOVÁ, Anita, ŠEDINOVÁ, Jiřina, 1992. Židovské dějiny, kultura a náboženství. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 59 s. ISBN 80-04-25998-7.
- SEEMANN, Richard, 2008. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. Středokluky: Zdeněk Susa. 309 s. ISBN 978-80-86057-51-4.
- SCHUBERT, Kurt, 2003. Dějiny Židů. Praha: NS Svoboda. 132 s. ISBN 80-205-1036-2.
- SPIEGEL, Paul, 2003. Kdo jsou Židé? Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister&Principal. 228 s. ISBN 978-80-87029-07-7.

VÍŠEK, Zdeněk, 2014. Tereziánské listy: sborník Památníku Terezián. Praha: Oswald. 143 s. ISBN 978-80-87242-25-4.

7.2 Internetové zdroje

Databáze obětí – Holocaust. Holocaust [online]. 2. 4. 2014 [cit. 2020-4-1]. Dostupné z: <https://www.holocaust.cz/databaze-obeti/strana/1/>

KALUBOVÁ, Marie, 1996. SurvivorsoftheShoah - Luděk EliášUSC ShoahFoundation[online]. Ostrava: 7. 11. 1996 [cit. 2020-3-24]. Dostupné z WWW:<https://vhaonline.usc.edu/viewingPage?testimonyID=24168&returnIndex=0>

KOSMAS. Kosmův letopis český [online]. v MKP 1. vydání. Praha: Městská knihovna v Praze, 2011 [cit. 2020-2-14]. Dostupné z WWW: https://web2.mlp.cz/koweb/00/03/37/00/16/kosmuw_letopis_cesky.pdf

Mapy Google. Google.cz [online]. Snímky © 2020 GEODIS Brno, Mapová data © 2020 [cit. 31-3-2020] Dostupné z: <https://www.google.cz/maps/@50.2354488,14.0935573,92m/data=!3m1!1e3>

Moderní dějiny, 2013, Luděk Eliáš -- běžný den v Osvětimi, YouTube video [online]. 15. 10. 2013 [cit. 2020-3-25]. Dostupné z WWW: https://www.youtube.com/watch?v=UB4_zW5fPVU

Moderní dějiny, 2014, Luděk Eliáš - Osvětimské "toalety", YouTube video [online]. 24. 10. 2014 [cit. 2020-3-25]. Dostupné z WWW:<https://www.youtube.com/watch?v=3hL5PuTldco>

Moderní dějiny, 2014, Luděk Eliáš - Boty v Osvětimi, YouTube video[online]. 24. 10. 2014 [cit. 2020-3-25]. Dostupné z WWW:<https://www.youtube.com/watch?v=iu4LJTXGaHM>

Moderní dějiny, 2014, Luděk Eliáš -- život po koncentračním táboře. YouTube video [online]. 15. 10. 2013 [cit. 2020-3-25]. Dostupné z WWW:<https://www.youtube.com/watch?v=mkTuBqCyOhk>

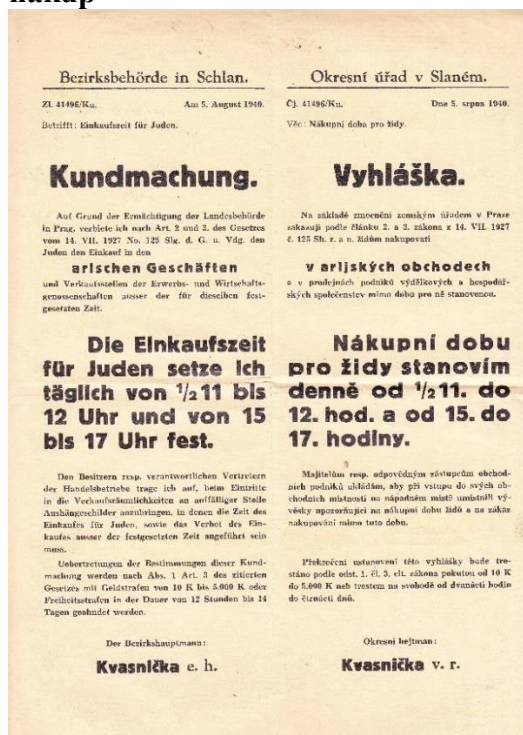
Paměť národa, Luděk Eliáš (1923–2018). [online]. Copyright © 2008 [cit. 2020-4-5]. Dostupné z WWW: <https://www.pametnaroda.cz/cs/elias-ludek-1923>

ŠLAJCHRTOVÁ, Leona, 2010. Sao Paulo trumfne Krista Spasitele z Ria. Postaví Šalamounův chrám [online]. Idnes.cz/zpravodajství [cit. 2020-3-16]. Dostupné z WWW: https://www.idnes.cz/zpravy/zahranicni/sao-paulo-trumfne-krista-spasitele-z-ria-postavi-salamounuv-chram.A100722_115054_zahranicni_btw

SADIO, Karíma, 2014. Zapomenutí [online]. Shekel: Multikulturní košer magazín [cit. 2020-3-16]. Dostupné z WWW: <https://www.shekel.cz/33648/zapomenuti>

8 Přílohy

Příloha 1 Nacistická vyhláška z roku 1940, která vyhrazuje Židům ve Slaném čas na nákup

Zdroj: Osobní foto archiv Jáchyma Pešaty

Příloha 2 Synagoga ve Slaném okolo roku 1870

Zdroj: GOLD, Hugo, 1934. Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart I. [online].Die digitale Landesbibliothek Oberösterreich [cit. 2020-4-4]. Dostupné z WWW: <https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC07942390/606/>

Příloha 3 Synagoga ve Slaném z (pohled na východní část)

Zdroj: vlastní foto

Příloha 4 Zarostlé náhrobky břečťanem na slánském židovském hřbitově

Zdroj: vlastní foto

Příloha 5 Nejstarší náhrobek na slánském židovském hřbitově patřící Bertě Bondyové

Zdroj: vlastní foto

Příloha 6 Zarostlý náhrobek břečťanem na židovském hřbitově ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

Příloha 7 Nečitelný náhrobek na židovském hřbitově ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

Příloha 8 Alois Langweil okolo roku 1895

Zdroj: Osobní foto archiv Jáchyma Pešaty

Příloha 9 Charlota Langweilová okolo roku 1895

Zdroj: Osobní foto archiv Jáchyma Pešaty

Příloha 10 Abraham Herz starosta židovské náboženské obce v době stavby synagogy

Zdroj: GOLD, Hugo, 1934. Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart I. [online].Die digitale Landesbibliothek Oberösterreich [cit. 2020-4-4]. Dostupné z WWW: <https://digi.landesbibliothek.at/viewer/image/AC07942390/606/>

Příloha 11 Zničený náhrobek na slánském židovském hřbitově

Zdroj: vlastní foto

Příloha 12 Mojžišovy desky s desaterem božích přikázání na synagoze ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

Příloha 13 Původní modře malovaný strop s hvězdičkami slánské synagogy

Zdroj: vlastní foto

Příloha 14 Památník obětem popraveným a umučeným během druhé světové války ve Slaném

Zdroj: vlastní foto

Příloha 15 Obřadní síň u židovského hřbitova ve Slaným

Zdroj: vlastní foto